

Anne-Merete Kissow

Idræt, handicap og social deltagelse

Ph.d.-afhandling
Ph.d.-programmet i Hverdagslivets Socialpsykologi,
Institut for Psykologi og Uddannelsesforskning,
Roskilde Universitet
April 2013

Anne-Merete Kissow
Idræt, handicap og social deltagelse

En udgivelse i serien *Afhandlinger fra Ph.d.-programmet i Hverdagslivets Socialpsykologi*,
Roskilde Universitet

1. udgave 2013 Ph.d.-programmet i Hverdagslivets Socialpsykologi

© Ph.d.-programmet i Hverdagslivets Socialpsykologi og forfatteren

Forsidebillede bragt med tilladelse af billedkunstner Maria Torp

Omslag: Vibeke Lihn
Sats: Forfatteren
Tryk: Kopicentralen, RUC

Forhandles hos RUC-Bogladen/Samfundslitteratur
E-mail: ruc@sl.cbs.dk

ISBN: 978-87-91387-64-7

Udgivet af:
Ph.d.-programmet i Hverdagslivets Socialpsykologi
Roskilde Universitet
P10, Postboks 260
4000 Roskilde
Fax: 46 74 30 70
E-mail: forskerskolen@ruc.dk
www.ruc.dk/paes/uddannelser/phdipsykologi/

Alle rettigheder forbeholdes.

Kopiering fra denne bog må kun finde sted på institutioner, der har indgået aftale med COPY-DAN, og kun inden for de i aftalen nævnte rammer.

Undtaget herfra er korte uddrag til anmeldelse.

Forskerskolens forord

En ph.d.-afhandling er et 'svendestykke', som viser at forfatteren har "gennemført et selvstændigt forskningsarbejde under vejledning" - som det siges i Bekendtgørelsen om forskeruddannelse. Det er dette svendestykke der hermed publiceres. Ph.d.-afhandlingerne er også at betragte som videnskabelige udviklingsarbejder, som yder deres bidrag til at aftegne det nye forskningsområde: Forskning i hverdagslivets socialpsykologi. Forskeruddannelsesprogrammet Hverdagslivets Socialpsykologi gennemfører forskeruddannelse i teoretiske og metodologiske tilgange til udforskning og forståelse af menneskers hverdagsliv. Programmet bygger på en tværvideenskabelig udvikling af teori, viden og metode med særlig udspring i socialpsykologiske problemstillinger, der knytter sig til relationen mellem individ og samfund og menneskers sociale hverdagsliv. Programmet udmærker sig på den måde ved en problemorienteret og tværvideenskabelig tilgang til socialpsykologiske spørgsmål i bred forstand.

Anne-Merete Kissow har gennemført et stort arbejde inden for et område der, videnskabeligt såvel som praktisk, fortjener stor opmærksomhed. Anne-Merete søger at kaste lys over, hvilken betydning idrætsdeltagelse kan have for mennesker, der lever med et omfattende fysisk handicap. Det er Anne-Meretes antagelse, at idrætsdeltagelsen kan have en befordrende virkning for den enkelte handicappedes deltagelse i øvrige samfundssammenhænge. Med dette fokus anlægger Anne-Merete et perspektiv, som ikke tidligere er prøvet og vi står derfor med nærværende afhandling med et stykke pionerarbejde i hænderne. Projektet bliver gennemført med et teoretisk afsæt inden for kritisk psykologi og eksistential og fænomenologisk tænkning. Anne-Merete gør brug af en bred metodisk indfaldsvinkel for at afdække sit genstandsfelt og anvender således både feltobservationer, interviews, dagbogsoptegnelser samt statistisk materiale. Ad den vej lykkes det Anne-Merete at få lukket op for og få fremdraget sammenhænge i det vanskeligt tilgængelige betydningsfelt mellem den handicappedes idrætsdeltagelse og dennes indfinden sig og finden sig til rette i øvrige samfundssammenhænge. Med afhandlingen demonstrerer Anne-Merete, at betydningen af deltagelsen i idræt ikke begrænses til denne aktivitet, men at den trænger ud i øvrige samfundssammenhænge og over indflydelse på den handicappedes deltagelse i disse.

Anne-Meretes afhandling hviler på fire artikler, der er udgivet i internationale videnskabelige tidsskrifter samt en dertil udarbejdet kappe. Gennem artiklerne gennemgår Anne-Merete den eksisterende forskningslitteratur inden

for hendes problemfelt og fører gennem sine egne empiriske studier læseren ind i det univers, der udspinder sig omkring den handicappedes deltagelse i idræt og øvrige samfundsmæssige sammenhænge. Det er en styrke ved afhandlingen, at det tætte parløb, som Anne-Merete har haft med sine informanter, trænger så klart og levende ud i artikelmaterialet samt afhandlingens kappe. Anne-Merete er i særlig grad lykkedes med, gennem sin kontakt med informanterne, at erhverve sig indsigt i, hvordan disses subjektive oplevelser tager form i forbindelse med deres idrætsdeltagelse og øvrige deltagersammenhænge, og Anne-Merete er endvidere lykkedes med at videreformidle disse oplevelser på en sammenhængende, levende og nærværende måde.

Grundlaget for at begribe informanternes deltagerperspektiv finder Anne-Merete i den kritiske psykologi og til dels i den eksistentielle fænomenologiske tænkning – herunder Merleau-Pontys kropstænkning. Afhandlingen finder derigennem et overordentligt meningsfuldt teoretisk grundlag og den inddragede teori tjener løbende til at udfolde afhandlingens empiriske side. Det er i særlig grad gennem denne konkrete anvendelse af teorien, at afhandlingens forholdsvis brede udsnit af væsentlige tænkere inden for psykologi, filosofi og sociologi kommer til deres ret i højere grad, end det er gennem den snævre teoretiske diskussion af disse.

Med afhandlingen har Anne-Merete leveret et solidt stykke videnskabeligt arbejde af en meget stor samfundsrelevans.

Bjarne Jacobsen, Lektor

Institut for Psykologi og Uddannelsesforskning, Roskilde Universitet

Indhold

Forord og tak.....	7
Oversigt over afhandlingens artikler.....	9
1. Indledning.....	11
1.1 Forskningsfelt og baggrund.....	11
1.2 Projektets formål og hovedspørgsmål.....	14
1.3 Afhandlingens indhold og struktur.....	15
2. Perspektiver i forhold til handicap.....	17
2.1 Begrebsafklaring.....	17
2.2 Handicapforståelser.....	18
2.3 Handicap og deltagelse i historisk perspektiv.....	20
3. Teoretiske perspektiver.....	23
3.1 Deltagelse.....	23
3.2 Hverdagsliv og livsverden.....	25
3.3 Krop og funktionsnedsættelse.....	27
3.4 Handicap og samfund.....	32
3.5 Idræt – begreb og social praksis.....	37
3.6 Teori som antagelser.....	39
4. Afhandlingens tre studier.....	40
5. Videnskabsteoretisk ramme for det kvalitative studie.....	45
5.1 Fænomenologisk hermeneutik.....	45
6. Metodiske refleksioner i forhold til den kvalitative undersøgelse.....	50
6.1 Forståelseshorisont.....	50
6.2 Design og metode.....	51
6.3 Informanterne.....	53
6.4 Informanternes fortællinger.....	55
6.5 Mine iagttagelser.....	56
6.6 Analyse af data.....	58
6.7 Metodens styrker og begrænsninger.....	61
7. Ethiske perspektiver.....	63
8. Resultater.....	64
8.1 Kroppen som deltager.....	64
8.2 At være synlig.....	66
8.3 Social anerkendelse og respekt.....	67
8.4 At hjælpe andre i gang.....	68
8.5 At være aktiv i samfundet.....	69

8.6 Kropslige færdigheder, der muliggør deltagelse	70
8.7 Sammenfatning	70
9. Diskussion af resultater	72
9.1 Idræt og social deltagelse.....	72
9.2 Deltagelse på tværs af kontekster.....	74
9.3 Støttende sociale fællesskaber.....	75
9.4 Kroppen i det sociale fællesskab	76
10. Konklusion og perspektivering.....	79
Referencer	82
Dansk resumé.....	91
English Abstract.....	92
Afhandlingens artikler.....	95

Forord og tak

Dette ph.d.-projekt er sat i verden, fordi der er et behov for det. Fagområdet har eksisteret i mange år, og vi har nydt godt af, at forskere ude i verden har udviklet viden på feltet. I Danmark har det været småt med forskningsbaseret vidensproduktion, men der findes en solid underskov af praksisudvikling, som uafladeligt leder efter den gode praksis, når det gælder et aktivt liv for 'særlige målgrupper'. Mange af de projekter er blevet fulgt tæt eller igangsat af Handicapidrættens Videnscenter, som har til opgave at udvikle, indsamle og formidle viden på området. Som en naturlig udvikling er behovet for forskning vokset, og det har været lige så naturligt at Handicapidrættens Videnscenter har taget den udfordring op og, sammen med Institut for Pædagogik og uddannelsesforskning på Roskilde Universitet, finansieret ph.d.-projektet. Jeg er taknemmelig for, at jeg har fået lov til at gøre det stykke arbejde. Det betyder, at jeg har fået muligheden for at fordybe mig i det, jeg fagligt set brænder mest for, og samtidig samle og reflektere over praksiserfaring fra mit professionelle liv. Jeg håber, at jeg med det også skaber et afsæt for andre, der har lyst til at udvikle viden og praksis på området.

Som noget nyt er forskningsfeltet blevet repræsenteret på Center for Handicap og Bevægelsesfremme, Institut for Idræt og Biomekanik, Syddansk Universitet. Det har været til stor inspiration for mig at deltage i fagligheden på centeret de seneste år, og jeg ser frem til et fortsat spændende samarbejde med centerets leder Ejgil Jespersen og centerleder på Marselisborgcentret Jan Johansen omkring den udvikling.

Min arbejdsproces har også været næret af forskningsfællesskabet i ph.d.-programmet Hverdagslivet Socialpsykologi. Der har jeg fået udfordringer, støtte, sparring og kærligt modspil. Især min vejleder Bjarne Jacobsen har været en god og taktsom med- og modspiller.

Fænomenologi-studiegruppen bestående af ph.d.-studerende under kyndig ledelse af Casper Feilberg har været en fantastisk inspiration for mig undervejs og har bekræftet mig i, at fænomenologien passer godt ind i min livsverden. Studieopholdet hos Professor Jan Bengtsson på Göteborg Universitet har været en uvurderlig mulighed for at 'nørde' videre i fænomenologiens livsverdensspørgsmål sammen med min dejlige ph.d.-kollega Vibeke Østergaard Steinfeldt.

Der er mange andre, der har andel i, at jeg har kunnet udføre ph.d.-projektet. Mine kloge og kærlige kolleger på Handicapidrættens Videnscenter har altid været parate til at lægge øre til og bevare interessen for mine tilbagevendende

fortællinger om processen. Der har jeg fundet min trygge tue, når jeg har været på gyngende grund. Nogle har været direkte involveret i arbejdet. Bo Therkildsen, Tine Soulié, Kristian Jensen og Nina Holst har været medfortolkere af empirien, og Nina har givet hjælp til litteratursøgningen. Pernille Weiss har læst korrektur. Videnscenterets bestyrelsen har givet klart udtryk for opbakning til projektet, og kolleger i Dansk Handicap Idræts Forbund har været gode faglige sparringsparter.

John Singhammer, Institut for Idræt og Biomekanik, SDU, har ydet en stor faglig indsats på det statistiske arbejde omkring min suvey-undersøgelse og som medforfatter af artiklen om undersøgelsen. I den sammenhæng har Steen Bengtsson, SFI, også været en god faglig sparingspartner.

Bevica Fonden har ydet økonomisk støtte til feltarbejdet og til sproglig bistand på den engleske artikel om undersøgelsen, og Danske Fysioterapeuters Jubilæumsfond har ydet midler til studierejser og indkøb af litteratur.

Fagfællesskaber og samarbejdspartner i Danmark og resten af Norden har vist deres interesse for projektet. Især medarbejdere på de norske helsesportcentre har været en stor inspiration. Valnesfjord med deres entusiastiske tilgang til friluftsliv for mennesker med handicap og Beitostølen med deres mangeårige erfaringer på feltet og deres åbenhed for at huse mig og give mig sparring flere gange i skriveprocessen.

Min kære veninde og kollega på alverdens projekter Hanne Pallesen har været medlæser på artikler, læst korrektur og givet utrættelig opmuntring.

Men ikke mindst mine informanter i den fænomenologiske undersøgelse har en uvurderlig andel i arbejdet. Deres åbenhed og velvilje i forhold til at lade mig få indblik i deres livsverden har givet mig vind i ryggen og vist, at projektet har mening.

Endelig har ph.d. tiden været båret af kærlig opmuntring og omsorgsfulde handlinger fra mit nære sociale netværk.

Tak til jer alle, og især tak til min familie og allernærmeste fordi I har været der, båret over og ladet mig i fred, når det var det, der skulle til.

Anne-Merete Kissow, Kerteminde, april 2013

Oversigt over afhandlingens artikler

Denne afhandling indeholder fire artikler:

'Participation in physical activity and everyday life of people with physical disabilities: A review of the literature.'

Artiklen er accepteret til publikation i Scandinavian Journal of Disability Research.

'Participation in physical activities and everyday life of people with disabilities.'

Artiklen er publiceret i European Journal of Adapted Physical Activity.

'Krop og handicap – deltagelse i sociale fællesskaber.'

Artiklen er indsendt til Nordiske Udkast

'You have to show you're capable of something: Social participation as experienced by sports active people with physical disability.'

Artiklen er under review i Scandinavian Journal of Disability Research

1. Indledning

1.1 Forskningsfelt og baggrund

Denne afhandling drejer sig om mennesker med nedsat funktionsevne og deres deltagelse i samfundets sociale fællesskaber, herunder deltagelse i idræt. Mit udgangspunkt er den antagelse, at mennesker med handicap gennem idrætsdeltagelse kan opnå erfaring og handleevne, som kan forandre deres måde at deltage i andre sammenhænge.

Jeg forestiller mig dog ikke, at dette gælder alene for de erfaringer, man opnår igennem idrætsdeltagelse. Sandsynligheden taler for, at erfaringer, som man opnår gennem deltagelse i én kontekst, kan transformeres, så man deltager på en anden måde i andre kontekster (Dreier 2007; 2008; Lave 1999). Man kan med andre ord forvente, at deltagelse forandrer deltagelse.

Når jeg alligevel er særligt interesseret i idrætsdeltagelse, er det fordi, der i idrætspraksis er en række særlige forhold, der gør sig gældende, som jeg antager, kan have speciel betydning, når det gælder mennesker med funktionsnedsættelse. For eksempel er kernen i idrætspraksis kroppens udfoldelse og udtryk, hvilket antageligt giver anledning til at opnå erfaringer, der kan være vanskeligere at få i andre sammenhænge (Kasser 2009; Page et al 2001).

Der er som regel tale om klare, strukturerede udfordringer og forhindringer, man skal agere i forhold til, og dermed får man en tydelig fornemmelse af, hvad man kan og ikke kan (Løvgren 2009; Bredahl 2012).

Idrættens arena kan på mange områder hævdes at være en enkel model af 'den store virkelighed', men samtidig er det en klart afgrænset social arena, med mulighed for at vælge sine egne udfordringer og bruge sine særlige evner i et fællesskab. Desuden er idrætten en social praksis, hvor der kan skabes rum for forskellighed, og for mennesker med funktionsnedsættelse er det generelt lettere at blive deltager der, end i mange andre af hverdagslivets praksisser (f.eks. job, familie, boformer, netværk). Dette er en vigtig pointe, da deltagelse i samfundets fællesskaber ikke er en selvfølge for mennesker med nedsat funktionsevne.

Forskning peger på at barrierer i samfundet begrænser mennesker med nedsat funktionsevne i alle former for deltagelse i samfundet (Bengtsson 2008). Verden over ses et mønster af lavere uddannelsesniveauer for børn og unge med funktionsnedsættelse sammenlignet med ikke-funktionshæmmede (Barnes, 2003). Voksne med handicap er meget oftere end ikke-handicappede uden

formelle kvalifikationer. Dette er dokumenteret båd i skole og videregående uddannelse (ibid).

Mennesker med handicap er i langt højere grad uden for arbejdsmarkedet end andre (Bengtsson 2008; Lutz & Bowers 2005; Barnes 2003). De er underrepræsenteret i de stillinger, der giver høj løn, jobsikkerhed og mulighed for fremmelse og overrepræsenteret i jobs, der kræver lav uddannelse, er lavtlønnede og har lav jobsikkerhed. Det betyder, at en stor del af mennesker med handicap i den vestlige verden oplever høj grad af fattigdom og afhængighed af velfærdssystemets ydelser (Barnes 2003). Ligeledes er meget få mennesker med funktionshæmning medlem af foreninger med fritidstilbud (Sandø et al 2004).

Årsager til disse forhold angives at være manglende tilgængelighed på grund af fysiske og kommunikative barrierer negative holdninger til at ansætte et menneske med handicap og uflexible arbejdsforhold (Barnes 2003; Sandø et al 2004). Manglende tilgængelighed i de fysiske omgivelser som bygninger, transportmidler og offentlige lokaliteter spiller i det hele taget en væsentlig rolle i forhold til, om mennesker med nedsat funktionsevne engagerer sig i aktiviteter, der er vigtige eller nødvendige i deres hverdagsliv (Lutz & Bowers, 2005; Blinde & McClung, 1997, Barnes, 2003).

Mennesker med funktionsnedsættelse er naturligvis omfattet af de samme rettigheder som andre. Ikke desto mindre har FN formuleret en handicapkonvention (UN, 2006), som skal beskytte, sikre og udvikle menneskerettigheder for mennesker med handicap. Den trådte i kraft i Danmark i august 2009.

Konventionen udspringer af en erkendelse af, at mennesker med handicap *reelt set* ikke opnår de samme rettigheder som andre og heller ikke nyder retten til deltagelse i samfundslivet på lige fod med resten af verdens befolkning.

Konventionen giver rettigheder og muligheder for personer med handicap en plads på den politiske dagsorden.

Retten til at deltage på lige vilkår som andre er således også perspektivet for denne afhandling.

For at illustrere projektets problemområde vil jeg i det følgende give et eksempel fra min empiri på, hvordan idrætsdeltagelse kan befordre og forandre deltagelse i andre sammenhænge, og hvordan strategier for deltagelse ser ud til at være de samme på tværs af kontekster i hverdagslivet.

Pernille, en kvinde på 25 år, er født spastiker¹ og bevæger sig i kørestol. Hun fortæller, at hun ikke har haft mulighed for at tage studiejob under sin uddannelse til socialrådgiver, både fordi det har været svært at finde et sted, der umiddelbart ville ansætte hende på betingelser, som hun kunne magte, og fordi det har været svært for hende at finde tid til det, da den daglige livsførelse generelt er mere tidskrævende, når man har svært ved at stå, gå og holde balancen. For Pernille har det været nødvendigt at søge de erfaringer, som et studiejob ville give hende, på en anden måde, for at hun kan være attraktiv på arbejdsmarkedet, når hun er færdiguddannet. Deltagelse i idrætsmiljøet har været det sted, som efter hendes egen opfattelse har givet hende nogle af de erfaringer, som hun mener, hun har brug for i forhold til at varetage et job.

Pernilles oplever tilsyneladende, at hun lærer noget gennem sin idrætsdeltagelse, der ændrer og udvikler hendes personlige forudsætninger og strategier for deltagelse på tværs af hverdagslivets praksisser. Det er denne proces, jeg er optaget af og bestræber mig på at belyse nærmere i min aktuelle forskning.

Ifølge kritisk psykologi kan individet gennem læring modificere bestemte sider ved sine forudsætninger for handlen, sin personlige handleevne, og dermed ændre sine funktionsmåder, inklusiv sin opfattelse og vurdering af sine formåen og muligheder (Dreier, 1999:83).

Lave mener, med afsæt i social læringsteori, at 'læring kan forstås som led i subjektets skiftende deltagelse i *bevægelse* gennem mange forskellige kontekster i deres daglige tilværelse' (Lave 1999:39).

Når man har en funktionsnedsættelse, er der en række kontekster, som ikke er tilgængelige eller hvor deltagelse af forskellige grunde kun er mulig i begrænset omfang. Det må antageligt begrænse individets muligheder for læring og udvikling af handleevne.

Set i det perspektiv kan man hævde, at hvis man skal udvikle sig mod at blive fuldt deltagende medborger, er det afgørende, at man har muligheder for at komme i gang med at deltage i forskellige sammenhænge. Mennesker med nedsat funktionsevne skal så sige' ind i kampen'.

Min antagelse, begrundet i mange års praksisudvikling og dokumentationsarbejde på området 'idræt til særlige målgrupper', er, at deltagelse i idræt kan være en mulig vej til at komme på banen som deltager i samfundets fællesskaber.

---

¹ Det begreb, hun selv bruger om sin funktionsnedsættelse. Det kliniske begreb er Cerebral Parese

Studier af tidligere forskning på området peger på, at mennesker med fysisk funktionsnedsættelse gennem idrætsdeltagelse kan opnå erfaring og kompetence på forskellige områder.²

Betragtet i lyset af kritisk psykologi og social læringsteori, beskæftiger ingen af de inkluderede undersøgelser sig imidlertid med personernes deltagelse i andre kontekster end idrætten, og de belyser derfor ikke direkte, hvordan og i hvilket omfang personer med fysisk funktionsnedsættelse deltager på tværs af kontekster i hverdagslivet. Studierne tager således ikke stilling til, hvorvidt erfaringer og læring fra idrætsdeltagelse transformeres og modificeres ved personens bevægelse ind i andre handlekontekster og dermed medvirker til udvikling af personens handleevne.

Dette tema er, som tidligere nævnt, omdrejningspunktet for denne afhandling.

1.2 Projektets formål og hovedspørgsmål

Min forskning skriver sig ind i en sprække i handicapforskningen, hvor mere forskningsbaseret kundskab er ønskelig. Mit projekt har til formål at bidrage med systematiseret viden om, hvad idrætsdeltagelse betyder for mennesker med bevægelseshandicap i relation til deres hverdagsliv og deres oplevelse af sig selv som aktør i tilværelsen. Set i en større sammenhæng kan det give stof til en diskussion om, hvordan vi i samfundet kan anskue deltagelse, når det drejer sig om mennesker med nedsat funktionsevne. For selv om udgangspunktet er idrætsdeltagelse, handler projektet om deltagelse, der rækker ud i hverdagslivet som sådan og dermed kan befordre et aktivt liv.

Min påstand er, at hvad enten argumenterne drejer sig om individets livskvalitet, samfundets behov for synlig diversitet i befolkningen, samfundsøkonomi, sundheds- og socialpolitik eller andet, har hverken samfundet eller det enkelte menneske interesse i, at der er en relativt stor gruppe borgere, som ikke er fuldt delagtige i fællesskabet.

Projektet afgrænses til at undersøge følgende hovedspørgsmål:

1. Hvordan er sammenhængen mellem deltagelse i idræt og anden fysisk aktivitet og hverdagslivet hos mennesker med nedsat funktionsevne?

---

² Litteraturstudiet er beskrevet nærmere i artiklen: *Participation in physical activity and everyday life of people with physical disabilities: A review of the literature.*

2. Hvordan oplever mennesker med bevægelseshandicap, der regelmæssigt deltager i idræt, betydningen af dette i forhold til deres øvrige hverdagsliv?

Det første spørgsmål undersøges gennem et kvantitativt studie baseret på telefoninterviews og statistisk analyse af svarene.

Projektets andet spørgsmål belyses gennem et kvalitativt studie med et fænomenologisk-hermeneutisk design. Dette er projektets hovedstudie

1.3 Afhandlingens indhold og struktur

Afhandlingen er artikelbaseret og præsenterer tre undersøgelser, som har forskellige formål. Her præsenteres de kort, men en nærmere beskrivelse findes i kapitel 4.

Den første undersøgelse er et litteraturstudie med en analyse af den forskning, som danner afsæt for mit kvalitative studie. Studiet præsenteres i en artikel med titlen *'Participation in physical activity and everyday life of people with physical disabilities: A review of the literature.'*

Den anden undersøgelse er et kvantitativt studie baseret på telefoninterviews med 922 mennesker med selvoplyst nedsat funktionsevne. Spørgsmålene omhandler personernes hverdagsliv og deltagelse i fysisk aktivitet. Undersøgelsen er foretaget i samarbejde med SFI – Det Nationale Forskningscenter for velfærd og bearbejdet statistisk af John Singhammer, Lektor ved Syddansk Universitet. Udvalgte resultater fra denne undersøgelse præsenteres og diskuteres i artiklen *'Participation in physical activities and everyday life of people with disabilities'*.

Den tredje undersøgelse, afhandlingens hovedstudie, er et kvalitativt, fænomenologisk studie af hverdagslivet hos 7 personer med fysisk funktionsnedsættelse. Data er indsamlet via interviews og observationer og bearbejdet gennem en fænomenologisk hermeneutisk analyse.

Dette studie er formidlet i to artikler. Den ene artikel har titlen *'Krop og handicap – deltagelse i sociale fællesskaber'* og diskuterer på baggrund af empirien den særlige betydning, kroppen har for mennesker med fysisk funktionsnedsættelse, når de deltager på tværs af kontekster i sociale praksisser.

Den anden artikel har titlen *'You have to show you're capable of something: Social participation as experienced by sports active people with a physical disability'*. Den belyser, hvordan personerne gennem deltagelse på tværs af handlefællesskaber, herunder idræt, opnår rådighed over sociale betingelser, der udgør barrierer for

deltagelse, nærmere bestemt liminalitet og stigma, og derigennem udvider deres handleevne og ændrer deres livsverden.

Ud over de fire artikler består afhandlingen af en kappe, hvis første kapitel er nærværende indledning. Andet kapitel præsenterer perspektiver på opfattelser af mennesker med handicap og giver desuden et kort historisk rids af udviklingen på dette felt.

Tredje kapitel præsenterer den teoretiske referenceramme for afhandlingens kvalitative undersøgelse, og i kapitel fire giver jeg en nærmere redegørelse for afhandlingens tre studier og den sammenhæng, jeg ser mellem dem.

I kapitel fem argumenterer jeg for, at jeg har valgt den fænomenologiske hermeneutik som videnskabsteoretisk ramme i mit kvalitative studie, og beskriver, hvordan jeg ser og afgrænser fænomenologien og hermeneutikken i relation til mit studie. Kapitel seks handler om mine metodiske refleksioner i forhold til den kvalitative undersøgelse.

Kapitel syv indeholder en række etiske refleksioner angående den kvalitative undersøgelse, og i kapitel otte præsenterer jeg relativt kort resultaterne af undersøgelsen under de seks overskrifter, som min tematiserede fortolkning af data udkrystalliserede.

I kapitel ni reflekterer jeg over styrker og begrænsninger i den fænomenologisk-hermeneutiske metode, og i kapitel ti diskuterer jeg resultaterne af den kvalitative undersøgelse ud fra udvalgte fokusområder.

Kapitel elleve er afhandlingens konklusion.

2. Perspektiver i forhold til handicap

2.1 Begrebsafklaring

Såvel i daglig tale som i publikationer og forskningsformidling anvender vi i Danmarks begreberne handicap og funktionsnedsættelse som betegnelse for de mennesker, min forskning drejer sig om. Begreberne bruges tilsyneladende ikke altid konsistent, så der kan være god grund til at klargøre, hvilke overvejelser jeg har gjort mig om dette i denne afhandling.

Som holdepunkt for begrebsafklaringen tager jeg FN's handicapkonvention om rettigheder for personer med funktionsnedsættelse³, der blev ratificeret i Danmark i 2009. Man anvender her begrebet *personer med handicap* om dem, konventionen retter sig imod, og anerkender i sin præampel, at *handicap er et begreb under udvikling, og at handicap er et resultat af samspillet mellem personer med funktionsnedsættelse og holdningsbestemte og omgivelsesmæssige barrierer, som hindrer dem i fuldt og effektivt at deltage i samfundet på lige fod med andre.*⁴

I den forståelse er handicap ikke personbundet, hvilket også bemærkes i World Report on Disability: *Defining disability as an interaction means that 'disability' is not an attribute of the person.* (World Health Organization and The World Bank 2011:4). Sammenstillingen 'mennesker med handicap' beskriver altså det, at noget i omgivelserne handicapper personen, og der lægges op til, at begrebet funktionsnedsættelse (impairment) bruges til at betegne personbundne egenskaber, og handicap (disability) bruges om den tilstand, der kan opstå i mødet med omgivelserne. Det vil være min bestræbelse at bruge denne begrebsramme i afhandlingen, skønt jeg forudser, at en konsistent anvendelse af begreberne vil rumme en vis udfordring, som jeg ikke står alene med. Både i handicapkonventionen og mange andre steder taler man, på trods af den klare begrebsafgrænsning, om 'mennesker med handicap' (persons with disabilities), også når det drejer sig om egenskaber hos personen. Det kan antages at hænge sammen med, at begrebet er under udvikling, og jeg vælger blot at konstatere, at det er sådan det er, uden at gøre væsen af den manglende konsistens.

Det danske sprogområde er stort set alene om at anvende begrebet handicap, og WHO har valgt at tage ordet ud af sit vokabularium angående funktions-

---

³ Findes i sin helhed på www.handicapkonventionen.dk

⁴ *Handicap* og *funktionsnedsættelse* modsvarer de engelske begreber *disability* og *impairment*.

evne i 2001, hvilket synes at have gjort begrebet en smule politisk ukorrekt. I Norge og Sverige modsvarer det henholdsvis begreberne funktionshæmning og funktionshinder. Jeg vil i nogle tilfælde benytte en dansk oversættelse af disse begreber, nemlig funktionshæmning.

Blandt handicapforskere i Norden og Storbritannien har der inden for de seneste tyve år været debatter om, hvorvidt man bør bruge termen 'mennesker med handicap' for at understrege, at de først og fremmest er mennesker, som tilfældigvis også har et handicap (Söder 1989). Eller om man skal sige 'handicappede mennesker', for at understrege, at handicap er en essentiel del af selvet, som bør anerkendes og fejres. Michael Oliver, tidligere engelsk professor og forsker i handicapstudier samt kørestolsbruger og stærk fortaler for den Britiske sociale model (beskrives efterfølgende), viser sig som klar eksponent for sidstnævnte synspunkt ved at udtale: '...we demand to be called disabled people.' (Oliver 1992:21).

Disse debatter angående sprogbrug kan medføre, at man som forsker og professionel inden for handicapområdet tillægger sig en vis tøven, når man skal tale om sit område. Jeg kan se pointen i begge synsvinkler. Fra mine møder med mennesker med funktionsnedsættelse er mit indtryk dog, at der blandt dem er et mere pragmatisk forhold til, hvordan man omtaler sig selv og den gruppe, man identificere sig med. Termerne 'handicappede' og 'mennesker med handicap' bruges begge og tilsyneladende i flæng.

Såvel i den offentlige sektor som i den akademiske kontekst synes det nu at være en bestræbelse at bruge 'menneske først'-terminologien. Mange forskningstidsskrifter påpeger, at det er den norm, man ønsker anvendt i publicerede artikler.

I denne afhandling har jeg valgt at følge denne norm. I citater fra min empiri vil jeg dog fastholde de termer, som informanterne bruger.

2.2 Handicapforståelser

Min forskning knytter sig til en relationel, interaktionistisk forståelse af handicap, hvilket indebærer, at handicap betragtes som et samspil mellem individets funktionsnedsættelse og barrierer for deltagelse og udfoldelse i det omgivende samfund.

Jeg opfatter handicap som et samspil af mange faktorer og med biologiske, psykologiske, kulturelle og sociale dimensioner, og her deler jeg synspunkt med Shakespeare (2006) og Gustavsson (2004).

Shakespeare beskriver, hvordan individualistiske og sociale tilgange til handicap har været debatteret i det mindste fra 1960'erne, såvel i USA som i Europa (Shakespeare 2006), og hvordan sociale og kontekstuelle aspekter siden slutningen af 1970'erne har fået stadig større bevågenhed i sociologisk forskning på handicapområdet.

Parallelt med dette har der, især i England eksisteret en passioneret politisk strømning, som har taget stærkt afstand fra en individualistisk og medicinsk orienteret opfattelse af handicap og har dedikeret sig til 'the British social model' (Oliver 1990; Barnes 1999; Finkelstein 2001), som bygger på marxistiske ideer. Essensen i denne model er, at handicap er socialt skabt. Det er noget, som lægges oven på funktionsnedsættelsen gennem den måde, personen isoleres og ekskluderes fra fuld deltagelse i samfundet. Handicappede mennesker ses derfor som en undertrykt samfundsgruppe (Oliver 1996:33).

Denne retning har haft en betydelig stemme i handicapforskningen. I de senere år har den imidlertid været sat til debat, især af Shakespeare, der anerkender dens rolle som aktivistisk redskab, men samtidig hævder, at den blot udgør en social-kontekstuel tilgang til handicap ud af flere, der alle afviser en individualistisk forståelse af handicap og i forskellig udstrækning placerer personen med handicap i en bredere kontekst (Shakespeare 2004; 2006).

Andre har kritiseret modellen for at underkende, at funktionsnedsættelsen spiller en rolle for den personlige oplevelse af livsbetingelser og begrænset udfoldelse, uanset hvordan samfundet møder personen (French 1993; Crow 1996). Thomas mener, at den sociale model har haft sin tid, men fremhæver, at den indeholder en social relationel kerne, som man bør holde fast i og udvikle (Thomas 2004).

Den forståelse af handicap, der er fremherskende i handicapforskningen i Norden, er inspireret af den sociale model. Men der er tale om en relationel forståelse, der i mindre grad er båret af aktivistiske dagsordner og mere kan ses som teoretiske og politiske principper. Grundtrækkene i denne forståelse er, at handicap er et *misforhold* mellem individet og omgivelserne, der kan opstå både på grund af individuelle forskelle og fordi omgivelserne ikke er tilpasset til at kunne rumme bredden af mennesker. Handicap er desuden *situationsbestemt*. Om en bestemt individuel begrænsning bliver et handicap eller ikke, er knyttet til den konkrete situation. Endelig er et handicap *relativt*. Det er vanskeligt at bestemme, hvor funktionsnedsættelse ender og handicap begynder. De to begreber skal ikke ses som modsætninger, men beskriver snarere forskellige steder på et kontinuum eller forskellige aspekter af personens oplevelse (Tøssebro 2004; Shakespeare 2006).

I min forskningstilgang afspejles den relationelle, interaktionistiske forståelse i det problemområde, jeg undersøger. Fokus er på forholdet mellem mennesker med funktionsnedsættelse og deres deltagelse i det sociale liv i hverdagen. Mit udgangspunkt er en erfaringsbaseret viden om, at der er begrænsninger i forhold til at deltage, men at det måske er lettere nogle steder end andre. Og at personer med funktionsnedsættelse i nogle situationer ikke er eller oplever sig som handicappet.

Den metodiske konsekvens af dette perspektiv er, at jeg undersøger interaktionen mellem individ og kontekst og bestræber mig på at forholde mig åbent og reflekterende til det, der foregår (Gustavsson 2004).

2.3 Handicap og deltagelse i historisk perspektiv

Den franske historiker Henri-Jaques Stiker udfordrede i 1982 den vestlige verdens kulturelle forståelser af, hvordan udviklingen har forbedret de sociale betingelser for mennesker med handicap (Stiker 1999). Gennem en undersøgelse af de herskende ideologier angående handicap gennem tiderne diskutere han, hvordan mennesker med funktionsnedsættelse historisk set har været betragtet som individer i samfundet.

Stiker's pointe er, at der i alle tidsepoker ses tegn på strategier til at forme mennesker med handicap svarende til de aktuelle normer. Han argumenterer for, at der i den kristne tradition er indlejret en moralsk nødvendighed for social inklusion. Mennesker med afvigelser blev i det gamle testamente betragtet som urene og blev bortvist fra religiøse fællesskaber, men i det nye testamente åbnede Jesus templet for dem, og de blev et middel til, at kristne, ved at inkludere dem i fællesskabet, kunne vise deres religiøse engagement.

Denne trang til at assimilere de andeledes i de gældende normer, så de dermed bliver mindre synlige eller forsvinder helt i det sociale billede, er ifølge Stiker et gennemgående træk i den vestlige kulturs store historiske epoker. I antikken modtog mennesker med funktionsnedsættelse offentlige bidrag, så de kunne forsørge sig selv. I middelalderen levede munke blandt de udstødte for at vise deres engagement, mens etikken i det 14. århundrede gav de rige mulighed for at opnå frelse ved at vise barmhjertighed over for mennesker med handicap. Og i renæssancen havde dværge og 'tosser' ret til at gøre grin med den herskende klasse.

I det 17. århundrede opstod ideen om at oprette institutioner specielt for 'invalidere' (Whyte 1994; Stiker 1999) og senere også ideen om at uddanne og genuddanne mennesker med handicap, så de opnåede et acceptabelt funktionsniveau.

I forbindelse med Første Verdenskrig opstod rehabiliteringstanken, som vi kender den i dag, og den repræsenterede en grundlæggende ændring i holdningen til funktionsnedsættelse. De store mængder af lemlæstede mænd, som krigen medførte, gav anledning til ideen om, at de skadede skulle bringes tilbage til en defineret normaltilstand og genoptages i samfundet. Det handlede ikke om helbredelse. *Cure is a removal and relates to health. Rehabilitation is situated in the social sphere and constitutes replacement for a deficit* (Stiker 1999:124).

Hermed ser Stiker begyndelsen til den fornægtelse af forskelle, som han mener, kendetegner vor tid. Antagelsen er, at det er ønskværdigt at være lige eller ens, og i rehabiliteringstanken er der et underliggende ideal om mistet og genvundet lighed og om retten til at være i stand til at deltage på lige fod (Whyte 1994). Stiker fremhæver, at en mulig konsekvens af at tilstræbe lighed er, at der opstår en intolerance over for den iboende forskellighed blandt mennesker og en individualisme som fornægter menneskers sociale natur. Samtidig markeres mennesker med funktionsnedsættelse gennem lovgivningen som en særlig gruppe med en særlig social identitet, men med samme rettigheder som andre og med ret til integration i det almindelige fælleskab. *Paradoxically they are designated in order to be made disappear, they are spoken in order to be silenced*, siger Stiker (1999:134).

Dette paradoks fremhæves også af Oliver (1990), der imidlertid hævder menneskers ret til at være forskellige og mener, at forskellighed skal være synlig og anses som en styrke og en ressource i samfundet.

Stiker's kulturhistoriske refleksioner angående opfattelser af handicap medvirker til at sætte aktuelle forståelser og praksisser angående handicap og deltagelse ind i en kontekst, og tilbyder en ramme for at forstå, hvordan tidens holdninger og forståelser er blevet til og har udviklet sig.

Udviklingen er et produkt af kulturelle, eksistentielle, økonomiske, sociale og medicinske forhold gennem tiderne.

På det juridiske plan illustrerer FN's handicapkonvention (UN 2006), som nu er tiltrådt af 153 lande, Stiker's pointe om, at det er nødvendigt at udpege mennesker med nedsat funktionsevne for at stille dem lige i forhold til andre. Den lovmæssige ret, konventionen sikrer dem til at deltage i alle sammenhænge på lige fod med andre, har de allerede haft tidligere, da de er omfattet af de generelle menneskerettigheder.

Min forskning nedfælder sig i en historisk kulturel kontekst, hvor den eksplícite intention er at stille mennesker med nedsat funktionsevne lige med alle andre, men hvor samfundets praksisser viser, at mennesker med handicap deltager i langt mindre omfang end andre i alle samfundets sammenhænge

(Bengtsson 2008). Idealer og praksis hænger ikke helt sammen (Tøssebro 2009).

Intentionen om lighed har desuden tendens til at medføre, at vejen mod deltagelse bliver individualiseret, idet man gennem udbedring af mangler hos den enkelte, særlige arrangementer og en særlig lovgivning forbereder personen til at deltage i samfundet, som det er.

Mit udgangspunkt er, at forskellighed skaber dynamikken i, hvad det vil sige at være menneske. Som Stiker udtrykker det: *Der er kun forskelle* (Stiker 1999:192). Samfundet udgøres af forhold mellem forskellige mennesker. Men forskelle er aldrig faste, da det drejer sig om skiftende relationer og skiftende kontekster.

Udfordringen er derfor at anerkende menneskers forskellighed og forskellige egenskaber som deltagere i samfundet, snarere end at bestræbe sig på at gøre alle lige.

Jeg er optaget af, hvad det betyder for mennesker, at de kan deltage i sociale praksisser med de forudsætninger, de har. Jeg ønsker at blive klogere på, hvorvidt mennesker med nedsat funktionsevne, ved at deltage i social praksis, som de er, kan gøre sig erfaringer med deltagelse, der kan transformeres, idet de indgår i andre sociale praksisser, så de dermed udvikler eller forandrer deres sociale deltagelse i almindelighed.

Jeg forstiller mig altså ikke, at individet gennem en særlig indsats skal gøres klar til at deltage i et samfund, som det er indrettet. Heller ikke at samfundet eller det sociale på forhånd skal indrettes, så personen kan inkluderes. Men at individet, ved at deltage med sine særlige forudsætninger og sin egenart, *og* det sociale påvirker hinanden dialektisk, så der sker en gensidig udvikling til fordel for individets deltagelsesmuligheder.

3. Teoretiske perspektiver

Denne afhandling sigter mod at skabe forståelse af hvilken betydning idrætsdeltagelse har for mennesker med fysisk funktionsnedsættelse set i relation til den måde de er deltagere i deres hverdagsliv i øvrigt. Der er således brug for en teoretisk referenceramme, der beskæftiger sig med de centrale begreber i forhold til min erkendelsesinteresse. Begrebet 'deltagelse' belyses ved teorier, der forbinder personens handlinger og de strukturelle betingelser. Begrebet 'hverdagsliv' indkredsnes gennem en fænomenologisk forståelse af livsverden. Kropsbegrebet sættes ind i en kropsfænomenologisk teoriramme. Forholdet mellem mennesker med funktionsnedsættelse og samfundet belyses fra et socialpsykologisk perspektiv. Endelig afklares idrætsbegrebet via en samfundsrelateret teoritilgang.

Teorien i dette kapitel knytter sig til afhandlingens kvalitative undersøgelse.

3.1 Deltagelse

Min undersøgelse relaterer sig til den kritiske psykologis grundbegreber om subjektets deltagelse i handlesammenhænge i og på tværs af sociale praksisser (Holzkamp 1998, 2005, 2012; Dreier 2001, 2008). I denne referenceramme forstås mennesket som underkastet sine livsbetingelser, men også som medskabere af sine livsvilkår. Jeg forholder mig i denne sammenhæng især til begreber angående personens handleevne og det at opnå rådighed over sine livsbetingelser. Subjektets handleevne er bestemt af den rådighed, det har over sine livsbetingelser, og samtidig kan vi forstå subjektets handlinger som grundet i en bestræbelse på at opnå rådighed over egne livsbetingelser og dermed en udvidet handleevne. En indskrænket handleevne vil betyde, at personen bliver udleveret til sine betingelser (Holzkamp 1998).

De særlige livsbetingelser, der gør sig gældende for et menneske med fysisk funktionsnedsættelse, knytter sig til både det at kunne begå sig i forhold til materielle og holdningsmæssige barrierer i omgivelserne og til kroppen, som i sig selv udgør en begrænsning for udfoldelse (Toombs 1992; Shakespeare 2004). Personens bestræbelser mod at få rådighed over disse betingelser og dermed udvide sin handleevne, skal ses i lyset af begge disse forhold. Ideen med at bruge denne referenceramme er, at den hjælper til at forstå, hvordan handling inden for tilgængelige handlemuligheder f.eks. i idrættens kontekst

kan give personen rådighed over de betingelser, der er knyttet til såvel omgivelserne som til kroppen selv, med udvidet handleevne til følge.

Ifølge Dreier (Dreier 1999) må man, for at forstå handlinger som deltagelse, forudsætte, at subjektet altid allerede er involveret i social praksis. Mennesket deltager hele tiden i verden og er med til at genskabe eller forandre den. Ifølge denne forståelse kan man ikke være 'ikke-deltagende', og deltagelse præger den enkeltes praksis og psykiske processer.

Deltagelse ses som menneskelig handling der foregår i forhold til konkrete betingelser sammen med andre i social praksis i forhold til en fælles sag (Røn Larsen, 2011). Man må til enhver tid inkludere den sociale praksis, som handlingerne er en del af, og de betingelser, som begrunder handlingerne.

Til deltagelse i forskellige sammenhænge knytter sig særlige meningsstrukturer, forstået som de aspekter, individet opfatter som relevante i den konkrete verden, de deltager i (Holzkamp 2013). Handlinger giver mening for den enkelte ud fra dennes ståsted og deltagelse i fællesskabet, og nogle handlinger kommer til at fremstå mere meningsfulde end andre (Røn Larsen 2011).

For mennesker med fysisk funktionsnedsættelse er mange arenaer for deltagelse ikke umiddelbart til personens rådighed på grund af barrierer i omgivelserne og hos personen selv. Man kan sige, at personens oplevede potentielle deltagerbaner og mulighed for deltagelsesrelationer er begrænsede i forhold til det, de fleste andre oplever. Ifølge Lave udskiller deltagerbaner 'bestemte former for skiftende deltagelse: begrebet om bevægelse i en retning, mulighederne for at trænge dybere ned, blive mere af noget, foretage sig ting anderledes på måder, der gradvist ændrer ved, hvordan man er objektivt, hvorledes man forstås af andre, og hvorledes man forstår sig selv som et socialt placeret subjekt' (Lave 1999:50). Deltagerbaner indebærer bevægelse på tværs af rum, sted og praksisfællesskaber.

Såvel Dreier som Lave er optaget af, hvordan aktiviteter i særlige kontekster kan have til formål at påvirke resten af deltagerens liv, og de mener, at det, man som menneske gør og lærer i én handlekontekst, forandres i bevægelsen ind i en anden. Der sker en såkaldt transformation (Dreier 1999). Men for at forstå denne proces, må vi undersøge den praksis, der foregår i de forskellige situationer, og hvordan de hver især er skabt i hinanden (Lave 1999:51).

En praksis kan transformere deltagelse i andre situationer end den konkrete, men oplevede potentielle deltagerbaner er en betingelse for, at deltageren engagerer sig i deltagelse i en omfattende transformativ praksis. Dette er undertiden, men ikke altid, muligt (ibid).

Selv om udgangspunktet er, at mennesker altid deltager i verden og er med til at genskabe eller forandre den, så kan det altså se ud til, at deltagelsesrelationer kan være mere eller mindre til rådighed for personen, og at deltagelse dermed kan være mere eller mindre mulig.

Der er for mennesker med fysisk funktionsnedsættelse en række deltagelsesrelationer, der ikke umiddelbart er tilgængelige, og potentielle deltagerbaner synes at bero på de kvalitative aspekter ved relationen mellem det enkelte individ og omgivelserne (Tetler 2004). I den nordiske handicapforskning bruges begrebet delagtighed om fuldgyldig deltagelse i den sociale interaktion. Delagtighed forstås her som det at være involveret i eller være medvirksom. Heri ligger også spørgsmålet om anerkendelse af den enkelte og dennes status som partner i det sociale fællesskab (Fraser, 2001). Ifølge denne forståelse er mennesker ikke altid delagtige. Der kan være tale om, at personer af forskellige grunde finder sig ekskluderet af den sociale interaktion. Forudsætninger for delagtighed kan findes både hos personen selv, forstået som vilje og evne til at deltage, og i omgivelserne i form af tilgængelighed og muligheder for at deltage. Den engelske sociolog Michael Oliver (Oliver 1996) påpeger, at delagtighed handler om de forudsætninger, det omgivende miljø tilbyder i kombination med de forudsætninger, som individet har. Individets oplevelse af delagtighed knytter sig til følelsen af at høre til og føle sig som en vigtig del i sin egen livsverden (Jerlinder 2005). Der er altså tale om en objektiv og en subjektiv dimension af delagtighed - en faktisk, formel delagtighed og en oplevet delagtighed. Begge dimensioner må tages i betragtning, når man studerer menneskers deltagelse i social praksis. Forskellige handlesammenhænge i praksis kan udgøre meget forskellige mulighedsbetingelser for personens livsudfoldelse. Personens oplevelse af delagtighed vil også variere fra sted til sted. I dette studie interesserer jeg mig for, hvorvidt idrættens praksis kan være et sted, hvor potentielle deltagerbaner viser sig for personen og dermed kan transformere deltagelse i andre kontekster. Med andre ord er jeg optaget af, hvordan idrættens praksis eksisterer i andre praksisser, som personen i sit hverdagsliv deltager i.

3.2 Hverdagsliv og livsverden

Projektets fokus er menneskers hverdagsliv. Hverdagsliv kan forstås som daglige hændelser, hvor personen indgår i forskellige handlesammenhænge eller afholder sig fra at gøre det. Handlesammenhænge forstås som kontekster, der danner rammen om individets dagligdag (f.eks. hjem, arbejde, institutioner, fritidsaktiviteter eller uformaliserede sammenhænge som et cafebesøg). De er

sammensat med særlige opgaver og formål for øje og karakteriseret ved forskellige muligheder for deltagelse, særlige relationer mellem deltagerne, konkrete materielle rammer, kultur mv. (Borg 2004:79). Sociale handlesammenhænge kan defineres som 'et afgrænset sted i social praksis, som reproduceres og forandres via deltageres sammenkædede aktiviteter og gennem dets sammenhæng med andre sociale praksisser' (Dreier 2008:23). Hverdagslivets hændelser formes så at sige af de sammenhænge, individet indgår i. Det er det konkrete i tilværelsen.

Denne forståelse af hverdagslivet tilbyder en rimelig afgrænsning i forhold til min forskning, men den synes at mangle en eksistentiel dimension, der tager stilling til, hvordan mennesket forstår sit hverdagsliv og giver det mening. Den finder jeg imidlertid i livsverdenstilgangen og livsverdensbegrebet, som ifølge Bengtsson (Bengtsson 2006) både er en del af den fænomenologiske bevægelse og har sine særlige kendetegn, der motiverer en egen betegnelse.

Grundantagelsen i min aktuelle forskning er altså, at mennesket eksisterer med livsverden som baggrund, og det er menneskets livsverden jeg gør til genstand for min undersøgelse.

Livsverden forstås som den verden, mennesket lever i. Det er alt, hvad der er muligt at erfare og gøre for et individ (Bengtsson 2010). Livsverden ses hverken som objektiv eller subjektiv, men som en sammenfletning mellem verden og individ. Den opleves altid i relation til et subjekt, dvs. ud fra et konkret perspektiv og med en særlig betydning. Som mennesker befinder vi os allerede altid i en verden, som vi er fortrolige med og tager for givet, og med denne verden som anonym og implicit fungerende baggrund bliver forskellige aktiviteter meningsfulde.

Mennesket lever i livsverden sammen med andre mennesker, som det kan stå i et kommunikativt forhold til. Livsverden er således en social verden med menneskeskabte genstande og menneskelig organisering af livet, overleveret fra menneske til menneske (Bengtsson 2006). Den er åben og uafsluttet, og dens grænser kan forskydes.

Begrebet livsverden føres sædvanligvis tilbage til Edmund Husserl, den moderne fænomenologis grundlægger. Mit perspektiv læner sig imidlertid mere op ad de senere livsverdensteoretikere Schütz (1999) og Merleau-Ponty (2009/1945).

Schütz taler om den hverdagslige livsverden som en praktisk social verden, en virkelighed, hvor vi som mennesker udøver vore praksisser, og som vi deler med andre. Ifølge Schütz (1999) består den ikke bare af vore egne erfaringer, men også af erfaringer overtaget fra andre. Den hverdagslige livsverden ka-

rakteriseres af at være en virkelighed, som vi, med en indstilling af fuld opmærksomhed mod livet og dets krav, agerer og bevæger os i. Almindeligvis opfattes den som given, entydig og uproblematiseret (Bengtsson 2006).

Merleau-Ponty ser livsverden som båret af kroppens erfaringer. Mennesket eksisterer som krop, og kroppen er både subjekt og objekt samtidig. Den er oplevende og oplevet af andre på samme tid. Han taler om den levede krop, som er subjekt for alle erfaringer og udgangspunkt og perspektiv for ting udenfor personen. Den levede krop er social, dens forhold til andre mennesker er et forhold mellem levede kroppe og kan derfor ikke reduceres til noget rent subjektivt eller rent objektivt (Merleau-Ponty 2009).

Med den levede krop som udgangspunkt befinder vi os altid i et interaktivt forhold til alt, som vi møder i verden. Den er vores tilgang til verden. Enhver forandring af kroppen medfører derfor en forandring af verden, og ved brug af redskaber udvides og modificeres verden (Bengtsson 2006).

Ved at trække på begge disse forståelser af livsverden opnår jeg, at både den sociale og kropslige dimension i livsverdensbegrebet bliver tydelig, hvilken giver mig en god baggrund for at reflektere over kroppen, og især den funktionshæmmede krop som deltager i social praksis.

Ud fra en livsverdenstilgang kan hverdagslivets steder ifølge Bengtsson (2010) betragtes som regionale livsverdner, hver med en vis afgrænsning, men også med visse fællestræk. De er alle er inkluderet i livsverden og kan give individet forskellige identiteter.

Mennesket bevæger sig hver dag mellem flere forskellige regionale livsverdner, f.eks. hjemmet, arbejdspladsen, idrætsforeningen, som alle har referencer til livsverden og dermed har visse fællestræk. Denne bevægelse kan rumme visse udfordringer for personen, da det kan indebære et skift mellem forskellige kulturer og koder, men også muligheder for at forskyde grænsen mellem dem.

I min forskning er jeg optaget af forholdet mellem personers regionale livsverdner og de måder, de for individet giver mening til hinanden og livsverden som helhed. Ved at anvende livsverden som analytisk ramme i forhold til hverdagsliv får jeg et billede af, hvordan den verden, mine informanter oplever og lever deres liv i, forandres, når deres deltagelse ændres.

3.3 Krop og funktionsnedsættelse

I dette afsnit beskrives krop og fysisk funktionsnedsættelse med udgangspunkt i kropsfænomenologien, som den fortolkes af Maurice Merleau-Ponty, S. Kay Toombs og Drew Leder.

Mit udgangspunkt er, at der for mennesker med fysisk handicap er særlige forhold på spil angående kroppen, både når det drejer sig om deltagelse i samfundet som sådan, og når det gælder den oplevede betydning af idrætsdeltagelse i deres hverdagsliv.

Ifølge kropsfænomenologien er den krop, der deltager, ikke blot kroppen i fysisk forstand. Det er kroppen som eksistens og med sin særegenhed, der bevæger sig rundt som deltager i forskellige kontekster, siger Merleau-Ponty (2009/1945). Han anerkender, at vi som mennesker *har* en krop, som kan opfattes som et objekt, men pointerer, at vi samtidig *er* kroppen, at kroppen er et subjekt. Merleau-Ponty taler om den fænomenale krop og mener dermed kroppen, som den viser sig, og som personen oplever den.

Mennesket møder altså verden som kropssubjekt. Merleau-Ponty taler om egenkroppen, som altid er situeret i rum og tid, og i denne situation møder kroppen verden. Det er den fænomenale krop, der bevæger sig rundt i verden, mener han.

Det er aldrig vor objektive krop, vi bevæger, men vor fænomenale krop, og det er der ingen gåder i, eftersom det så netop er vor krop, der som beherskelse af de og de områder af verden, retter sig mod de genstande, der skal gribes, og som perciperer dem (ibid:51).

I den forstand er kroppen *intentionel*, den er altid rettet mod noget og altid på vej. 'Det er den, der peger, det er den, der taler' (ibid:168), og den er stedet for menneskets samspil men omgivelserne, hævder Merleau-Ponty. Mennesket forstår andre og opfatter verden gennem kroppen, ligesom det er gennem min krop, jeg perciperer ting' (ibid).

Bevidstheden er i kraft af sin kropslighed i stand til at være hos tingene – at rette sig mod tingene og *gøre* eller *kunne*, frem for at tænke. Man kan sige, at tingene kalder på kroppens handling, og kroppen besvarer tingenes udfordring, f.eks. ved at løfte en kop for at drikke af den (Thøgersen 2010).

Denne rettedhed indebærer også, at mennesker står i kropslig forbindelse og kommunikation med hinanden. Oplevelsen af egenkroppen er knyttet til den kommunikation, man har med andre, opstået gennem en *intersubjektivitet* (Merleau-Ponty 2009). Individet forstår andre menneskers udtryk og handlinger gennem kroppen, i en interaktion mellem levede kroppe. Gennem intersubjektiviteten oplever mennesker, at de deler virkeligheden. Med andre ord er vi som mennesker indflettede i hinanden, idet reaktioner fra den ene registreres kontinuerligt i den andens krop (Grundén 2005). Det kan være en kilde til

styrke, men også til sårbarhed, idet andre kan gøre personen til 'objekt' gennem sit blik og sine handlinger. På den måde kan man sige, at kropserfaring formes socialt gennem de relationer, man som menneske indgår i. Gennem bevidsthedens 'jeg-kan' realiseres muligheden for at deltage i verden.

Som mennesker er vi i stand til at udvide vores væren-i verden ved at indlemme nye redskaber, siger Merleau-Ponty (2009/1945). Vi har mulighed for at lære nye redskaber at kende ved, at kroppen griber genstandens betydning gennem en kropslig indsats (Thøgersen 2004), og redskabet bliver således en forlængelse af kroppen i personens handlinger. Den særlige kørestol, som spillerne i kørestolsrugby bruger, bliver en del af den måde, kroppen agerer i spillet og muliggør de handlinger, der skal udføres. At manøvrere stolen bliver en viden i kroppen, som man ikke behøver at tænke over. En vane, der gør, at kroppen behersker situationen.

Som nævnt i afsnit 3.1. indebærer det, at leve med en fysisk funktionsnedsættelse, på en række områder en begrænsning i de muligheder, man har for at deltage i verden. Toombs, som har sclerose, beskriver sin oplevelse af kroppen i relation til omgivelserne sådan:

In particular, the body presents itself as an oppositional force which curtails activities, thwarts plans and projects, and disrupts our involvements with the surrounding world. In various and varies ways the body is experienced as essentially alien, as that which is Other-than-me. (Toombs 1992:127).

Her er der åbenlyst ikke alene tale om en fysisk krop, der fungerer utilstrækkeligt, men om en bestemt måde at være i verden på, som kendetegnes af en samtidig forstyrrelse mellem kropsselve og omgivelserne.

Eftersom kroppen danner perspektiv for individets syn på verden og rammen for orientering i verden og samtidig er stedet for personens intentioner, forstyrrer tab af mobilitet den fænomenale krop og ændrer oplevelsen af kroppen som sted for orientering og intentionalitet. (Toombs 1995).

Almindeligvis åbner bevægelse rummet op og tillader personen frit at ændre position og bevæge sig mod objekter i verden. Nedsat mobilitet øger følelsen af afstand mellem en selv og omgivelserne, siger Toombs (ibid). Man opfatter omgivelserne i forhold til sin funktionshæmmede krop. Et problem med kroppen er et problem i forholdet mellem krop og omgivelser, og når kroppen ændrer sig, ændres livsverden, idet karakteren af personens erfaring bestemmes af kroppens væsen (Edwards 1998).

Den funktionshæmmede krop kan f.eks. medvirke til, at personens oplevelse og strukturering af tid og rum i hverdagen forandres. Det illustreres f.eks. af en informant i mit studie, en 32-årige kvinde, som har delvise lammelser i arme og ben efter en trafikulykke. Hun udtrykker sin oplevelse sådan:

Ting tager bare tid. Det tager lang tid for mig at komme i gang om morgenen og komme i bad og tage tøj på. Jeg kan godt stå op kl. 7 og så alligevel ikke være på arbejde før kl. 9, på trods af, at det taget 20 minutter at køre derned. Det kan godt tage 1½ time for mig at tøffe rundt om morgenen og komme i gang. Det kan ikke nytte noget at sige, at nu skal det sørme gå hurtigt. Det kan da godt være, jeg tænker det, men kroppen reagerer ikke på det i hvert fald. Så ting tager tid.

For at søge forståelse af det at være deltager i verden med en fysisk funktionsnedsættelse, giver Drew Leders begreb *den levede krop* god mening. Med det indrammer han menneskets erfaringer med at leve med kroppen i hverdagslivet, idet han bygger videre på Merleau-Ponty's kropsfænomenologi (Leder 1990).

Leder påpeger, at når kroppen fungerer optimalt i situationen, forsvinder den fra opmærksomhedens fokus. Man glemmer sig selv. Denne tilstand betegnes som 'den ekstatiske krop'⁵ (ibid). Kroppen træder i baggrunden for bevidstheden, og dette fravær af opmærksomhed gør, at kroppen åbner sig mod verden og handler i den. Opmærksomheden er primært rettet mod verden.

Når kroppen derimod manifesterer sig som problematisk, trænger den sig på i personens hverdagsliv og bliver med sin dysfunktion fokus og objekt for opmærksomheden. Denne tilstand betegner Leder 'den dys-fremtrædende krop'⁶, og den kan opstå af forskellige grunde, f.eks. smerte eller funktionsnedsættelse i kroppen selv, vanskeligt tilgængelige omgivelser eller stirrende blikke fra andre mennesker (ibid).

Uanset årsagen vil det, at kroppen opleves som en problematisk genstand, højst sandsynligt have indflydelse på personens væren i verden og på den måde, individet deltager i samfundet. Det illustreres eksempelvis af Toombs i følgende passus:

---

⁵ Det engelske begreb 'the ecstatic body'

⁶ Det engelske begreb 'the dys-appearing body'

On daily basis, whether I like it or not, I must compensate for its disabilities, hearken to its warnings, allow for its weaknesses, accede to its dictates....In essential ways this “diseased body”, with which I am permanently identified, both shapes my existence and reflects my disordered manner of being in the world. (Toombs 1992:134).

Med afsæt i Leders forståelsesramme antager jeg, at fuldgyldig deltagelse i en social praksis forudsætter, at personen i en ekstatiske oplevelse af kroppen kan glemme sig selv og rette sin opmærksomhed mod den aktuelle praksis. Jeg forudsætter således, at hvis handlinger skal findes meningsfulde og personen skal opleve potentielle deltagerbaner og dermed engagere sig i en omfattende transformativ praksis (Lave 1999), må de forhold, der gør kroppen dysfremtrædende, identificeres og forandres. Aktører i denne proces kan være såvel personen selv som omgivelserne.

I princippet finder jeg det sandsynligt, at enhver praksis kan være ramme for selvforfølgelse og en ekstatiske oplevelse af kroppen. Når jeg alligevel i min forskning vælger som udgangspunkt at fokusere på idrætsdeltagelse, er det fordi jeg forudsætter, at denne praksis indeholder såvel særlige udfordringer som særlige muligheder for mennesker med fysisk funktionsnedsættelse. Min erfaring siger, at idræt er karakteriseret ved, at kroppens udtryk og færdigheder er i centrum og at hele personen som krop er involveret. I og med at deltagelse er kropslig i meget konkret forstand, vil man som deltager tydeligt registrere kroppens muligheder og begrænsninger. Der er med andre ord tale om en praksis, hvor der umiddelbart synes at være store begrænsninger for mennesker med fysisk funktionsnedsættelse, men hvor det også er muligt at lægge tilrette for fuld deltagelse, og hvor deltagelse rummer klare ’jeg-kan-oplevelser’. Jeg forudsætter, at man gennem idrætsdeltagelse kan lære noget om kroppen som deltager.

I den kritisk psykologisk forståelse af deltagelse synes der ikke at være eksplisit fokus på kroppens betydning, udover at den anses som den fysiske forudsætning for menneskets aktivitet og deltagelse (Holzkamp 1983; Dreier 2008). Ifølge kropsfænomenologien er det imidlertid den fænomenale krop, der deltager i social praksis, og i den sammenhæng bliver det for snævert, hvis man alene betragter den som en fysisk krop, der bevæger sig mellem forskellige kontekster. Dreier åbner dog for en anden tænkning angående kroppen med formuleringen: ‘Our participation is embodied and therefore always situated in particular locations’ (Dreier 2008:22). Der synes her at være en vis analogi

med Merleau-Ponty's pointe, at kroppen altid er situeret i rum og tid, og at det er i denne situation møder kroppen verden (Merleau-Ponty 2009:51). Selv om det ikke umiddelbart berettiger mig til at påstå, at Dreier her taler om embodiment i en kropsfænomenologisk forståelse, og måske netop derfor, finder jeg det frugtbar i forhold til min erkendelsesinteresse at kombinere kritisk psykologis deltagelsesbegreb med en fænomenologisk forståelse af kroppen.

3.4 Handicap og samfund

I overensstemmelse med den relationelle, interaktionistiske forståelse af handicap, som min forskning forbinder sig til, er det relevant at diskutere barrierer for deltagelse knyttet til såvel funktionsnedsættelsen og det omgivende samfund. Efter den forudgående refleksion angående barrierer for deltagelse knyttet til kroppen selv vil jeg i det følgende fokusere på nogle af de faktorer i omgivelserne, der sætter betingelser for mennesker med fysisk funktionsnedsættelse i deres deltagelse i samfundets fællesskaber.

Barrierer knyttet til den fysiske tilgængelighed er udbredte i samfundet og har stor handicappolitisk bevågenhed i Danmark. Danske Handicaporganisationer har formuleret tilgængelighedspolitiske tiltag, der går ud på at skaffe lige muligheder for alle til at færdes i de fysiske omgivelser, og arbejder løbende med aktuelle sager i den sammenhæng (Danske Handicaporganisationer).

Der synes imidlertid også at ligge væsentlige og komplekse barrierer for deltagelse i den sociale tilgængelighed, og det vil være mit primære fokus i dette afsnit.

Robert Murphy, amerikansk antropolog med fysisk funktionsnedsættelse, påpeger, at den største udfordring for, at personer med fysisk handicap kan deltage fuldt i samfundet, ikke er deres fysiske skavanker, men snarere det væv af myter, frygt og misforståelser, som samfundet knytter til dem. Personer med fysisk handicap må ifølge Murphy gøre en ekstra indsats for at etablere status som selvstændige og værdifulde mennesker (Murphy 1995).

Disse sociale barrierer må betragtes som en del af de livsbetingelser, som personer med fysisk funktionsnedsættelse er underlagt, og som individet må søge at få rådighed over med henblik på at udvide sin handleevne.

I det følgende vil jeg koncentrere mig om tre områder af disse betingelser under overskrifterne: Stigmatisering, Liminalitet og Den politiske krop.

Stigmatisering

Goffman beskrev i 1968 i sin bog 'Stigma', hvordan den anderledes kropslige fremtoning, der som regel er knyttet til fysisk handicap, kan medføre, at omgivelserne tillægger personen en række andre defekter som utilregnelighed, lav intelligens eller skræmmende overnaturlige evner (Goffman 1963). Andre mennesker anser ikke personen for at være et 'rigtigt menneske', de vender sig væk og har ikke forventninger om, at personen kan deltage i almindelige sociale sammenhænge som f.eks. job og familieliv. Dette ser Goffman som resultatet af den stigmatiseringsproces, der finder sted, når mennesker, der tilhører en afvigende minoritet, møder 'det normale' (Goffman 2009/1963).

Et *stigma* er ifølge Goffman en social proces, hvor anderledes menneskers sociale identitet ødelægges som følge af omgivelsernes reaktion, kategorisering og bedømmelse. Mennesker, som viser ikke-kulturelt acceptable egenskaber eller adfærdsformer, placeres i nedvurderende sociale stereotyper og udsættes for social miskredit. Ud over kropslige deformiteter eller misdannelser kan denne miskredit udløses af adfærd, der knytter sig til karaktermæssige fejl eller karakteristika der er forbundet med slægtsbetingende forhold som race, religion eller nationalitet.

Goffman (ibid) fremhæver tre centrale elementer i stigmatiseringsprocessen: For det første sker der hos den, der møder det anderledes menneske, en kobling af det observerede til en stereotyp forståelse af personens egenskaber i almindelighed. Alle de unikke personlige kvaliteter og egenskaber, som personen selvsagt også rummer, udraderes af sansningen. For det andet udsættes den stigmatiserede for diskrimination og statustab og ekskluderes fra en række af de udfoldelsesmuligheder og den almindelige respekt, som tilkommer mennesker i almindelighed i samfundet. Endelig spiller fordomme en afgørende rolle. Modviljen mod og udgrænsningen af det anderledes menneske bygger på en form for intuitiv eller automatisk generalisering af negative opfattelser begrundet i de konstaterede afvigelser (ibid).

Når mennesker med fysisk funktionsnedsættelse udsættes for et stigma, medfører det en barriere for deltagelse i det sociale liv. Stigmatiseringen indebærer, at personen i en given social sammenhæng mere eller mindre unddrages den almindelige accept, der naturligt gives ikke-stigmatiserede individer på området. Personen kommer i omgivelsernes øjne til at fremstå som sit stigma, hvorved andre sider af hans personlighed og identitet træder i baggrunden, og han kan opleve sig selv som anderledes og uden for det kulturelle fællesskab (ibid).

I en anden social sammenhæng, hvor personens mulighed for deltagelse er større, kan forskelligheden og dermed stigmatiseringen imidlertid føles mindre. Ifølge en informant i min undersøgelse, en 25-årig kvinde, som er født spastiker og spiller kørestolsrugby, kan idrætsdeltagelse medvirke til, at stigmaet svækkes. Hun er fortæller:

Jeg kan godt bruge idrætten som en ice-breaker, når jeg møder nye mennesker. Det giver noget fælles, man kan snakke om. Der bruger jeg den rent socialt, og jeg synes da det er sjovt, at andre mennesker bliver imponerede af det. Man får også noget anerkendelse eller respekt, eller hvad man skal kalde det.

Hvad end den fysisk funktionshæmmede må mene om sig selv, tilskrives han en negativ identitet af samfundet, og det meste af hans sociale liv er en kamp mod dette pålagte omdømme, hævder Murphy (1995). Samtidig påpeger Goffman, at personen kan håndtere sit stigma ved at beherske fysiske aktiviteter, som almindeligvis må anses for udelukket for personer med den pågældende funktionsnedsættelse, for derved at opnå social accept (Goffman 2009). Forskning sandsynliggør også, at omgivelserne syn på mennesker med fysisk handicap bliver mindre negativt, hvis de dyrker idræt. (Arbour, Latimer, Ginis & Jung 2007; Taub, Blinde and Greer 1999).

Således tillader jeg mig at antage, at personer med fysisk funktionsnedsættelse, som er aktive idrætsudøvere, tilskrives en mere positiv identitet af omgivelserne, end man ellers ville forvente. Jeg er optaget af, hvorvidt dette kan skabe ændrede vilkår for deltagelse i samfundet som sådan, hvad angår større accept og rummelighed i omgivelserne. Men også af, hvorvidt den anerkendelse og respekt, personen oplever, kan transformeres og medvirke til at personen opnår bedre sociale betingelser for at deltage og mod til at udvide sin deltagelse til andre kontekster i samfundet.

Liminalitet

Ifølge Murphy er det ikke blot den sociale identitet, der bliver skadet gennem stigmatisering. Mennesker med fysisk handicap befinder sig så at sige i et forseglet rum i samfundet, på grænsen mellem syg og rask og hverken eller. De er 'liminale', siger Murphy et al (1988:238) med henvisning til antropologen Victor Turner (1967). Tilsyneladende medfører det, at andre mennesker føler sig usikre på, hvordan de skal tage kontakt, hvilket ofte skaber en social di-

stance, hvor den fysisk funktionshæmmede person enten mødes med overdreven opmærksomhed eller undgås.

Denne ambivalens fra omgivelserne medfører ofte en social isolation, der udmønter sig i, at personer med fysisk funktionsnedsættelse bliver 'usynlige' i det offentlige rum. De bliver set, men også set bort fra. Murphy udtrykker det sådan:

And so we are treated to the paradox of nobody 'seeing' the one person in the room of whom they are most acutely, and uncomfortable aware (Murphy et al 1988:239).

Omgivelserne forsøger ifølge Murphy at undgå faren ved det vildnis af misforståelser og modsatrettede følelser, mødet med en person med funktionsnedsættelse giver anledning til, ved ikke at se personen. Man fornægter afvigelse gennem 'blindhed' (ibid), antageligt fordi handicap opfattes som et levende symbol på fiasko, skrøbelighed og svækkelse (Murphy 1995:143).

En informant i min undersøgelse, Michael, som er 33 år og kørestolsbruger efter en idrætsulykke med motocross, har en tilsvarende oplevelse. Han siger om omgivelsernes reaktion på ham:

Lige meget hvor man kommer hen, så er der ikke så mange, der henvender sig til én, hvis man kommer i kørestol. De vender den anden vej, eller hvad de nu gør.

Sartre beskriver, hvordan den andens blik kan få én til at føle sig vurderet som objekt eller blive skamfuld over, hvem man er. Personens vurdering af sig selv aktiveres gennem den andens blik. Man ser og vurderer sig selv, som man fremtræder for den anden. Man ser sig selv som objekt, fordi man fremtræder som objekt for den anden (Sartre 1956).

Man kan således tale om, at omgivelserne blik fastholder personen i funktionshæmningen gennem objektivisering af kroppen. Andres blikke, hvad enten de er stirrende eller ignorerende, kan opleves som en social akt, der stempler mennesker, hvis krop eller adfærd ikke umiddelbart kan falde sammen med det 'visuelle status quo' (Garland-Thomson, 2009).

Dette normgivende blik på den anderledes krop kan således tvinge personer med synlig funktionsnedsættelse til at opretholde en konstant opmærksomhed på, hvordan de fremtræder i forhold til de normer for krop og udseende, som er sat i samfundet. Kroppen gøres til objekt for både omgivelserne og personen selv. Som omtalt i afsnit 3.3. kan denne opmærksomhed på den

dys-fremtrædende krop være en hindring for, at personen kan rette sin bevidsthed ud mod verden og deltage i samfundets fællesskaber.

Flere forskere har peget på, at mennesker med fysisk funktionsnedsættelse føler sig synlige på en mere positiv måde, når de viser sig som idrætsudøvere, end når de færdes i samfundet i almindelighed (Page et al 2001; Sousa et al 2009). Noget tilsvarende giver flere af informanterne i mit studie udtryk for, f.eks. Michael, som blev præsenteret ovenfor. Han dyrker håndcykling på eliteniveau og fortæller:

Der var ikke nogen andre her i byen, der kendte mig, da jeg kørte motocross, men nu kender 2/3 ham, der kører den cykel dér. Så det er lidt anderledes. Man bliver mere synlig, end da jeg kørte motocross. Det synes jeg, er fint.

Det er altså sandsynligt, at andres usikkerhed over for et menneske med fysisk funktionsnedsættelse kan mindskes, når personen træder frem som idrætsudøver, og at det kan medføre, at de mere ligefremt åbner for kontakt med personen. Hvis man samtidig går ud fra, at personens egen oplevede positive fremtræden kan befordre, at kroppens dysfunktion træder i baggrunden for personens opmærksomhed, kan disse faktorer antageligt udvide personens handleevne og lette adgangen til deltagelse i samfundets fællesskaber.

Den politiske krop

Såvel Goffman's ideer om stigmatisering som Murphy's tanker angående liminalitet kan ses som et udtryk for de sociale magtforhold, der er på spil for mennesker med fysisk funktionsnedsættelse. Forhold som udgør en del af deres livsbetingelser og det rum, hvori deres handlinger finder sted. Men også politiske magtforhold i relation til den handicappede krop synes at sætte betingelser for deres handleevne. Her vil jeg især opholde mig ved, hvordan den overvågelse / disciplinering, regulering og kontrol af kroppe, der ifølge Foucault (2002/1975) finder sted i vores kultur, kan få indflydelse på individets handleevne, især når der er tale om et fysisk handicap.

I vores sundheds- og kropsfikserede kultur er den politisk korrekte krop slank, stærk, androgyn og fysisk veltrænet. Og gennem den demonstreres kulturens kerneværdier autonomi, sejhed, konkurrencedygtighed, ungdom og selvkontrol, siger Sheper-Hughes & Lock (1987:25). Det enkelte individ forventes at arbejde hårdt for at opnå og vedligeholde denne krop.

Foucault hævder, at kroppen i det moderne samfund kommet til at repræsentere det terræn, hvor politiske og personlige kampe udkæmpes (Foucault

2002/1975). Med begrebet bio-magt beskriver han, hvordan kroppen opfattes som en maskine, der disciplineres til at være føjelig og normal. Kroppen udsættes for regulering og kontrol gennem selv-overvågning, idet individet internaliserer budskabet angående den 'normale' krop og holder sig selv i selen for at tilpasse sig dette, mener Foucault (ibid). Kroppen er kun nyttig og magtfuld, hvis den er både produktiv og underkastet normerne. En vigtig pointe er, at den disciplinerende magt ikke findes i et bestemt system i samfundet, men er overalt i hverdagens praksisser, skabt, vedligeholdt og udøvet gennem diskurser (Andrews 1993:157). Det giver Foucault anledning til at hævde, at det derfor også er muligt at modsætte sig undertvingelse og normalisering gennem lokale kampe i hverdagen (Foucault 2002/1975).

Afhængighed og mangel på kontrol betragtes med foragt, og det er oplagt at opfatte deltagelse i idræt som en normaliseringsproces for mennesker med fysisk handicap. En måde at opnå kontrol over den afvigende og defekte krop. Men inspireret af den måde feministisk idrætsforskning har anvendt Foucaults ideer (Ashton-Schaeffer et al 2001), kan man imidlertid i stedet vælge at fokusere på det frigørende potentiale, som idræt kan have for deltagerne.

Jeg er med andre ord interesseret i, hvorvidt mennesker med fysisk funktionsnedsættelse gennem idrætspraksis kan opnå erfaringer, der giver dem en opfattelse af kroppen som magtfuld, også selv om den ikke er 'politisk korrekt'. Jeg antager, at det vil være en måde at få rådighed over den del af deres livsbetingelser, der er knyttet til de magtmekanismer, der skabes via samfundets diskurs angående handicap, og at det dermed vil udvide deres handleevne og give dem basis for at handle og deltage som den krop, de er.

3.5 Idræt – begreb og social praksis

Idræt forstås i dette studie ud fra et udvidet idrætsbegreb, som det er beskrevet af Bøje og Eichberg (1994). I deres optik er idrætten i den danske kultur organiseret i forhold til en trialektik, hvor idræt kan dyrkes henholdsvis med henblik på præstation, sundhed og kropserfaring. Som udøver kan man altså i det danske idrætsbillede finde aktiviteter, der tilfredsstiller forskellige motiver for at dyrke idræt, hvad enten man primært ønsker om at konkurrere, blive sund og veltrimmet eller udtrykke sig og opnå kropserfaring gennem bevægelse.

Ifølge en analyse af den danske breddeidræt er idrætsaktivitet for de fleste motiveret i at forbedre sundheden (Idræt for alle 2009). I den kvantitative undersøgelse i denne afhandling, foretaget blandt en population med forskel-

lige funktionsnedsættelser, står sundhed ligeledes øverst på listen som motiverende faktor; men glæde ved bevægelse og det sociale fællesskab står også højt som motiverende faktor.

Størsteparten af de mennesker, der selv oplyser, at de er fysisk aktive, deltager imidlertid i aktiviteter, som kan dyrkes individuelt og med stor fleksibilitet, f.eks. løb, vandreture og styrketræning. Dette gælder både for mennesker, med og uden funktionsnedsættelse (ibid). Det udelukker dog ikke, at det sociale fællesskab opleves som vigtigt og motiverende.

Mennesker med fysisk funktionsnedsættelse har mulighed for at dyrke særligt tilrettelagte aktiviteter, primært organiseret i Dansk Handicap Idræts Forbund. Der findes dog også et stigende antal tilbud inden for rammerne af de øvrige idrætsorganisationer, hvor mennesker med fysisk funktionsnedsættelse kan dyrke idræt sammen med andre, både med og uden handicap. 42% af mennesker med handicap er idrætsaktive, men blot 2% af dem dyrker idræt i en handicapidrætsforening. Dette vidner om stor interesse for at dyrke alle former for idræt (ibid), og et stigende antal i den danske befolkning i almindelighed dyrker idræt udenfor de organiserede idrætsrammer.

Der er således generelt gode muligheder for at bliver idrætsdeltager, uanset hvad motivationen er, og der er flere veje at komme ind i idrætten.

Informanterne i mit studie angiver i deres fortællinger forskellige motiver for at dyrke idræt, og jeg antager, at det har sammenhæng med, hvilket forehavende de har med at deltage, og hvilke erfaringer, de opnår gennem idrætsdeltagelse. For nogle ses, at motiverne har forandret sig gennem årene.

En relevant indvending i forhold til mit forskningsspørgsmål kan være: Hvad er det særlige ved idræt, siden jeg antager, at idrætsdeltagelse kan have betydning for mennesker med fysisk funktionsnedsættelse, i forhold til deltagelse i andre kontekster i hverdagslivet? Det vil jeg herefter forsøge at give mit bud på.

Karakteristisk for idræt er, at der er tale om en kropsligt orienteret kontekst, hvor bevægelse er et centralt element i deltagelsen. Kroppen indgår samtidig i en social og kulturel sammenhæng, hvor kommunikation og samspil i udtalt grad sker gennem bevægelse. Når disse aktiviteter tilrettelægges for mennesker med fysisk funktionsnedsættelse, sker det med henblik på, at man kan deltage som den krop, man er. Det betyder for eksempel, at de fysiske barrierer er forsøgt elimineret ved hjælp af teknologier som f.eks. en specielt konstrueret kørestol eller en særligt indrettet styremekanismer i en sejlbad. Der kan også være tale om aktiviteter med spilleregler, der er særligt tilpassede de personer, der deltager.

Det er altså en særligt tilrettelagt social praksis, der gør det muligt at indgå i en læreproces, som man måske ikke umiddelbart har adgang til i andre sammenhænge, hvor barrierer i omgivelserne kan stå i vejen for fuldgyldig deltagelse. Samtidig kan det give personen en oplevelse af 'glemme' den funktionshæmmede krop (se afsnit 3.3), fokusere på kroppens muligheder og rette opmærksomheden mod omgivelserne.

Når man dyrker idræt deltager man i et frivilligt, forpligtende praksisfællesskab. Man har mulighed for at deltage på mange måder 'i indbyrdes skiftende relationer med et fuldgyldigt medlemskab af det sociale praksisfællesskab for øje, og deltagelsen tegner sig nærmest som en gåen op i en medlemskreds uden entydige orienteringspunkter og målestokke', siger Jespersen (1999:171) med reference til Lave & Wenger (1991).

Netop det kan, som tidligere omtalt (afsnit 3.1), give forudsætninger for at personen oplever potentielle deltagerbaner og deltagelsesrelationer og på den baggrund får mod på at engagere sig i en transformativ praksis.

Når man derudover medtænker kroppens rolle som situeret subjekt (Merleau-Ponty 2009) og anerkender, at det er kroppen, der forstår, og at læring indebærer en 'kropslig indvielse' i handlingen (Jespersen 1999:176), vil der være grund til at antage, at deltagelse i idrætspraksis rummer en væsentlig mulighed for, at mennesker med fysisk handicap kan lære noget, som de kan genskabe i andre handlekontekster.

3.6 Teori som antagelser

De teorier, jeg har valgt, kan belyse spørgsmålet fra forskellige sider, men de kan samtidig ses som et udtryk for den position og det perspektiv jeg tager, når jeg ser ind i mine informanternes hverdagsliv med idræt. Med mit teorivalg indkredser jeg således mit undersøgelsesfelt og udgår fra bestemte antagelser. Disse antagelser er en del af min forforståelse, som jeg bærer med mig ind i analysen af empirien i den kvalitative undersøgelse, men som jeg samtidig forsøger at tøjle i det første møde med data. Teorierne vil i diskussionen blive inddraget i diskussionen af analysens resultater. (Jørgensen 1995).

4. Afhandlingens tre studier

Min afhandling består som nævnt i afsnit 1.3 af tre studier, hvoraf hovedstudiet er en kvalitativ undersøgelse. De øvrige to studier, et litteraturstudie og en statistisk undersøgelse, skal ses som supplerende i forhold til dette.

I dette kapitel præsenterer jeg først disse to studier relativt kortfattet med henvisning til to af afhandlingens artikler, som beskriver undersøgelsesernes formål, indhold og metoder mere detaljeret.

Dernæst omtaler jeg i meget korte træk den kvalitative undersøgelse, da jeg i afhandlingens følgende kapitler går mere i dybden med refleksioner over indhold og metode i denne undersøgelse.

Afsluttende reflekterer jeg over sammenhængen mellem afhandlingens tre studier.

Litteraturstudiet

Projektets litteraturstudie præsenteres i artiklen *'Participation in physical activity and everyday life of people with physical disabilities: A review of the literature.'*

Jeg har i dette studie udarbejdet en oversigt over den forskning der er publiceret på området i internationale tidsskrifter med henblik på at skabe et afsæt for mit eget kvalitative studie.

Min søgning tog udgangspunkt i spørgsmålet:

Hvordan oplever mennesker med fysisk handicap betydningen af at deltage i idræt i forhold til deltagelse i andre kontekster i hverdagslivet?

Jeg søgte i databaserne SPORTDiscus, PsycInfo, Soc INDEX, PubMed, Eric, Sociology of sport online (sosol), og The International Review for the Sociology of Sport. Søgeprocessen fandt sted fra 15. september til 15. december 2009. Artikler publiceret på engelsk, dansk, norsk og svensk fra 1987 til 2009 blev medtaget. En mere detaljeret beskrivelse af søgeprocessen med kombinationen af søgeord ses i artiklen.

Søgningen identificerede 71 studier, som i første omgang syntes relevante for problemstillingen, og både kvantitative og kvalitative studier blev screenet. Ved pragmatisk læsning blev artikler, der umiddelbart syntes at belyse spørgsmålet, medtaget.

Kun studier, der anvendte kvalitative metoder, blev inkluderet, da formålet var at undersøge den oplevede betydning af deltagelse i idræt for hverdagslivet. Fokus er her den levede erfaring af hverdagslivets kompleksitet og ikke den statistiske sammenhæng mellem forskellige begivenheder i hverdagslivet.

Studier, der anvendte blandede metoder, blev også inkluderet, hvis kvalitative fund kunne udskilles. Kvantitative studier blev ikke inkluderet som data, men i stedet brugt som baggrund for at beskrive og definere temaernes relevans. Det samme gjorde sig gældende for reviews.

Jeg fandt 14 studier, der eksplicit reflekterede over den oplevede betydning af idrætsdeltagelse for hverdagslivet hos mennesker med fysisk handicap. Fra disse studier udtrak jeg gennem en hermeneutisk tekstanalyse data i form af 6 temaer: *At lære sociale regler gennem idræt, At være en del af et fællesskab, Handicappet i et ikke-handicappet samfund, Opfattelse af identitet, Psykologisk empowerment samt Vedligeholdelse og uafhængighed.*

Sammenfattende viser mit review følgende resultater:

Jeg finder ikke direkte belæg for, at den sociale rolle som deltager, personer med fysisk funktionsnedsættelse oplever i idrætten, kan transformeres til andre kontekster i hverdagen.

Oplevelser i idrætten synes at have en vis betydning for evnen til at mestre et handicap i samfundet. Billedet af den aktive, kompetente og dygtige person med funktionsnedsættelse ser ud til at give et modbillede til de sociale stereotyper af inkompetence og åbner for en mere inkluderende holdning i samfundet, der gør deltagelse lettere. For nogle personer medfører den mere positive oplevelse af kroppen, som de oplever i idrætten, en mere fri opfattelse af kroppen i samfundet, så de tager mindre notits af andres stirrende blikke og normen for den smukke krop. Om dette medfører en ændret deltagelse i samfundet, er ikke klart.

Identiteten som idrætsudøver ser ud til at kunne udfordre handicapidentiteten, hvilke muligvis kan indebære et potentiale for en ændret selvopfattelse og en øget oplevelse af personlig styrke. De inkluderede studier tager ikke stilling til, om dette får betydning for personernes deltagelse i andre sammenhænge.

Personer med funktionsnedsættelse, der dyrker holdidræt synes at opleve, at de tilhører en speciel kultur og et særligt værdifuldt fællesskab. Det bidrager til deres livskvalitet og letter deres sociale relationer i idrætskonteksten. Det er ikke direkte klart, om dette får betydning for personernes deltagelse i sociale fællesskaber generelt eller fører til en fælles kamp mod diskrimination af mennesker med handicap.

Deltagelse i idræt synes at medføre psykologisk empowerment i idrætskonteksten for mennesker med fysisk funktionsnedsættelse. Det antages at have betydning for deres følelse af personlig styrke, hvilket fører til en øget deltagelse i andre af hverdagslivets kontekster.

De fysiske kompetencer og den fitness, som opnås gennem idrætsdeltagelse, har tilsyneladende umiddelbart betydning for personernes mulighed for at be-

vare deres sociale kontakter, opretholde evnen til at deltage i aktiviteter i samfundet og bevare et selvstændigt liv.

De inkluderede studier præsenterer ikke en eksplicit eller fælles teoriramme angående deltagelse og læring, ligesom de heller ikke tager direkte stilling til, hvorvidt deltagelse i idræt kan medføre ændret deltagelse i andre kontekster i hverdagen.

Jeg har derfor i artiklen valgt at diskutere resultaterne i forhold til deltagelsesbegrebet, som det præsenteres i *Kritisk Psykologi* (Dreier 2008; Holzkamp 1998) og social læringsteori (Lave 1999; Lave og Wenger 1991), idet min intention er at skabe et afsæt for mit kvalitative studie.

Herfra konkluderer jeg, at hvis jeg skal undersøge problemstillingen nærmere, må jeg benytte mig af såvel interviews med mennesker med fysisk funktionsnedsættelse som af observationer af de hverdagspraksisser, der kendetegner personernes liv, herunder deltagelse i idræt. Ifølge Dreier (2008) kan man kun afdække forholdet mellem idrætsdeltagelse og hverdagslivet i øvrigt, hvis man følger tæt, hvad der foregår i en række af de kontekster, der udgør personens hverdagsliv.

Litteraturstudiet giver mig således et billede af, i hvilket felt min egen forskning befinder sig, og tilbyder et fingerpeg om, hvilke metoder jeg kan bruge i mit kvalitative studie for at belyse problemet yderligere.

Den statistiske undersøgelse

Projektets statistiske undersøgelse præsenteres i artiklen *'Participation in physical activities and everyday life of people with disabilities'*.

Jeg har undersøgt, om der kan vises statistisk sammenhæng mellem idrætsdeltagelse og deltagelse i andre samfundsarenaer for mennesker med funktionsnedsættelser i bred forstand. Desuden er intentionen at genere hypoteser og nye spørgsmål angående denne sammenhæng eller mangel på samme.

Min motivation for at gennemføre denne undersøgelse er, at vi i fagfællesskabet mangler forskningsbaseret statistisk viden på området for at kunne videreudvikle viden og praksis inden for feltet.

I undersøgelsen anvendes en kvantitativ metode med afsæt i et positivistisk videnskabssyn. Data indsamles gennem et telefoninterview med 1321 personer, der oplyser, at de har nedsat funktionsevne relateret til ét eller flere af områderne: Ben, arme, hænder syn, adfærd eller intellekt. Interviewet tog udgangspunkt i en spørgeguide med 11 lukkede og halvåbne spørgsmål angående idrætsdeltagelse. 922 personer valgte at deltage.

Populationen er et udsnit af den danske befolkning, tilfældigt udvalgt af SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd. Denne population har tidligere været kontaktet i en større undersøgelse af deres livsvilkår, og der er derfor i analysen mulighed for at sammenstille data angående idrætsdeltagelse med data angående deltagelse i andre sociale kontekster og dermed afdække statistiske sammenhænge. Da jeg kun har begrænset kompetence inden for statistisk analyse, blev analysen gennemført af en statistiker, som anvendte programmet STATA 11.2. Tolkningen af data og produktion af artiklen foregik i tæt samarbejde mellem statistikerens og mig.

En dybere beskrivelse af indhold og metode i dette studie findes i artiklen.

I analysen fokuserer vi på sammenhængen mellem idrætsdeltagelse og de fem områder: Beskæftigelse på arbejdsmarkedet, uddannelsesniveau, frivilligt arbejde, aktiv deltagelse i handicaporganisationer og deltagelse i fritidsundervisning. På alle områder findes den statistiske sammenhæng at være signifikant, således at mennesker med funktionsnedsættelse, der er regelmæssigt fysisk aktive uden for hjemmet, mere sandsynligt deltager i disse kontekster end dem, der ikke er fysisk aktive.

Med udgangspunkt i det, at være regelmæssigt fysisk aktiv uden for hjemmet, peger undersøgelsen på, at mennesker med nedsat funktionsevne deltager på tværs af kontekster. Hvis man er aktivt deltagelse i én sammenhæng, er der en overvejende sandsynlighed for, at man også er aktiv i de andre kontekster, som undersøgelsen har fremhævet.

Dette viser sig, når man vælger idrætsdeltagelse som omdrejningspunkt i analysen. Det betyder ikke nødvendigvis, at idrætsdeltagelse er årsag til deltagelse i andre sammenhænge, men snarere at det at være aktivt deltagende i idræt er part i en klynge af kontekster, hvor personerne er deltagere. Man kan derfor antage, at deltagelse i idræt, såvel som de andre kontekster i klyngen, kan være en vej ind i en aktiv livsstil, hvor deltagelse befordrer deltagelse.

Det kvalitative studie

Projektets kvalitative studie undersøger denne deltagelse på tværs af kontekster og sætter fokus på, hvordan det man erfarer i idrætskonteksten, viser sig som ændret deltagelse i hverdagen. Her er informanterne en gruppe på 7 mennesker med fysisk funktionshæmning, og metodisk anvendes narrative interviews og observationer af fænomenologisk-hermeneutisk tilsnit. Når jeg i dette studie har valgt at samarbejde med en relativt lille gruppe mennesker, er det ud fra en intention om både at trænge mere i dybden, men også at kunne håndtere kompleksiteten i temaet. Jeg har udvalgt mennesker med funktions-

nedsættelse direkte knyttet til kroppen, idet jeg er særligt optaget af de muligheder, der for dem måtte ligge i deltagelse i idræt, hvor kroppens udfoldelse er central.

Udvalgte perspektiver og resultater i dette studie formidles i artiklerne: *Krop og handicap – deltagelse i sociale fællesskaber* og *You have to show you're capable of something: Social participation as experienced by sports active people with a physical disability*.

Afhandlingens kapitler 5-9 uddyber indhold og metoder i det kvalitative studie.

Sammenhæng mellem studierne

Den statistiske undersøgelse og det kvalitative studie er udført sideløbende og med forskellige populationer. Der er altså ikke tale om et 'mixed-method-studie', men om to forskellige studier, der hver belyser feltet idræt og deltagelse i hverdagslivet for mennesker med funktionsnedsættelse fra to forskellige positioner, såvel metodisk som indholdsmæssigt, og med forskellige populationer som udgangspunkt.

Resultaterne lægger dog op til et forsøg på at se dem i lyset af hinanden og med et kritisk blik diskutere, hvordan de kan berige hinanden i forsøget på at udforske det aktuelle felt yderligere. Den tråd tager jeg op i diskussionen i kapitel 10.

5. Videnskabsteoretisk ramme for det kvalitative studie

I dette kapitel argumenterer jeg for, at jeg har valgt den fænomenologiske hermeneutik som videnskabsteoretisk ramme i mit kvalitative studie, og beskriver, hvordan jeg ser og afgrænser fænomenologien og hermeneutikken i relation til mit studie.

Min erkendelsesinteresse er at indkredse 'betydningen af deltagelse i idræt, oplevet af mennesker med fysisk funktionsnedsættelse'. Jeg vender mig mod det som et fænomen i fænomenologisk forståelse, som noget, der viser sig for mig. Denne forståelse indebærer 'et gensidigt afhængighedsforhold mellem objekt og subjekt' (Bengtsson 2006, s. 16). Fænomenet gør noget ved mig og jeg gør noget ved fænomenet.

Jeg anvender en fænomenologisk hermeneutisk fremgangsmåde, baseret på den eksistensfilosofiske fænomenologi, som også danner grundlag for udvikling af den moderne hermeneutik (Bengtsson 2006). Inspireret af Dahlberg et al (2008) betragter jeg fænomenologi og hermeneutik som supplerende hinanden i at udvikle ideer, som hjælper os til at forstå mennesker og vores engagement med hinanden i og igennem verden. Det, der forener de to filosofiske traditioner, er livverdensperspektivet (ibid:87).

Intentionen med fænomenologisk hermeneutisk funderet forskning er at beskrive, hvad der viser sig, systematisk at undersøge det sansede og forsøge at komme til en dybere forståelse ved at stille spørgsmål, reflektere og finde frem til mulige forståelser eller svar, der kan gøre forskeren klogere på den virkelighed hun har oplevet (Rønholt, 2006). Den hermeneutiske dimension muliggør fortolkning af fænomenerne ved at man lytter til dem, lader sin forforståelse konfronteres med dem og er parat til at forandre sin forståelse på den baggrund.

5.1 Fænomenologisk hermeneutik

Fænomenologi tilbyder et kraftfuldt middel til at illustrere menneskets oplevelse af at leve med en funktionsnedsættelse. Især ved at gøre det dynamiske forhold mellem krop og verden og det fænomenologiske begreb 'den levede krop' eksplicit, giver det indsigt i den forandring af tid og rum, som ifølge Toombs (1995) er et indbygget element i et fysisk handicap. Yderligere kan det belyse den emotionelle dimension af fysisk dysfunktion. Toombs siger:

In providing a window into lived experience, phenomenology gives invaluable information about the everyday world of those who live with disabilities (Toombs, 1995:10)

Fænomenologisk metode peger ifølge Keller (2006) mod tre grundlæggende strategier, baseret på Heideggers og Merleau-Pontys forståelser, nemlig beskrivelse (reduktion), fortolkning (konstruktion) og dekonstruktion (destruktion). Strategierne går i forskellig retning, så man må vælge det der tjener den konkrete erkendelsesinteresse bedst.

I dette studie er min fremherskende strategi beskrivelse og fortolkning, det sidste med afsæt i hermeneutikken, som den er beskrevet af Gadamer (2007/1960).

Fænomenologi og hermeneutik ønsker at gribe fænomenerens mening, analysere, syntetisere og præsentere dem og deres mening så troværdigt som muligt. Ting og begivenheder ses ikke blot som sådan, men sådan som de opleves som fænomener. Livet manifesterer sig i erfaring, og både fænomenologi og hermeneutik søger mønstre af mening såvel som unikke erfaringer, siger Dahlberg et al (2008).

Som forsker i livsverden befinder man sig i relationen mellem sig selv og den verden, man oplever og ønsker at beskrive. Man er kreativt medvirkende til at give verden mening. Derfor må man være opmærksom på, hvad man selv bidrager med i sin forståelse og beskrivelse af verden. Målet er at opdage, analysere, tydeliggøre, forstå og beskrive mening ud fra en videnskabelig holdning. Det beskriver Dahlberg et al sådan:

Rather than formal steps or protocols, the necessary approach for lifeworld research is characterized by an aspiration for sensitive openness, a concern for elucidation, and a purposeful leaving aside of expectations and assumptions so that the phenomenon and its meaning can show itself and, perhaps, surprise its researchers (ibid:96)

Grundlæggende i fænomenologisk forskning er således at gå 'til tingene selv' og kravet om åbenhed og følsomhed over for 'tingene' (Bengtsson 2005). Man går til fænomenet med en åben attitude med det mål at forstå, hvad der gør det interessant som fænomen. Det indebærer også, at man som forsker vælger de metodiske redskaber, der stiller én til rådighed for fænomenet (Mer-

leau-Ponty 2009). Der er altså ikke i forvejen en metode, der er den eneste ene.

Åbenhed er en ægte vilje til at høre, se og forstå, at udføre sin forskning på fænomenets præmisser, med ydmyghed, følsomhed og fleksibilitet, siger Dahlberg et al (2008). Men samtidig må forskeren være opmærksom på den risiko, det intersubjektive møde indebærer for, at forskerens egen oplevelse af fænomenet kommer til at træde i forgrunden. Åbenheden skal være rettet mod fænomenet og informanten (ibid).

Det er nødvendigt at forskeren er tæt på det fænomen, der udforskes, for at være åben over for det, men det indebærer samtidig en risiko for at man taber sin åbenhed og distance. Forskerens nysgerrighed kan forsvinde, og forudindtagne opfattelser kan tage over. Som forsker må man derfor hele tiden bevæge sig mellem nærhed og distance til fænomenet, for ikke at fortabe sig i situationen, så man mister afstanden til interaktionen og indholdet. Dette er 'the dance of lifeworld research' (ibid: 108).

Et centralt tema i forhold til denne åbenhed, er den fænomenologiske reduktion, som især Giorgi er fortaler for, inspireret af Husserl (Giorgi 1997). Begrebet dækker over den proces i beskrivelsen, hvor man behersker eller 'sætter parentes om' sin forforståelse i form af personlig overbevisninger, teorier og andre antagelser, der kan hindre forskerens åbenhed og vildlede forståelsen af mening. Jeg foretrækker dog i denne sammenhæng at lade mig inspirere af Dahlbergs udlægning af begrebet 'bridling', der forstås som det 'at tøjle' sin forståelse som helhed:

The term 'bridling' moreover covers an understanding that not only takes care of the particular pre-understanding, but the understanding as a whole. We bridle the understanding so that we do not understand too quick, too careless, or slovenly, or in other words, that we do not make definite what is indefinite (Dahlberg 2006:16).

Dahlbergs udgangspunkt for dette begreb er, at vi hverken kan eller ønsker at afskære den kraft, der er i det, vi tager for givet. Men, med reference til Merleau-Ponty, foreslår hun, at vi indtager en refleksiv position, der hjælper os til at slække på de kraftige intentionelle bånd, der binder os til verden. Det vil give os det albuerum, vi behøver for at kunne se, hvad der sker, når vi forstå fænomener og deres mening (ibid).

Mening er ikke endelig eller absolut, men altid bundet til en kontekst, og dermed er udforskninger og beskrivelser af fænomener aldrig endegyldige,

siger Dahlberg (2006). Som forsker har jeg imidlertid den udfordring at beskrive det konkrete og det mest essentielle i forhold til fænomenet, så modtageren af budskabet har mulighed for at vurdere hvorvidt resultaterne giver generel mening. Men udfordringen går også på at sprogliggøre de mere usynlige sider af menneskelig eksistens, at kommunikere mening og hjælpe andre til at opfatte og forstå den levede erfaring. Risikoen er, at vi ved sproget skiller essens fra eksistens, siger Merleau-Ponty (2005), og derved i beskrivelserne fjerner os fra de originale livsverdens-udtryk. Derfor har vi brug for fyldige data og et sprog, der er sensitivt for nuancer og kan beskrive de centrale meninger, når forskningen skal formidles.

Henriksson & Sævi siger, at fænomenologisk forskning bor i grænselandet mellem en 'poetisk attitude' og en nytte-skrivestil. Man må *skrive* den levede erfaring og ikke skrive *om* den (2009:36). Intentionen er at få læseren til at modtage og respondere på den ellers skjulte mening af den levede erfaring.

Jeg ser det derfor som min udfordring at fastholde informanternes udtryk og mine egne beskrivelser af iagttagelser i så vidt omfang som muligt, når jeg formidler resultater i denne afhandling og i artikler, og knytte mine teoretiske refleksioner tæt til de oprindelige fortællinger og bekræftede iagttagelser.

5.1.1 Grundtræk i hermeneutikken

Som nævnt ønsker fænomenologi og hermeneutik at gribe fænomeners mening, analysere, syntetisere og præsentere dem og deres mening så troværdigt som muligt. Hermeneutikkens primære opgave er knyttet til den fortolkning, der ligger i analysen og syntesen. Den retter sig mod fortolkning af tekster, dialog og samtale samt sociale handlinger og praksis. Hensigten er at forstå noget som noget. Dette skal kunne tydes og anvendes i praksis (Højbjerg 2004).

Heidegger er eksponent for udviklingen af den filosofiske hermeneutik i det 20. århundrede sammen med Gadamer (ibid), og det er den inspiration, der ligger til grund for min metode til at analysere data.

Det væsentlige grundprincip i hermeneutikken er ideen om den hermeneutiske cirkel, der betegner den vekselvirkning, der foregår mellem del og helhed i fortolkningen. Delene kan kun forstås, hvis helheden inddrages, og helheden forstås kun i kraft af delene. Der er altså sammenhængen mellem delene og helheden, der er meningsskabende, det er relationen mellem de enkelte dele, der muliggør at vi kan forstå og fortolke. Man fortsætter sin fortolkning, indtil man opnår en dækkende og modsigelsesfri udlægning af en tekst eller handling.

Fortolkning opfattes af Gadamer (2007/1960) som en måde at være til på, og der opnås ikke nødvendigvis en sand viden eller erkendelse. Meningen skabes i mødet mellem genstanden og fortolkeren. Det indebærer, at fortolkerens egen kontekst og situation bliver en del af forståelsen. Vekselvirkningen mellem del og helhed er en bevægelse, der inkluderer fortolkeren og genstanden, og dette er en betingelse for den menneskelige erkendelsesproces, eksistens og erfaring. Ifølge Gadamer udgøres forståelse af forforståelse og fordomme, som er henholdsvis den givne forståelse af verden, man møder fænomenet med og den forudfattede mening, man møder verden med i kraft af sin kulturelle arv, tradition og historie (ibid).

Som menneske har man sin forståelseshorisont, en på forhånd givne forståelsesramme, der gør, at man ikke går fordomsfrit til tingene. Fordomme ses som forudsætningen for al forståelse, og de skal derfor accepteres som en produktiv forudsætning for erkendelse af verden (Højbjerg 2004).

Som forsker skal man være åben for at forstå – lade mødet med fænomenet udfordre sine fordomme. Forståelseshorizonten muliggør en meningsfuld fortolkning af verden. Forståelse og mening opstår ifølge Gadamer gennem horisontsammensmeltning, at man er i stand til at begribe og forstå det, den anden kommunikerer (Gadamer 2007). Det indebærer ikke nødvendigvis at man kan overtage den andens forståelseshorisont, men at man kan få sat spørgsmålstegn ved sin egen forståelse og dermed få udvidet sin horisont og revurderet sine fordomme (Højbjerg 2004).

De vigtigste metodologiske principper i Gadamer's hermeneutik er ifølge Dahlberg et al (2006:278): Åbenhed over for det, man møder, en sund skepsis over for sig selv som forsker, påpasselig brug af teori for at forebygge at ens forforståelse tager over og søgen efter 'det andet', som er en anden forståelse end den, der findes i ens forforståelse.

I det følgende kapitel vil jeg mere konkret beskrive og reflektere over, hvordan jeg metodisk anvender den fænomenologiske hermeneutik i dataindsamling og analyse i min kvalitative undersøgelse.

6. Metodiske refleksioner i forhold til den kvalitative undersøgelse

Som jeg har omtalt i det foregående kapitel er et vigtigt udgangspunkt for mine metodiske refleksioner er at gøre min forforståelse eksplicit. Når det er gjort, vil jeg beskrive undersøgelsen design samt metoder for dataindsamling og analyse. Afsluttende i kapitlet reflekterer jeg over metodernes styrker og begrænsninger og gør mig overvejelser over begreberne gyldighed og troværdighed i forhold til min forskning.

6.1 Forståelseshorisont

Empirien i min forskning forstås gennem det filter, som udgøres af min forforståelse, dannet gennem erfaringer fra såvel mit private som mit professionelle liv. Forforståelsen er en konsekvens af, at jeg har en livsverden (Dahlberg 2006), og det er gennem den, jeg forstår den verden, jeg lever i.

Hvad er det for en forforståelse jeg har og er villig til at sætte i spil og forandre via min forskning?

For denne undersøgelse er det vigtigt at fremhæve, at jeg er en ikke-funktionshæmmet kvinde med mange års erfaring som idrætsudøver og underviser i idræt. Jeg har arbejdet med mennesker med forskellige former for funktionsnedsættelse i det meste af mit voksenliv, både i omsorgsfunktioner, pædagogiske funktioner, i sundhedssektoren som fysioterapeut og i idrætten som underviser og coach. Og jeg har undervist studerende inden for sundhedssektoren i temaer omkring funktionsnedsættelse. Privat og professionelt omgås og samarbejder jeg med flere personer med handicap, og personligt har jeg stor respekt for, at disse mennesker insisterer på at leve et almindeligt hverdagsliv ved at søge deltagelse i de sammenhænge, der er vigtige for dem. Samtidig anerkender jeg, og er ret beskæmmet over, at vi som samfund ikke gør det lettere for dem ved at invitere dem indenfor. Et vigtigt aspekt i mit professionelle arbejde inden for de sidste 10 år har været at sætte fokus på manglende tilgængelighed for mennesker med nedsat funktionsevne til fællesskaber i det danske samfund – fysisk såvel som holdningsmæssigt. Jeg har udført praksisudvikling sammen med professionelle inden for social-, sundheds- og undervisningssektoren og indsamlet og formidlet viden om idræt for målgrupper med funktionsnedsættelser til alle, der har brug for denne viden. Alt dette påvirker udgangspunktet og perspektivet i min forskning, ligesom

det præger, hvad jeg finder vigtigt at se på, og hvad jeg i det hele taget ser og tillægger betydning. Der er tilmed en vis risiko for, at jeg kan være blind over for perspektiver, som jeg tager for givet, fordi de fremstår som almindeligheder for mig i kraft af min faglighed og forforståelse.

Men det, at jeg forsker i et område, hvor jeg har stor erfaring og kundskab om, hvilken viden, der allerede findes, og hvad der foregår i praksis, kan have visse fordele. Det betyder, at jeg umiddelbart er i stand til at opdage, hvornår der opstår nye temaer og anderledes indfaldsvinkler i forhold til dem, jeg tidligere har mødt i feltet. I kraft af min baggrund, min 'føling' med feltet, min intentionalitet, min kropslige oplevelse af det, jeg ser, og min kropslige erfaring kan jeg sandsynligvis læse andre ting ind i mine observationer, end en person uden så udtalt en erfaring ville kunne.

Mit udbredte faglige netværk giver mig et forum, hvor jeg kan afprøve mine antagelser, diskutere min tvivl og være sikker på at få et kvalificeret modspil i forskningsprocessen. Jeg har tillige en god fornemmelse af, hvordan forskningsresultater skal formidles, så de giver mening for de målgrupper, der gerne skulle kunne benytte sig af dem i deres daglige praksis. Samme netværk har også gjort det ligetil at finde et bredt udvalg af potentielle informanter, så min forskningspopulation kunne udvælges ud fra kriterier om at være forskellige på en række vigtige områder.

Det er min udfordring at balancere, så jeg får det bedste ud af de styrker, som min forforståelse tilfører forskningsprocessen, samtidig med, at jeg gennem en reflektiv tilgang lader mig udfordre på mine opfattelser. Jeg har i løbet af processen søgt hjælp til denne refleksion ved at lægge foreløbige analyseprodukter frem til debat og diskussion i både akademiske og fagprofessionelle fora.

6.2 Design og metode

Mit undersøgelsesdesign består af flere kvalitative metoder af fænomenologisk tilsnit.

'Den kvalitative forskning er forpligtet på en menneskelig verden af mening og værdi og interesserer sig for menneskelige aktørers egne perspektiver på og beretninger om denne verden', siger Brinkmann & Tanggaard (2010:18). Man kan også, som Dreier, sige, at et motiv for kvalitative undersøgelser er at vise og forstå, hvordan tingene hænger sammen i social praksis. Han ser denne sammenhæng som en dialektik, hvor det enestående på en eller anden måde er generelt og det generelle er en del eller et aspekt af det enestående. Generelle træk i social praksis er til stede på forskellige måder med forskellige

betydninger og forskellige forbindelser til forskellige andre træk i den aktuelle 'hængen-sammen' (Dreier 2007:3).

For at belyse, hvordan deltagelse i idræt påvirker og skaber mening i personens øvrige hverdagsliv, er det hensigtsmæssigt at se ind i personens livsverden. Jeg betragter idrætten som en særlig udskilt del af hverdagslivet, en regional livsverden (Bengtsson 2010), men jeg ønsker også et skabe mig et billede af personens øvrige livsverden. Derfor vælger jeg at følge, hvad der sker i flere af de kontekster, der udgør personens hverdagsliv.

For at forstå personers handlinger, tanker og følelser, må man forsøge at forstå, hvordan de deltager i social praksis (Dreier, 2008). Ved at undersøge samspillet mellem deltagelse i idræt og personers hverdagsliv, som det udspiller sig mellem de sessions, hvor personerne er idrætsaktive, antager jeg, at det er muligt at afdække, hvorvidt personer gennem idrætsdeltagelse lærer noget om en måde at være i verden på, der gør, at de deltager på en anden måde i andre sammenhænge.

Min forskning følger menneskers deltagelse i og på tværs af flere kontekster, hvorved jeg studerer dem på en situeret måde som subjekter, der bevæger sig i tid og rum og ændrer deres deltagelsesmåder undervejs (Dreier 1999:83).

Forskellige handlesammenhænge i praksis kan udgøre meget forskellige mulighedsbetingelser for subjektets livsudfoldelse. Når jeg således har mulighed for at analysere, hvordan personen deltager i forskellige handlesammenhænge, kan det tydeliggøres, hvordan deltagelse i én sammenhæng er forbundet med og får sin betydning, også gennem personens deltagelse i andre sammenhænge.

For at forstå hvorvidt det går an at transformere deltagelse i andre situationer end idrætssessionerne, må jeg forstå disse situationer – undersøge i praksis, hvad der foregår i dem, og hvordan de hver især til dels eksisterer i anden praksis i livet.

Enhver oplevelse er situeret, forstået på den måde, at den har en grund og udspringer af en situation i en særlig kontekst. Jeg leder efter den særlige kontekst, og særpræget i den praksis, oplevelsen er udsprunget af eller udfolder sig i. Derfor har jeg brug for materiale, der viser, hvad der foregår i såvel idrætsdeltagelsen som i andre kontekster i personens hverdagsliv. For at søge en så nuanceret forståelse af fænomenet som muligt, anvender jeg data fra flere perspektiver. Jeg ser ind i situationen fra min egen forståelseshorisont gennem iagttagelser, hvor jeg er mærkbart til stede og udlægger det, jeg har set, ud fra mine relevanser og forståelser. Og jeg søger også personens egen forståelseshorisont gennem hans fortælling om sit liv med idræt.

Dataindsamlingen foregår således gennem iagttagelse af situationer i personens hverdag, herunder idrætsdeltagelse samt et narrativt interview, hvor personen fortæller om sit liv med idræt og beskriver en almindelig uge i personens liv, f.eks. den uge, vi aktuelt befinder os i.

Derudover har jeg adgang til fotos, taget af mig selv og andre, og filmklip fra amatørvideoer og professionelle kortfilm, der viser hændelser i personens hverdag. Dette materiale støtter mig i min fortolkningsproces, primært ved at danne udgangspunkt for uddybende samtale med informanterne.

Jeg har hermed skabt en metodisk tilgang, som passer til det, jeg ønsker at undersøge. Både i forhold til mine iagttagelser og personernes fortællinger bestræber jeg mig på at forholde mig åbent og 'nyopdagende' til det, der viser sig og at 'tøjle' min forståelse, så mening kan vise sig og eventuelt overraske.

Ved at vælge flere indfaldsvinkler til at udforske problemet og forstå informanternes livsverden, opnår jeg fyldige data, som er sensitive for nuancer, og som på forskellige måder kan beskrive mening. Jeg bestræber mig på i mine beskrivelser at holde mig tæt på den levede erfaring

Min forskningstilgang er inspireret af Aspers' beskrivelse af et empirisk fænomenologisk studie (2009), dog med et mere hermeneutisk islæt (Dahlberg 2006). Jeg har indledningsvist defineret mit forskningsspørgsmål og valgt teori og referenceramme. Jeg studerer derefter feltet, hvor teorier og forståelser holdes i tøjle, men interessen samles dog om de områder, som er omfattet af den teoretiske referenceramme. Ikke alt er i fokus, men jeg er åben overfor overraskende og nye perspektiver og forståelser. Herfra skabes gennem fortolkning nye forståelser, som både imødekommer de mennesker, undersøgelsen drejer sig om og har forbindelse til eksisterende teorier og giver mening i de relevante videnskabelige og faglige fællesskaber. Til sidst afprøves sammenhængen mellem forskningens empiriske vidnesbyrd og den viden og erfaring, der findes blandt aktørerne i det udforskede felt ved, at produktet lægges frem for dem.

Ifølge Aspers har processens karakter af gentagelse til hensigt at undgå, at teorierne giver forskeren 'bind for øjnene' (2009:7) samtidig med, at den anerkender, at enhver forsker anvender teori, hvad enten den er eksplicit eller implicit.

6.3 Informanterne

Informanternes livsverden er grundlag for min forskning, og det er deres stemme og hverdag, der formidler den viden og forståelse, jeg ønsker at opnå. Jeg vil i dette afsnit præsentere et billede af de personer, der har medvirket, og

på den måde give læseren den første referenceramme for med mig at se ind i personernes livsverden.

Informanterne i dette studie er syv personer med forskellige former for funktionsnedsættelse. Aldersspredningen er fra 25-53 år. De er i forskellige former for beskæftigelse eller under uddannelse, og der er fem mænd og to kvinder. Tre af dem har en medfødt funktionsnedsættelse, og fire har erhvervet deres funktionsnedsættelse på forskellige tidspunkter i livet. Informanterne bor spredt over hele landet, nogle i større, andre i mindre byer. Alle dyrker fysisk aktivitet, men niveauet og intensiteten for det er forskellig. Jeg har fået kontakt med informanterne gennem mit professionelle netværk.

Her følger en kort beskrivelse af informanterne.

Mand, 44 år. Er født spastiker. Bor alene i egen lejlighed. Er gangbesværet, men går uden hjælp over kortere afstande. Bruger en el-dreven scooter i nærområdet. Har personlig hjælper til de fleste daglige gøremål og til at transportere ham fra sted til sted i hverdagen. Har egen bil, som køres af hjælper. Han arbejder som kranfører på det lokale forbrændingsanlæg 3 dage om ugen, 3½ time hver dag. Er aktiv i spejderbevægelsen, dyrker svømning og sejlsport. Er aktiv i flere handicaporganisationer og bestyrelser.

Kvinde, 25 år, Er født spastiker. Bor alene i rækkehus. Bevæger sig i manuel kørestol. Har personlig hjælper, der også kører hendes bil. Har kæreste. Hun studerer til socialrådgiver og dyrker kørestolsrugby på konkurrenceplan. Har tidligere dyrket andre former for idræt. Er aktiv i sin idrætsorganisation.

Mand, 31 år. Er født med Muskelsvind. Bor alene i rækkehus og bevæger sig i el-kørestol. Han har personlig hjælper, som også kører hans bil. Er uddannet inden for IT og driver sit eget IT-firma sammen med en tidligere medstuderende. Dyrker el-hockey på konkurrenceplan og er aktiv i idrætsorganisationen.

Mand, 44 år. Rygmarvsskadet (delvise lammelser i både arme og ben) p.g.a. trafikulykke.. Bevæger sig i manuel kørestol. Bor i hus med hustru og to delbørn. Har bil, som han kører selv. Arbejder som trafikambassadør (landsdækkende). Dyrker kørestolsrugby på konkurrenceplan. Er aktiv i klubbens bestyrelse. Har tidligere dyrket andre former for idræt og er aktiv i idrætsorganisationen.

Mand 33 år. Rygmarvsskadet (lammet i ben) p.g.a. idrætsulykke i motocross. Bor alene i rækkehus og bevæger sig i manuel kørestol. Han har bil, som han kører selv. Arbejder som bogholder på deltid i flexjob. Dyrker håndcykling på eliteplan og er formand for sin idrætsklub.

Kvinde, 32 år. Rygmarvsskadet (delvise, lettere lammelser i arme og ben) p.g.a. trafikulykke. Går uden hjælpemidler. Bor i hus med kæreste. Har bil,

som hun kører selv. Arbejder som miljøtekniker i flexjob (deltid). Dyrker ridning på eliteplan og har siden barnsben været aktiv rytter. Er aktiv i handicap-idrætsorganisationen.

Mand, 53 år. Erhvervet hjerneskade (lammelser i hele vestre side) som følge af hjerneblødning. Går med stok og kører el-scooter over længere afstande. Bor i hus med hustru. Har voksen datter, der bor for sig selv. Arbejder som praktisk medarbejder i kulturhus i flexjob (deltid). Spiller golf to timer dagligt. Er formand for golfklub for funktionshæmmede og golftræner for unge med tilpasningsvanskeligheder.

6.4 Informanternes fortællinger

I dette afsnit beskriver jeg min metode til at få indsigt i informanternes egen forståelse af betydningen af idræt.

Jeg studerer idrætsaktivitet som en særlig udskilt del af hverdagslivet, samtidig med, at det er en del af personens livsverden. Ganske vist har jeg en række antagelser om, hvordan idrætten kan have betydning i den sammenhæng, baseret på erfaringer fra min egen praksis og kontakt med mange idrætsaktive mennesker med fysisk funktionsnedsættelse. Men mine erfaringer kan ikke tage højde for kompleksiteten i personens hverdag, og jeg ønsker, at det skal fremgå af personens egen fremstilling af sit liv med idræt, hvordan han forbinder oplevelser derfra med hverdagslivet i øvrigt.

For at få indblik i det, anvender jeg en metode, der inviterer personen til at udtrykke sig fortællende. Jeg benytter mig af et narrativt interview med livshistorisk perspektiv (Horsdal 1999), tilskyndet af opfordringen: 'Fortæl om dit liv med idræt'. I løbet af personens fortælling forholder jeg mig lyttende og fungerer som katalysator for personens hukommelse ved at optræde anerkendende og opmuntre personen til at fortælle og uddybe. Når personen har afsluttet sin fortælling, inviterer jeg personen til at reflektere dybere over områder i fortællingen, som jeg i henhold til min erkendelsesinteresse ønsker at få en uddybet forståelse af. Spørgsmålene er f.eks.: Vil du fortælle mere om...? Kan du uddybe...? Her bliver formen et interview, struktureret af det felt, der undersøges og styret af det, jeg som forsker ønsker at få uddybet og belyst nærmere.

Jeg beder desuden personen om at beskrive en typisk uge i hans liv, f.eks. den aktuelle uge, for at få en tidsmæssig repræsentation af personens hverdag. Desuden har jeg af alle informanter fået lov til at tage fotos i de situationer, jeg ønsker og har også opfordret informanterne selv til at tage fotos eller video fra deres dagligdag eller lade en hjælper eller pårørende gøre det. Den en-

kelte udvælger selv, hvilke situationer og motiver, er vigtige. Dette billedmateriale formidler i sig selv noget om hverdagslivet, men danner primært udgangspunkt for en samtale, hvor informanten, inspireret af motiverne, bidrager med yderligere fortælling, som øger min forståelse af det fænomen, jeg undersøger.

Inspireret af Horsdal (1999) transskriberes interviewet til en tekst i form af en fortælling, hvor personens egne ord og formuleringer fastholdes, men fyldord, fejlformuleringer og gentagelser udelades, så teksten fremstår som en helstøbt fortælling i jeg-form. Mine uddybende spørgsmål medtages heller ikke i den transskriberede tekst, men personens refleksioner skrives ind i fortællingen. Det samme gælder de refleksioner, der fremkommer under samtale ud fra billedmaterialet. Jeg giver denne tekst tilbage til fortælleren med spørgsmålet: 'Kan du genkende dig selv i denne tekst?' Fortælleren inviteres til at kommentere faktuelle fejl og misforståelser, og disse kommentarer indarbejdes i teksten, hvis jeg opfatter det som nødvendigt for min udforskning. Dermed får jeg en validering af min opfattelse af personens fortælling.

Det talte ord bliver i denne proces omdannet til og fastholdt i en tekst, som med Ricoeurs ord har semantisk autonomi (1979). Taleren er ude af billedet, og forfatterens stemme taler til den, der læser teksten.

Ugeplanen udskrives i et skema, så der skabes overblik over den tidsmæssige prioritering af forskellige aktiviteter i hverdagen.

6.5 Mine iagttagelser

Herefter følger en beskrivelse af, hvordan jeg foretager og fastholder mine observationer af informanternes praksis i forskellige kontekster i hverdagen.

Mens jeg gennem de narrative interviews 'ser' ind i informanternes sociale praksisser gennem deres fortællinger, udforsker jeg gennem iagttagelser af situationer i personens hverdag de dimensioner, som personens sproglige formidling måske ikke kan indfange. Situationer i hverdagen, i særdeleshed idrætspraksis, rummer en kropslig, sanselig og æstetisk dimension, som kan være vanskelig at sprogliggøre umiddelbart (Merleau-Ponty, 1999), men som ikke desto mindre kan have stor betydning i personens liv. Jeg tager det som en metodisk udfordring at afdække og fastholde disse dimensioner samt formidle dem, så stemtheden bevares.

Konkret er jeg til stede sammen med personen i forskellige hverdagssituationer, også i de sammenhænge, hvor personen udøver sin idræt. Disse situationer udvælges af informanten og mig i fællesskab og er forskellige fra person

til person, bestemt af, hvad personen føler sig tilpas med, og hvad er i praksis kan lade sig gøre.

Observationerne består således af mine iagttagelser af situationer i personens hverdagsliv. Jeg er til stede som krop i det, der i det konkrete tilfælde udgør personens livsverden. Ifølge Merleau-Ponty (2009) udgør sansningen bevidsthedens stoflige fundament og er et grundlag for refleksionen. Det betyder, at jeg ikke, mens jeg er i situationen, kan objektivere det, jeg oplever, ligesom oplevelsen ikke kan adskilles fra min egen 'væren-i-verden'. De oplevede fænomener er flygtige, og det er fristende fra starten at ordne oplevelsen i rationelle enheder, baseret på min forforståelse af fænomenet. Jeg forsøger imidlertid at arbejde med de mange nuancer og variationer af oplevelsen for at indfange så meget som muligt af den mangfoldighed af mening, der kan findes i erfaringen. Jeg forholder mig med andre ord åbent og følsomt til det, jeg ser (Bengtsson 2005).

Efter at have beskrevet det, jeg ser, anvender jeg refleksionen til med en vis distance at forstå verden og finde transcenderser eller typologier. Jeg forsøger at tyde verden for at finde betydning.

Jeg ønsker at fastholde mine iagttagelser i en sproglig form. Rendtorff (2003) refererer Merleau-Ponty for at sige om sproget, at det er betinget af kroppens oplevede erfaring og baseret på en kropslig forudforståelse. Man kan ikke skelne mellem udtryk og indhold i den oplevede erfaring, fordi de indgår i en enhed i betydningsfeltet.

Ifølge Merleau-Ponty (1999) kan analysen af menneskets sansninger sammenlignes med fortolkningen af et kunstværk, og man skal derfor bestræbe sig på at fremhæve den poetiske mangfoldighed i tvetydigheden ved menneskets umiddelbare erfaring. Her har det diskursive sprog sine begrænsninger, og erfaringen formidles derfor bedst i et litterært og kunstnerisk sprog (Rendtorff, 2003).

Med den refleksion som baggrund bestræber jeg mig på at anvende en sproglig form, hvor jeg kan fastholde mine iagttagelser, så de griber den levede udtryksfulde kompleksitet i det, jeg ser, og så de fremstår som en levet erfaring for andre. Jeg er inspireret af de såkaldte sceniske beskrivelser, som er korte, kondenserede, poetisk ladede fortællinger, der knytter sig til en fænomenologisk hermeneutisk tænkning (Winther & Stelter, 2008, Engel, 2008). Denne fremstillingsform repræsenterer en levet erfaring, som i bedste fald berører læseren, så det kan mærkes i kroppen. Fremstillingsformen har fællestræk med impressionistisk fortælle teknik, idet den fremstiller detaljer punktvis, så man som læser inviteres til at lade indtrykkene komme til sig, iagttagende, og lade forestillingsevnen udfylde detaljerne.

Som observatør bestræber jeg mig på at være maximalt nærværende i den konkrete situation og fastholder mine iagttagelser i stikord eller indtaler centrale oplevelser på diktafon der, hvor det ikke forstyrrer det, jeg er vidne til. Straks efter nedskriver jeg mine beskrivelser, udvalgt efter, hvad der har gjort stærkest indtryk på mig. Efterfølgende præsenterer jeg personen for beskrivelserne og beder ham melde tilbage på, om han kan genkende sig selv og situationen. Personens kommentarer indarbejdes ikke i beskrivelsen, men giver mig tilbagemelding på, om min skriftlige fortolkning af oplevelsen vækker genklang hos personen og opleves 'rigtig'. Dermed får jeg en foreløbig validering af min fortolkning. Men jeg kan ikke se bort fra, at beskrivelserne af mine iagttagelser afspejler, hvad jeg opfatter, når jeg som person med min levede erfaring ser ind i 'situationen'. Det er mig, der har valgt situationerne ud, og jeg beskriver dem, som de viser sig for mig, filtreret gennem min forforståelse og mit perspektiv. Det forhold forsøger jeg at medreflektere, når jeg fortolker mening ind i data.

Jeg vil beskrive min observatørrolle som 'den interesserede, nysgerrige gæst', der kan sammenlignes med en journalist. Jeg er ikke deltagende i den sociale praksis, men heller ikke neutral, da jeg ikke går af vejen for at give en praktisk hånd med, reagere på henvendelser og spørgsmål eller drikke en kop kaffe med informanten og de andre, der deltager i den konkrete praksis. Således overvejer jeg hele tiden min rolle undervejs og forsøger at undgå at agere indgribende i forhold til informanternes aktiviteter. Men i erkendelse af, at jeg jo er til stede, observerer jeg en praksis, som den ser ud, når jeg iagttager den.

Eksempler på sceniske beskrivelser ses især i artiklen '*Krop og handicap - deltagelse i sociale fællesskaber*'.

6.6 Analyse af data

Data fra de forskellige kontekster belyser det samme felt, men giver forskellige perspektiver til at forstå mit undersøgelsesfelt. Jeg producerer data fra personernes liv som det udfolder sig i almindelighed, nemlig fra episoder i personens hverdag, men også fra arrangerede settings som det narrative interview og samtale om fotos. I analysen adskilles de ikke, men betragtes som forskellige 'fortællinger' om det samme betydningsfelt.

Jeg har fire forskellige datatyper fra hver informant:

En tekst, der rummer personens fortælling med belysning af særlige spørgsmål indeholdt i problemstillingen.

En række beskrivelser af hændelser i personens hverdag.

Et skema over personens aktiviteter i en konkret tilfældig uge.

Nogle fotos og filmklip af situationer i personernes hverdag.

Ved hjælp af disse dataformer tilsammen belyser jeg problemstillingen, idet jeg leder efter tegn, som kan bringe mig nærmere en forståelse af betydningen af idrætsdeltagelse i forhold til informanternes hverdagsliv.

Jeg er f.eks. opmærksom på spørgsmål som:

Hvordan deltager informanterne i hverdagens forskellige kontekster? Er der noget, der går igen i den måde de deltager på tværs af sociale kontekster? Lærer informanterne noget om en måde at være i verden på gennem idrætsdeltagelse, så de deltager på en anden måde i andre sammenhænge? Er der tegn på, ændret handleevne? Hvordan fremstår kroppens betydning som livsbetingelse i forhold til deltagelse i sociale kontekster? Hvordan oplever informanterne deres rådighed over livsbetingelser som krop og omgivelser? Er der tegn på, om disse livsbetingelser får ændret betydning via idrætsdeltagelse og dermed udmøntes i ændret handleevne? Hvilken betydning har det sociale fællesskab for, om man kan deltage med en fysisk funktionsnedsættelse?

Men samtidig forholder jeg mig åbent til andre perspektiver, som data måtte vise tegn på.

I bestræbelsen på at finde viden om mit problem anvender jeg begrundelsesformen abduction (Birkler 2005). Jeg går ud fra en kreativt opstillet hypotese, der afspejler et mønster i det, jeg gerne vil blive klogere på. Den er baseret på den viden og de antagelser, jeg allerede har på området, blandt andet på teori og på min mangeårige praksiserfaring med idræt for mennesker med fysisk funktionsnedsættelse. Jeg søger ikke at bekræfte eller afkræfte hypotesen, men at finde den bedste forklaring gennem mit empiriske arbejde. Denne forklaring betragtes ikke som endegyldig, idet døren i abduktiv begrundelse altid står åben for en endnu bedre forklaring. Forklaringen accepteres som en pragmatisk beskrivelse, indtil erfaring og viden giver anledning til en ny kreativ hypotese (ibid).

I mit aktuelle studie skal begrebet 'forklaring' ikke forstås positivistisk, men som 'forståelse af mening' i (Gadamer 2007).

Jeg finder god harmoni mellem denne begrundelsesform og det generelle træk i en fænomenologisk tilgang, at man gradvist etablerer et videnskabsmæssigt fodfæste, der repræsenterer et midlertidigt gunstigt udsigtspunkt (Aspers 2009).

Jeg vil nu i hovedtræk beskrive, hvordan analysen foregår.

De forskellige datakilder tilbyder mig indbyrdes forskellige perspektiver på betydningen af idræt i hverdagslivet. Både interviews og observationer fastholdes i en tekst og hermed går forskningsprocessen ifølge Ricoeur (1979)

over i læsningens paradigme. Man ser efter det, fortællingen peger hen imod. Med andre ord går man fra hvad teksten siger, til hvad den taler om (Ricoeur, 1973).

Gennem en hermeneutisk tekstanalyse forsøger jeg at finde mening ved at bevæge mig mellem del og helhed i teksten (Gadamer 2007/1960). Analysen begynder i personens fortælling om sit liv med idræt. Jeg læser først teksten i sin helhed flere gange og forsøger at lægge forskellige perspektiver på materialet, idet jeg forholder mig åbent i forhold til det, der måtte vise sig og bestræber mig på at holde min umiddelbare forståelse i tømme. Dernæst skaber jeg en foreløbig struktur ved at lave temaer for at få overblik over, hvilke meninger teksten indeholder – det, teksten *siger*. Herfra begynder min fortolkning af underliggende meninger - det, teksten *taler om*, og får dermed et kvalificeret gæt på, hvordan personen opfatter betydningen af deltagelse i idræt (Ricoeur, 1979). Jeg lader desuden en fagkollega læse teksten for at få et andet blik på førstehåndsfortolkningen fra en person med faglig indsigt i feltet.

For at finde frem til den mest sandsynlige fortolkning af betydning, sammenholdes fortolkningen af fortællingerne med data fra de øvrige datakilder. Jeg læser og fortolker således de nedskrevne observationer og tager stilling til, hvordan det understøtter, nuancerer eller modsiger det, fortællingen taler om. Fotos og ugeplaner anvendes som et led i fortolkningen og bruges som supplement der, hvor det kan gøre min forståelse af mening klarere.

Denne fortolkende dialog med teksterne fortsætter som en bevægelse mellem dele og helheder i de forskellige datatyper, indtil alle data af generel betydning for forskningsspørgsmålet er dækket. Disse data er foreløbige, men ved at sammenholde dem med hinanden, når jeg til min endelige fortolkning, som dog stadig må betragtes som 'et kvalificeret gæt', hvis validitet til stadighed må holdes op mod data (Dahlberg 2006). I denne proces lægger jeg dele af min analyse frem til medrefleksion blandt forsker-kolleger og professionelle praktikere.

Fortolkende forklaringer tilhører altid en kontekst, men jeg benytter den mulighed, jeg har, for at afprøve den i andre af de kontekster, jeg har tilgængelige i mit materiale. Min forforståelse kommer her på prøve, og min evne til at reflektere over den er afgørende for, hvor dybt jeg kommer i forståelsen af mening

Nået til min endelige fortolkning anvender jeg teorier med det formål at forstå data og deres mening bedre, men også for at kontrollere min forforståelse og dermed den generelle troværdighed samt støtte det videnskabelige forsøg på at se mere, end man umiddelbart ser ved en hverdagsbevidst tilnærmelse til problemet (Dahlberg 2006).

Samtidig kan den endelige fortolkning af empirien sammen med teoretisk refleksion nærme sig 'en ny helhed', som forsøger at binde de tidligere fortolkninger sammen (ibid:284), selv om der stadig vil være tale om, at den 'endelige helhed' har foreløbigheds karakter.

Resultatet af fortolkningen samles under seks overskrifter (se kapitel 8).

Det har været en udfordring ikke at gøre fortolkningen så abstrakt, at den fjerner sig fra de oprindelige fortællinger og iagttagelser og tager livet ud af den levede erfaring.

En tilsvarende udfordring er det at formidle resultatet af analysen, så læseren genkender den levede erfaring og kan vurdere, om det giver mening i hendes livsverden. I de to artikler, som formidler perspektiver fra den fænomenologiske undersøgelse vælger jeg at give informanternes udtryk og mine iagttagelser en plads i beskrivelsen, der naturligt gør dem til afsæt for fortolkning og teoretiske refleksioner. Desuden forsøger jeg bevare deres tilknytning til den kontekst, de er opstået i.

6.7. Metodens styrker og begrænsninger

Udgangspunktet for min forskning er, at jeg på baggrund af min erfaring og praksis oplever, at jeg 'ved' meget om det, jeg har sat mig for at undersøge. Men den viden er for en stor del baseret på opfattelser, der har tendens til at reproducere sig selv i mødet med verden. Vi har tendens til at genkende ting ud fra deres praktiske og mest fremstående karakteristika og ud fra vore vane-forestillinger, siger Henriksson & Saevi (2009). En styrke i fænomenologisk forskning er, at den kan give os mulighed for at se ordentligt efter, hvad det egentlig drejer sig om og finde 'the is-ness' – tingens essens, som også Dahlberg taler for (2006). Jeg føler mig ikke sikker på, at det er muligt at finde essensen, men foretrækker i stedet at tale om at finde tingenes 'mening'.

Henriksson & Saevi (2009:37) refererer Heidegger for at udtrykke dette i nærmest poetiske vendinger:

Midt i tingene er der områder, åbninger, revner. Det er i de åbninger af fortolkning og forståelse sandheden 'sker' og mening viser sig som skønhed.

Der er altså ikke tale om at finde den objektive sandhed i positivistisk forstand, med en kontekstbundet mening, som kan have en vis almen værdi, uden at den skal kunne generaliseres på alle tænkelige forhold.

Når der er tale om videnskab i modsætning til mere dagligdags viden, må validiteten kunne vurderes, både i forhold til forskningsprocessen og i forhold til resultatet. Validitet handler om hvorvidt metoden undersøger det, den har til formål at undersøge (Kvale & Brinkman 2009:272). At validere er at kontrollere, stille spørgsmål ved og teoretisk fortolke data hele vejen igennem undersøgelsen.

Som forsker er det mig, der skal sikre validiteten, mens det er andre der må afgøre, om den er tilstrækkelig. Derfor er åbenhed om min forforståelse afgørende, idet den hjælper læseren til at vurdere fortolkningens relevans og spørgsmålet om validitet og generalisering (Dahlberg 2006).

Jeg bestræber mig på at sikre validiteten i forskningsprocessen ved at være refleksiv, åben og tydelig i forhold til mine metodiske skridt. Jeg forsøger at skabe en indre logik, så andre kan følge min ræsonnering gennem studiet.

I dataindsamlingen lader jeg mine interviewudskrifter og nedskrevne iagttagelser kontrollere af informanterne for at sikre, at de kan genkende sig selv og de situationer, jeg beskriver.

I forhold til analysen af mine data er jeg påpasselig med, at der ikke er indre modsætninger mellem de foreløbige fortolkninger, og jeg udfordrer min forforståelse ved, i løbet af processen, at lægge ufærdige produkter frem til debat og diskussion i både akademiske og fagprofessionelle fora.

Sidst i min fortolkning knytter jeg begreberne i mit teoriplan, til empirien. Begreberne hjælper mig med at lukke teksten op og give den størst mulige sikkerhed for, at den forståelse, jeg lægger frem, er sandsynlig ud fra den helhed, analysen af teksten udgør. At det ikke blot bliver en slags kamufleret bekræftelse af de begreber, jeg går ud fra (Jørgensen 1995).

Refleksion i lyset af teori kan også tjene som en slags almengørelse af resultaterne. Der er dog ikke tale om en generalisering af resultaterne, idet et kvalitativt studie ikke har til hensigt at komme med almene svar, men snarere bidrager til at belyse aktuelle forhold ud fra konkrete eksempler og mønstre i det empiriske materiale.

Der er tale om 'en generalisering der skabes i selve den kvalitative analyse i kraft af den dybdeforståelse, der tilvejebringes gennem datamaterialet' (ibid:316).

Om denne forståelse kan stå til troende og ses som noget generelt gældende, afgøres af, hvorvidt fag- og forskermiljøet kan genkende og finde mening i problemet, forskningsmetoden og resultaterne.

7. Etiske perspektiver

Videnskabsetiske komite, Region Hovedstaden finder ikke afhandlingens kvalitative studie anmeldelsespligtig på grund af det kvalitative design. Det kvantitative studie er godkendt af datatilsynet.

Informanterne i det kvalitative studie blev indledningsvis kontakte via mail med en forespørgsel om at medvirke i undersøgelsen. Derefter har al kommunikation været personlig, og alle afgørelser angående deres medvirken er taget i et samarbejde mellem dem og mig.

Jeg har gjort informanterne opmærksom på, at de til enhver tid vil kunne trække sig ud af projektet, og at alle rådata bliver opbevaret, så de kun er tilgængelige for mig. Jeg har fået deres tilladelse til at bruge data frit i formidlingen af undersøgelsens resultater, inklusiv fotos.

Informanterne er blevet tilbudt anonymitet, men for ingen af dem er dette en nødvendighed. Derfor lægger jeg i afhandlingen ikke lagt vægt på at ændre deres identitet. I artiklerne følger jeg de retningslinier for anonymisering, der er fastlagt af det tidsskrift, den enkelt artikel er målrettet til.

Når man forsker med menneskers livsverden som grund, er det vigtigt, at de kan genkende sig selv i de produkter, der formidles. Derfor lægger jeg vægt på, at informanterne har adgang til alt skriftligt materiale, der gives videre om undersøgelsen. Det er dog, når alt kommer til alt, op til min vurdering at informationer behandles etisk forsvarligt, og det er mit ansvar at formidle den viden, informanterne har været med til at producere, med respekt og gøre en helhjertet indsats for, at min forskning skaber en positiv genklang i deres livsverden og tjener deres interesse.

8. Resultater

De to artikler i afhandlingen: *'Krop og handicap – deltagelse i sociale fællesskaber'* og *'You hav to show you're capable of something: Social participation as experienced by sports active people with physical disability'* udfolder på forskellig måde perspektiver på resultaterne af den kvalitative undersøgelse. De dækker dog ikke alle de betydninger, der trådte frem gennem analysen - der er materiale til flere artikler. I dette kapitel præsenterer jeg imidlertid i kort form resultaterne af undersøgelsen ud fra følgende seks overskrifter, som min tematiserede fortolkning af data udkrystalliserede:

Kroppens som deltager, At være synlig, Social anerkendelse og respekt, At hjælpe andre i gang, At være aktiv i samfundet, Kroplige færdigheder, der muliggør deltagelse.

Disse overskrifter opfatter jeg som tilnærmelsesvist dækkende for de betydninger, som idrætsdeltagelse ifølge min undersøgelse viser sig at have i informanternes hverdagsliv.

Der er altså tale om seks 'nye fortællinger' om betydning, skabt af mig på baggrund af min fortolkning af informanternes fortællinger, mine iagttagelser af informanternes sociale praksisser og teoretisk refleksion.

Resultatene fremstilles her sprogligt som noget 'alment', som meninger, jeg har fundet frem til via min fortolkningsproces. Jeg tager ikke stilling til, hvor mange der siger eller gør hvad, men holder fast i det kvalitative perspektiv, at et fænomen er vigtigt, blot det fortæles eller gøres af nogen og kan tillægges tilstrækkelig mening i forhold til helheden.

8.1 Kroppen som deltager

Mennesker med fysisk funktionsnedsættelse oplever begrænsninger i kroppens handlemuligheder i forhold til omgivelserne. Det er livsbetingelser, der får konsekvenser for personens handleevne og er med til at sætte dagsorden for personens deltagelse i sociale sammenhænge, som også Dreier siger (2008). Men disse begrænsninger bliver mindre betydningsfulde og handlemulighederne udvides, når andre i det sociale fællesskab yder en passende støtte, konteksten lægges tilrette, så der er plads til kroppen, som den er, og personen tilbydes redskaber, der kan fungere som en 'forlængelse' af kroppen i aktiviteten (Merleau-Ponty 2009/1945). I så fald kan personen glemme kroppen (Leder 1990) og i stedet opleve kroppens jeg-kan og dens retten sig ud mod omgivelserne. Dermed udvides også personens mulighed for at være fuldt

delagtig i den konkrete sociale praksis, tilbyde sine ressourcer og udvikle sin deltagelse. Min observation af Brian⁷, da han træner sejladis illustrerer dette:

Han sidder dybt i båden, tager fat i snorene og får sejlene på plads. 'Jeg sejler over i havnen, så du kan se, hvad jeg kan', siger han. Et øjeblik efter er han på vej ud forbi molen – ud på fjorden. Vi indhenter ham i ledsagebåden - midt ude i sejlrenden. 'Nu er du helt alene', råber jeg. 'Ja, og det er dejligt', råber han med eftertryk og et stort smil. Han har medvind, og der er god fart på. Han sejler i siksak og cirkler, viser, at han har styr på vind og sejl. Her har han ikke brug for hjælper. 'Jeg skal ud i fjorden', råber han. 'Jeg har lang vej endnu'. 'Nu skal du ikke sejle for langt ud', råber bådføreren. 'Hvorfor ikke? Det er da derfor jeg er kommet', svarer Brian kækt og sætter sejlet op i vinden. Han har styr på tingene. Indimellem krænger båden, og Brian følger dens bevægelser. 'De små både er synkefri', fortæller bådføreren. 'Det kan godt være han bliver våd i dag, men båden kan blive helt fuld af vand uden at den synker. Det er en god sikkerhed'.

Idrætsudøvere med fysisk funktionsnedsættelse deltager i mange andre sociale kontekster end idræt, f.eks. job, frivilligt arbejde og politisk aktivitet, og de gør så at sige det samme på nye måder henover disse kontekster. De udnytter de muligheder, der er i de pågældende sammenhænge og bruger de færdigheder, de har lært og udviklet ved i tidligere deltagelse i social praksis. Men de oplever, at de gennem idrætsdeltagelse lærer noget om kroppens kunnen, både i fysisk og eksistentiel forstand, som synes at have særlig værdi, når de med deres handicap bevæger sig ind i andre sociale sammenhænge.

Når personen med sin funktionsnedsættelse handler i verden oplever både han og omgivelserne kroppen som magtfuld, også selv om den ikke lever op til kulturens ideal om en stærk, kontrolleret og fysisk veltrænet krop (Sheper-Hughes & Lock 1987). Kroppen kan deltage, selv om den ikke passer ind i dette normalbillede, og det kan den, fordi den er en del af et socialt fællesskab, der giver plads til kroppen. Dermed opstår et modbillede til den forestilling, at kroppen skal normaliseres for at kunne deltage og være produktiv (Foucault 2002/1975). Det peger væk fra den individuelle, utilpassede krop

---

⁷ 44-årig mand, født spastiker. Er gangbesværet, men går uden hjælp over kortere afstande. Bruger en el-dreven scooter i nærområdet. Har personlig hjælper. Dyrker sejlsport, svømning og er spejder

og retter fokus mod sociale fællesskaber som det, der ved at skabe rammer og muligheder, beforder deltagelse for mennesker med nedsat funktionsevne.

8.2 At være synlig

I almindelighed føler mennesker med fysisk funktionsnedsættelse sig ignoreret eller betragtet som personer, andre mennesker ikke ønsker at søge kontakt med. Når de viser sig i deres idræt, oplever de imidlertid, at de bliver synlige for andre på en positiv måde. Den opmærksomhed fra andre mennesker, som de kunne ønske sig, men som de generelt ikke opnår i hverdagen på grund af deres liminale position i samfundet (Murphy et al 1988), oplever de i idrætten, når omgivelsernes fokus er rettet mod det særlige, de kan. Dér er det ikke den funktionshæmmede krop, men den kompetente person, der er objekt for de andres blik, og omgivelsernes usikkerhed over for personen aftager. Michael⁸ fortæller:

Men jeg bliver også opfattet på en anden måde, når jeg kommer i min cykel frem for i min kørestol...dér er det ikke handicappet, der kommer i første række, dér er det cyklen, de spørger til først. Så dér bliver jeg opfattet og oplevet på en anden måde, når jeg kommer på den, frem for i kørestol. Det er en meget tydelig forskel. Lige meget hvor man kommer hen, så er der ikke så mange, der henvender sig til én, hvis man kommer i kørestol. De vender den anden vej, eller hvad de nu gør.

Gennem idrætsdeltagelse erfarer de, at man må gøre sig synlig for at udvikle sin deltagelse. Man kan ikke gå i ét med tapetet og være fuldgyldig deltager samtidig. Men også i andre sociale praksisser ses idrætsudøvere med handicap at insistere på at være synlige. De udfordrer og afvæbner således omgivelsernes usikkerhed overfor 'det anderledes' ved at tage direkte kontakt med dem og fremtræde så tydeligt, så de ikke kan overses, og andre mennesker i de sociale fællesskaber får 'mod' til at støtte deres deltagelse via hjælp og anerkendelse. Det kan ses som en strategi for at få mulighed for at bevæge sig ind i en ny social kontekst og bruge sine evner og kompetencer der (Dreier 2008),

---

⁸ 33-årig mand, rygmærskadet med lammelser i begge ben efter en idrætsulykke med motocross. Er kørestolsbruger og kører håndcykel på elite-niveau

f.eks. at bevæge sig fra idrætskonteksten over i organisationsarbejde. I alle kontekster – i idrætten, i det sociale rum, i job, i organisationsarbejde - ses deltagerne at udfordre 'usynligheden' ved at gøre sig bemærket med det, de kan.

Ved at være i stand til og tryk ved at træde synligt frem, som han er, undgår personen at blive udleveret til de betingelser, som omgivelsernes akavethed medfører. Liminaliteten synes at svækkes som vilkår og barriere for deltagelse, og personens handleevne forandres, hvilket også forandrer hans livsverden.

8.3 Social anerkendelse og respekt

I hverdagen mærker mennesker med fysisk funktionsnedsættelse ofte, at andre ikke har de store forventninger til dem som deltagere i samfundet. De oplever imidlertid, at omgivelserne reagerer positivt overrasket og tilskriver dem højere status, når de viser sig som idrætsaktive. Tilsvarende støder de jævnligt på fordomme om, hvordan man lever med et handicap. Men de oplever også, at deres fremtoning som aktive mennesker kan være med til at give et modbillede til den opfattelse. De positive forventninger hos omgivelserne sammen med personens egne forventning om potentielle deltagerbaner på tværs af kontekster (Lave 1991; Dreier 2008) synes at medføre, at adgangen til social deltagelse lettes. Man skal ikke kæmpe så hårdt, når vejen så at sige er åben via en positiv identitet. Jørgen⁹ fortæller:

Mange tænker, 'Nå, han sidder hjemme og læser avis – han er pensionist', eller et eller andet. Og når jeg så ligefrem både har et arbejde og dyrker sport, jamen så er det som om, ens sociale status stiger.

Personerne er selv meget aktive i forhold til at forbedre deres betingelser for at deltage fuldgyldigt, men samtidig viser det sig, at det sociale fællesskab er en afgørende faktor for, at deltagelse bliver mulig. Det gælder for eksempel i tilfælde, hvor arbejdspladsen skal indrettes på en særlig måde, for at personen kan agere. Det generelle billede er, at informanterne trækker erfaringer med fra den ene sociale kontekst til den anden og gør dem aktive i relation til den

---

⁹ 44-årig mand, rygmarvsskadet (delvise lammelser i både arme og ben) p.g.a. trafikulykke.. Bevæger sig i manuel kørestol og spiller kørestols-rugby

måde, de føler sig opfattet og mødt af omgivelserne. Omdrejningspunktet er tilsyneladende bestræbelsen på at få indflydelse på deres betingelser for deltagelse ved at tilegne sig social anerkendelse og respekt.

Idrætsudøverne tager den erfaring af social respekt og anerkendelse, de oplever i idrætskonteksten med ind i andre kontekster. De arbejder på alle områder på at skabe modbillede til den stereotype forestilling, som stigmaet indebærer (Goffman 2009/1963) ved at demonstrere deres kompetencer i forskellige sammenhænge og derved skabe respekt og positive forventninger hos omgivelserne. Dermed brydes den generaliserende, negative opfattelse af 'den afvigende person', og der åbnes rum for deltagelse i forskellige sociale kontekster, så personerne får mulighed for at bidrage med det, de kan, og udvikle deres kompetencer yderligere. Alene det, at personen deltager fuldgældigt, svækker stigmaet, og dermed udvides personens handleevne.

8.4 At hjælpe andre i gang

Idrætsudøvere med fysisk funktionsnedsættelse er opmærksomme på, at et fysisk handicap kan indebære en risiko for, at hverdagslivet leves på sidelinien af sociale fællesskaber. Men de oplever kvaliteter i deres idrætsdeltagelse, som kan føre til et mere aktivt deltagende liv, og det ønsker de, at andre mennesker med handicap skal have glæde af. De går derfor ind i sammenhænge, hvor de kan arbejde for at funktionshæmmedes muligheder for deltagelse forbedres. På den måde bliver en del af det sociale fællesskab, der ved at arrangere og koordinere mindsker misforholdet mellem den funktionshæmmede krop og omgivelserne og gør fulgyldig deltagelse i idræt mulig for andre også. Konkret gør de det ved f.eks. at tage initiativ til at oprette en idrætsklub tilpasset personer med handicap, gå aktivt ind i idrætsorganisationsarbejde og dermed forbedre mulighederne for deltagelse eller tilbyde sig som træner / instruktør. Her oplever de sig selv som 'rollemodeller' for andre personer med handicap, som har brug for 'gnist' og inspiration til, hvordan de kan udvikle deres deltagelse. Bjarne¹⁰ fortæller:

Hvorfor står jeg her og er glad og tilfreds og har en rimelig god styrke og kan stå herude alene på en bane, som ellers ikke andre kan gøre? Så tænkte jeg: Den viden og den gøren og den kunnen kunne jeg måske, give andre inden for golf. Nu laver

---

¹⁰ Mand, 53 år, erhvervet hjerneskade (lammelser i hele vestre side) som følge af hjerneblødning. Går med stok og kører el-scooter over længere afstande. Spiller golf hver dag.

jeg en forening, der hedder Golf for Alle, hvor jeg kan give folk mulighed for at træne sammen med mig og hvor jeg kan give dem nogle gode ideer og råd.

Man kan sige, at de bruger de færdigheder og erfaringer, de har tilegnet sig i idrætskonteksten, i kontekster, hvor deres kompetencer løfter fællesskabets interesse (Dreier 2008) og bidrager til at skabe handlemuligheder for den enkelte med nedsat funktionsevne.

8.5 At være aktiv i samfundet

For idrætsaktive personer med fysisk funktionsnedsættelse er det vigtigt at være deltagende i kontekster, hvor de kan udfolde deres forehavende som aktiv samfundsborger. De arbejder f.eks. på at udfylde en meningsfuld plads i samfundet, opnå indflydelse på områder, der har betydning, være politisk aktiv i forhold til handicap-spørgsmål, udfylde et job og få en uddannelse. Således bevæger de sig ind i mange forskellige sammenhænge i samfundet og bruger deres erfaringer.

I de forskellige sammenhænge åbner omgivelsernes sig for dette forehavende og gør det muligt for personerne at gå ind og ud af sammenhænge og udvikle deres deltagelse (Lave 1999). Deres opfattelse er, at når de viser sig aktive i idrætten, forsvinder omgivelsernes usikkerhed over for dem og de regner med dem som deltagere i andre sammenhænge (Goffman 2009/1963).

Når personerne lykkes i deres forehavende, giver det mod på og kræfter til at gå videre ind i andre projekter. Det ene tager det andet med sig, og de bruger deres erfaringer f.eks. som frivillige i idrætten eller i interesseorganisationer på handicapområdet, som undervisere af professionelle på rehabiliteringsområdet eller i jobbet. Idræt ses som en slags uddannelse i at udvikle deltagelse. Det er det samme i idrætten, som alle andre steder, mener Jørgen:

Meget af det, jeg har lært gennem idrætten ved både at arbejde med det i praksis, men også organisatorisk, det bruger jeg da også i mit arbejde, helt klart, fordi det at håndtere en gruppe mennesker i et professionelt arbejde eller i en idrætsklub, det er jo mange gange det sammen. Det er der ikke så meget forskel på, hvis man lige omskriver tingene lidt.

8.6 Kropslige færdigheder, der muliggør deltagelse

De kropslige færdigheder, som idrætsudøvere med fysisk funktionsnedsættelse udvikler gennem idrætsdeltagelse, bliver en vigtig forudsætning for, at personerne kan deltage i sociale sammenhænge, som også Dreier pointerer (2008).

Kroppens kunnen er afgørende for, at personerne kan agere, også i kontekster, hvor omgivelserne ikke er afstemt efter personer med funktionsnedsættelse. De oplever det som et hårdt arbejde at have et fysisk handicap. Selv i kontekster, der er tilrettelagt for deltagelse, må den krop, der flytter personen rundt i kontekster arbejde maksimalt i forhold til de kræfter, der er til stede, så det er vigtigt at holde kroppens funktioner vedlige. Annika¹¹ fortæller

Sporten... gør, at jeg kan noget andet ved siden af også. For eksempel gå og stå og gå på trapper og kunne være til. Jeg er nødt til at have et minimum af muskler. Det er ikke bare en selvfølge for mig at gå ned og hente en liter mælk, for eksempel. Det er jeg nødt til at træne mig op til at kunne. Så det får jeg så den her træning ved.

At være i god fysisk form modvirker tillige de nedbrydende følger, der kan være af en fysisk funktionsnedsættelse og gør behovet for støtte mindre. Det opleves som en forudsætning for at kunne leve et selvstændigt liv.

Mindst mulig afhængighed af omgivelsernes hjælp er et mål for informanterne, og kropslige færdigheder opleves som centrale i den sammenhæng, sammen med de individuelle støtteforanstaltninger, man er udstyret med for at lette kroppens funktion i hverdagens aktiviteter. Det er et kardinalpunkt, at man som person kan gøre det, man ønsker, når man ønsker det, og her synes støtteforanstaltninger at betragtes som en del af den individuelle krop.

Udvikling af kropslige færdigheder betragtes af informanterne som et led i en rehabilitering af kroppen, som de forventer, er en livslang proces for dem, og her ser de idrætsaktivitet som en ressource.

8.7 Sammenfatning

Jeg vil herefter sammenfatte de vigtigste pointer angående betydningen af idrætsdeltagelse for informanternes hverdagsliv.

---

¹¹ 32-årig kvinde med rygmarvsskade (delvise, lettere lammelser i arme og ben) p.g.a. trafikulykke. Går uden hjælpemidler. Dyrker ridning på højt niveau

Støtte fra sociale fællesskaber, passende tilrettelæggelse af konteksten og hensigtsmæssige redskaber skaber handlemuligheder for mennesker med fysisk funktionsnedsættelse, idet de glemmer kroppen som begrænsning og kan rette opmærksomheden mod at deltage i social praksis og udvikle deltagelse. For informanterne er idrætten en social sammenhæng, hvor de lærer noget om kroppen og deres væren-i-verden, som har særlig værdi, og som de kan tage med, når de skal deltage i andre sociale sammenhænge. Når kroppen er i stand til at deltage fuldgyldigt i sociale fællesskaber, opleves den som magtfuld, selv om den ikke lever op til de gængse kropsidealer i kulturen.

Som idrætsudøvere føler informanterne, at de bliver set af andre i kraft af det, de kan. Den usikkerhed hos omgivelserne, der almindeligvis får dem til at vende blikket væk fra personen, forsvinder. Informanterne tager den erfaring fra idrætten, at man må stå synligt frem for at blive set som deltager, med ind i andre sociale kontekster, hvor de kan bruge og udvikle deres evner og færdigheder.

At vise sig som idrætsaktiv tilskriver informanterne højere status hos omgivelserne, end når de færdes i almindelighed. Den negative identitet, de ellers tillægges, erstattes med positive forventninger, og det medfører, at adgangen til social deltagelse lettes. Den indsats, personerne gør for at forbedre deres handlemuligheder, understøttes af, at de sociale fællesskaber arbejder for at skabe plads til, at personen kan bruge og udvikle sine færdigheder i konteksten og dermed øge sin sociale anerkendelse.

Idrættens kontekst baner for informanterne vejen til et generelt aktivt liv. Den erfaring bringer de med ind i andre sociale sammenhænge, hvor de arbejder for at forbedre aktivitetsmulighederne for andre mennesker med nedsat funktionsevne. Således bliver de en del af et støttende fællesskab, der, ved at arrangere kontekster og sammenhænge, gør fuldgyldig deltagelse mulig for andre.

Idræt ses af informanterne som en uddannelse i at udvikle deltagelse, idet der er mange fællestræk mellem den og andre kontekster i samfundet. Idet omgivelserne ser deres muligheder som idrætsudøvere, åbner de sig for, at informanterne kan få plads og udfolde sig som aktive samfundsborgere.

Gennem idrætsaktivitet udvikler informanterne kropslig kunnen og fysisk form, der giver dem forudsætninger for at kunne agere i sociale sammenhænge. Idræt betragtes som et middel i en livslang træning af de kropslige ressourcer, der er nødvendige i deres forehavende om at leve et selvstændigt, aktivt liv.

9. Diskussion af resultater

Jeg har nu præsenteret metode og resultater af den kvalitative undersøgelse, som er afhandlingens hovedstudie. I dette kapitel vil jeg diskutere resultaterne af den kvalitative undersøgelse ud fra fire udvalgte fokusområder, og jeg vil inddrage resultaterne af henholdsvis litteraturstudiet og den kvantitative undersøgelse i det omfang, jeg finder det relevant.

9.1 Idræt og social deltagelse

I analysen af empirien i den fænomenologiske undersøgelse kommer det klart til udtryk, at idrætsudøverne ikke kun er aktive i idrætssammenhæng, men også i mange andre sammenhænge i samfundet som job, uddannelse, bestyrelser, interesseorganisationer, frivilligt arbejde etc., og det ser ud til, at de trækker erfaringer med fra det ene til det andet.

Denne udtalte deltagelse er ikke det, man vil forvente ud fra den eksisterende viden om, at mennesker med funktionsnedsættelse deltager i langt mindre grad i alle samfundets sammenhænge end almindeligt for befolkningen i den vestlige verden (Bengtsson 2008; Barnes 2003).

Idrætsudøverne i denne undersøgelse passer altså ikke umiddelbart ind i det generelle billede af mennesker med handicap i samfundet.

Min egen undersøgelse af den statistiske sammenhæng mellem idrætsdeltagelse og anden social aktivitet peger også på at idrætsdeltagere udskiller sig, idet den viser, at mennesker med handicap, der regelmæssigt dyrker idræt eller anden fysisk aktivitet, med signifikant større sandsynlighed end ikke-idrætsdeltagere er aktive på arbejdsmarkedet, i frivilligt arbejde, i handicaporganisatorisk arbejde, i fritidsundervisning og har et højere uddannelsesniveau¹².

De to undersøgelser er ikke direkte sammenlignelige, da de anvender forskellige populationer og metoder. Men de understøtter begge en antagelse om, at der er 'noget' med idræt og social deltagelse – en pejling mod, at idræt kan betragtes som en kontekst, hvor social deltagelse kan udvikles. Den antagelse ligger også mellem linjerne i de studier, jeg har gennemgået i mit litteratur-

---

¹² Se artiklen 'Participation in physical activities and everyday life of people with disabilities' i denne afhandling.

review, men ingen af de inkluderede undersøgelser viser konkrete eksempler på, hvordan det kan se ud i praksis¹³.

Ved at se min empiri i lyset af social læringsteori (Lave 1999; Lave & Wenger 1991) og deltagelsesbegrebet som det anvendes i kritisk psykologi (Dreier 1999, 2008; Holtzkamp 1998, 2012; Røn Larsen 2011), når jeg imidlertid lidt længere ind i en forståelse af denne sammenhæng.

Idrætsudøverne opfatter klart, at de i idrætskontekster udvikler færdigheder, som er vigtige for dem, når de bevæger sig ind i andre sociale kontekster. De føler, at de har noget at byde på. Samtidig ser de fordele ved at have et idrætsaktivt liv, når de med deres fysiske funktionsnedsættelse viser sig for andre som deltager i samfundet. Det åbner nogle døre ved, at omgivelserne bliver mere tilbøjelige til at vise interesse for dem og opfatter dem som en ressource. Idet omgivelserne bliver bekendt med og tryk ved personen svækkes liminaliteten og stigmatiseringen (Murphy et al 1988; Goffman 2009/1963).

Det betyder ikke nødvendigvis, at det alene er erfaringer fra deres idrætsaktivitet, der giver personerne et bedre udgangspunkt for at deltage andre steder. Sammenhængen er sandsynligvis mere kompleks, men jeg vil alligevel forfølge antagelsen om, at idræt er en særlig læringskontekst for mennesker med fysisk funktionsnedsættelse.

Ifølge Lave (1999) er det bevægelse mellem kontekster der udvikler erfaring og medfører læring (Lave 1999), så det må være afgørende, at man er i stand til at bruge sine færdigheder i de kontekster, hvor man ønsker at forfølge sine hensigter.

Men færdigheder er på den anden side også betinget af konteksten, hvilket betyder, at det, personen har med sig, kun udgør færdigheder i det omfang de gør deltagelse mulig i den konkrete kontekst (Dreier 2008), og i en lang række af kontekster kan mennesker med fysisk funktionsnedsættelse ikke deltage fuldgyldigt på grund af det misforhold, der ofte er mellem krop og omgivelser.

Det er muligt for alle at deltage i idrætsaktiviteter, fordi de kan tilrettelægges i forhold til deltagerens forudsætninger, og der findes mange muligheder for at komme ind i idrætten på grund af idrættens lokale organisering i Danmark. Det betyder, at en person med fysisk handicap stort set altid vil kunne finde en idrætslig kontekst, hvor hans færdigheder kan komme til sin ret i det fæl-

---

¹³ Se artiklen 'Participation in physical activity and everyday life of people with physical disabilities: A review of the literature.'

lesskab og i forhold til de mål og handlinger, som aktiviteten indeholder, og i forhold til de motiver, personen har for at deltage.

I andre kontekster, kan det være mere problematisk at blive en del af fællesskabet. F.eks. er det ikke så ligetil for mennesker med fysisk funktionsnedsættelse at få et job eller en plads i en bestyrelse eller for den sags skyld blive regnet for en ressource, som man kan have glæde af i samfundet (Murphy 1990), både på grund af problematisk fysisk og kommunikativ tilgængelighed (Sandø et al 2004) og lav status og respekt fra omgivelserne (Murphy et al 1988; Goffman 2009/1963).

Disse barrierer for deltagelse taget i betragtning kan man sige, at mennesker med handicap må finde et sted at starte for at udvikle sin deltagelse i sociale fællesskaber. På baggrund af min fænomenologiske undersøgelse vil man kunne argumentere for, at idrætsdeltagelse kan være begyndelsen til en god 'deltagelses-spiral'.

Jeg har i analysen ikke forholdt mig til, hvilken type af idræt, informanterne deltager i og på hvilket niveau, skønt mit materiale sandsynligvis kunne analyseres med det perspektiv for øje. Erfaringer med deltagelse kan være forskellige alt efter, hvilke motiver man har for at deltage. Denne vinkling efterlader jeg imidlertid til fremtidig forskning.

9.2 Deltagelse på tværs af kontekster

Informanterne anvender tilsyneladende de samme strategier på tværs af de forskellige sociale kontekster, de deltager i, og det ene tager det andet med sig. Deltagelse befordrer deltagelse.

Man kan sige, at personen agerer ud fra samme erfaringsgrundlag i hans forskellige regionale livsverdner, selv om disse kan give ham forskellig identitet (Bengtsson 2010). På den måde skaber personen sammenhæng i sin livsverden. Han erfarer handlemuligheder i den ene kontekst, som han pejler efter i andre kontekster, fordi han tror på muligheder for skiftende deltagelse (Lave 1999). Når man som spastiker oplever, at man kan sejle en sejlbåd, er det nok også muligt at komme til at bestride et job som kranfører.

Samtidig oplever informanterne også, at de har personlige egenskaber, der går igen i de forskellige kontekster. Personen oplever, at han *er* på en bestemt måde i alle sammenhænge, f.eks. 'en vinder' eller 'perfektionist'. Denne identitet, som også må forudsættes at være lært gennem tidligere social deltagelse, synes at overskygge handicapidentiteten, og er sandsynligvis bestemmende for, hvilke motiver personen har for at deltage i de forskellige kontekster, og hvilke handlemuligheder, han ser for sig.

Informanternes deltagelse er imidlertid betinget af, at det sociale fællesskab *vil* dem som fuldgyldige deltagere, og er parat til at hjælpe til med at arrangere og organisere praksis, så deres færdigheder kan fungere fra den position, de har i fællesskabet, og de kan forfølge deres intentioner (Dreier 2008).

I alle de sammenhænge, hvor informanterne deltager, ses, hvordan det sociale arrangement og brug af teknologier gør handling mulig for dem. Andre i fællesskabet træder til der, hvor det er nødvendigt, og hjælpemidler eller særlige indretninger bruges, der hvor det behøves. Der skabes på den måde muligheder, som informanterne forstår at udnytte, så det udmøntes i aktiv deltagelse.

Også i et livshistorisk perspektiv ser vi, at færdigheder, udviklet i én social kontekst, tages med ind i den næste, og at arrangementer i de sociale fællesskaber er afgørende for informanternes fuldgyldige deltagelse. Betydningsfulde oplevelser af deltagelsesmuligheder i barndommen eller ungdommen, f.eks. i svømmeklubben eller i bordtennisklubben, betragtes af informanterne som steder, hvor de har udviklet færdigheder, som de har taget med gennem livet i de forskellige sammenhænge.

Både informanternes fortællinger og mine iagttagelser af deres sociale praksisser afspejler den erfaring hos dem, at det meste kan lade sig gøre, og at omgivelserne altid er parate til at hjælpe med at arrangere forholdene, så deltagelse er mulig.

Jeg tillader mig, med Dreier som reference, at antage, at denne erfaring af 'at kunne' er opstået gennem tidligere deltagelse og aktivitet i verden (2008). Jeg kan dog ikke udelukke som medvirkende faktor, at jeg gennem min udvælgelse af informanter har fundet frem til personer, der er gjort af et 'særligt stof', som giver dem en grundlæggende tro på egne evner og omgivelsernes velvilje.

9.3 Støttende sociale fællesskaber

Beskaffenheden af de sociale fællesskaber er altså afgørende for, hvordan informanternes færdigheder kan komme til udfoldelse og hvilken position de kan indtage i de fælles handlinger. Deres personlige muligheder og hvad der kræves af den enkelte for at deltage, er bestemt af, hvad de andre gør, og af de arrangementer, teknologier og redskaber, der anvendes i den konkrete sammenhæng (Dreier 2008). Det betyder også, at et menneske med fysisk funktionsnedsættelse vil kunne deltage fuldgyldigt i enhver social praksis, hvis den er tilrettelagt sådan, at personen ikke tilføjes en barriere for deltagelse. Og at personen kan indtage forskellige positioner og forfølge forskellige intentioner i konteksten, f.eks. bevæge sig fra at være spiller på banen til at være træner eller organisator. Det essentielle er, at man med sine færdigheder er med

til at skabe og udvikle den sociale praksis ud fra sine egne perspektiver og hensigter, sammen med andre, der har deres særlige færdigheder og perspektiver.

Dette scenarie tilbyder en anden forståelse af støtte til mennesker med fysisk handicap, end den, der udmøntes i pædagogiske, sociale og rehabiliterende indsatsen i det danske samfund. Den overvejende del af indsatsen og rettighedstænkningen fokuserer på kompenserende ydelser til det enkelte individ ud fra den idé, at personen hermed stilles lige med andre i samfundet og derfra selv kan skabe afsæt for deltagelse i de eksisterende fællesskaber. Man taler om et 'selvstændigt liv' som målet for den enkelte (Rehabilitering i Danmark 2004), og ofte synes dette i praksis at blive ligestillet med et 'individuelt liv', som også Stiker har påpeget (1999).

Selvstændighed er ikke nødvendigvis en modsætning til fællesskabet, men kan betragtes som en ressource for mennesket, når det skal være med til at skabe sine livsvilkår i samfundet (Holzkamp 1998; Dreier 2001).

FN's handicapkonvention, som skal sikre rettigheder for mennesker med handicap på verdensplan formulerer, at mennesker med handicap skal sikres deltagelse i det politiske og offentlige liv, i arbejde og beskæftigelse samt i kulturlivet, rekreative tilbud, fritidsaktiviteter og idræt (UN 2006). Det kan opfattes som en opfordring til at tænke i sociale fællesskaber som udgangspunkt for, at mennesker med handicap kan udvikle deltagelse.

Empirien i min undersøgelse giver et udgangspunkt for at overveje, om den individuelle fokusering i rehabilitering og pædagogik er den mest hensigtsmæssige, hvis målet er, at mennesker med fysisk funktionsnedsættelse skal udvikle deres deltagelse i sociale fællesskaber.

Hvis vi anerkender, at det er i de sociale fællesskaber betingelserne for deltagelse skabes, kan det lægge op til at betragte den enkelte som en del af et handlende fællesskab, hvori selvstændigheden kan udfolde sig i en kontekst, der kalder på personens evner og færdigheder og giver plads til, at de kan udvikles. Konsekvensen af det kan være, som Breekenridge & Vogler (2001) foreslår, at man knytter rettigheder og støtte til fællesskaber, hvor mennesker med nedsat funktionsevne er, f.eks. på arbejdspladser, uddannelsessteder og foreninger, frem for alene at identificere enkeltindivider som bærere af rettigheder kompensationsbehov.

9.4 Kroppen i det sociale fællesskab

Mennesker deltager i sociale fællesskaber som krop, og det er ifølge Merleau-Ponty igennem kroppen, vi perciperer ting og forstår andre (2009/1945).

Fysisk funktionsnedsættelse påvirker menneskets være-i-verden og kendetegnes af en forstyrrelse mellem kropsselve og omgivelserne. Så selv om vi anerkender, at handicap er betinget af konteksten og derfor et spørgsmål om social praksis (Breekenridge & Vogler 2001; Dreier 2008), er udgangspunktet for oplevelsen af verden i fænomenologisk forståelse det kropslige subjekt. Jeg ser dermed kroppen som både forudsætning for deltagelse og som den måde, mennesket eksisterer i verden på. Kroppen kan, som Scheper-Hughes & Lock udtrykker det, ses som det sted, hvor misforholdet mellem person og omgivelser udspiller sig (1987). Således har den måde, kroppen fremtræder i personens bevidsthed, betydning for om personen oplever sig selv som fuldgyldig deltager i en social praksis.

Ud fra min empiri ser det ud til, at der i idrættens kontekst er særlige forhold, som giver personen mulighed for at opleve kroppen og dermed sig selv på en måde, som medvirker til at de kan udvikle deres deltagelse. Når sejlbåden er konstrueret, så Brian kan sejle den med en krop, som har ellers har svært ved at kontrollere, glemmer han kroppens dys-funktion og han oplever, at bevidstheden frigøres og kan rettes ud mod verden. At kunne bevæge sig frit synes at være en vigtig faktor i at deltage og udvikle sine færdigheder, som også Bredahl pointerer (2012).

Det har sandsynligvis at gøre med relationen mellem krop og omgivelser – at forholdene er lagt tilrette for, at man kan deltage fuldgyldigt. – men det hænger tilsyneladende også sammen med følelsen af at eksistere og udfolde sig som krop i verden. Ifølge Bredahl kan idrætsaktivitet for mennesker med fysisk funktionsnedsættelse tjene som en vigtig pause fra hverdagens 'kamp' med kroppen (ibid:101), men også indebære muligheder for 'jeg-kan' oplevelser ved, at man går til grænsen af sin kropslige formåen ved at overvinde de forhindringer idrætten i sin natur sætter for kroppen.

Min empiri viser, hvordan informanterne også i andre sammenhænge, som f.eks. i jobbet, gives handlemuligheder med teknologier og hjælpemidler. Men disse er bundet til den konkrete kontekst og fratager ikke personen sin kropslige funktionsnedsættelse. Selv om Brian kan køre kranen på sit job, behøver han alligevel en personlig hjælper til at køre sin bil.

Hvis vi kun ser handicap og kropslige færdigheder som kontekstbundne, risikerer vi at overse de eksistentielle forhold der er forbundet med at leve med et handicap, siger Shakespeare (2004).

Man kan, når man betragter de arrangementer og den hjælp fra fællesskabet, der gør det muligt for informanterne at deltage i den sociale praksis, reflektere over, hvorvidt personen glemmer kroppen, når de får hjælp af omgivelserne – når Brian bliver hejset ned i båden med en lift, eller Jørgen i sin kørestol bli-

ver løftet ned ad trapper af de skoleelever, han skal undervise. Personen deltager fuldgyldigt, men kroppen gør ikke det, den forventes at skulle i forhold til at være forudsætning for deltagelse og transportere personen rundt mellem kontekster.

Man kan derfor hævde at personer med fysisk funktionsnedsættelse får mulighed for at deltage, når fællesskabet lægger forholdene tilrette. Men at fuldgyldig deltagelse indebærer såvel oplevelser af den ekstatiske krop, som det at anerkende sine kropslige dysfunktioner og derfra anspore omgivelserne til at stille sig til rådighed ved at give plads og hjælpe, så personen kan deltage som den krop han er.

Min empiri peger på, at når de to forhold arbejder sammen er der mulighed for, som Lave siger det, at personen oplever potentielle deltagerbaner og dermed engagere sig i en omfattende transformativ praksis, hvor skiftende deltagelse i forskellige praksisfællesskaber bidrager til at forandre personens forståelse af sig selv og andres forståelse af personen (1999).

Det betyder efter min opfattelse, at alle i fællesskabet må være opmærksomme på de forhold, der gør kroppen dys-fremtrædende for personen i den konkrete situation, men lige så meget på, hvordan man i fællesskabet arrangerer den sociale praksis, så personen kan anvende og udvikle sine færdigheder i denne kontekst.

10. Konklusion og perspektivering

Samfundsforskning afspejler, at mennesker med handicap i den vestlige verden deltager i markant mindre grad i samfundets fællesskaber end den gennemsnitlige befolkning. Med denne afhandling har jeg sat mig for at undersøge, hvorvidt mennesker med fysisk funktionsnedsættelse gennem deltagelse i idrætsaktiviteter kan opnå erfaring og handleevne, som kan forandre og udvikle deres måde at deltage i andre sociale sammenhænge.

Tidligere forskning undersøger ikke denne problemstilling direkte, men mit litteraturstudie giver mig en pejling på, hvordan jeg kan undersøge dette felt nærmere for at bidrage med yderligere viden.

Den statistiske undersøgelse i afhandlingen peger på, at mennesker med handicap, der er regelmæssigt idrætsaktive uden for hjemmet, mere sandsynligt end ikke-idrætsaktive er beskæftiget på arbejdsmarkedet, udfører frivillig arbejde, er aktive i handicaporganisationer og fritidsundervisning samt har et højere uddannelsesniveau.

I afhandlingens kvalitative studie undersøger jeg med en fænomenologisk hermeneutisk metode, hvordan syv idrætsaktive voksne personer med fysisk funktionsnedsættelse oplever sammenhængen mellem idrætsdeltagelse og hverdagslivet i øvrigt. Data, indsamlet gennem livshistoriske narrativer og observationer af social praksisser i personernes liv, herunder idræt, giver mig en forståelse af kompleksiteten i denne sammenhæng.

Det kommer klart til udtryk, at idrætsudøverne er aktive i mange forskellige kontekster i samfundet, at de trækker erfaringer med sig fra den ene kontekst til den anden, og at deltagelse i den ene sammenhæng befordrer deltagelse i den anden sammenhæng. Det ser ud til at gælde for en lang række kontekster i personernes livsverden. Idræt og andre sociale praksisser supplerer hinanden, så personen løftes til aktiv deltagelse.

Men personerne oplever også, at idrætskonteksten indebærer særlige muligheder for at udvikle færdigheder, som de kan tage med ind i andre kontekster, og at deres fremtræden som aktive åbner døre for deltagelse, idet omgivelserne viser interesse for dem, bliver mindre usikre ved deres tilstedeværelse og ser dem som en ressource.

Samtidig viser det sig, at personernes deltagelse er betinget af, at det sociale fællesskab er parat til at arrangere praksis og gøre en indsats for, at deres færdigheder kan bruges i den konkrete kontekst fra den position, den enkelte har. I alle sammenhænge, hvor det sker, kan personen deltage som den krop, hun er, og udvikle sin deltagelse.

Den måde, kroppen fremtræder i personens bevidsthed, har imidlertid også betydning for, hvorvidt hun oplever sig selv som fuldt delagtige i den sociale praksis. Idrættens tilbyder, med dens særlige tilrettelæggelse, mulighed for, at personen glemmer kroppen og dermed kan rette bevidstheden ud mod verden. Det indebærer også en følelse af eksistentiel frihed og en 'jeg-kan' oplevelse, hvor man udfordrer sin kropslige formåen.

Idræt ses som en social kontekst, hvor personer med fysisk funktionsnedsættelse på grund af idrættens organisering relativt let kan deltage, sammenlignet med mange andre sociale fællesskaber i samfundet. Så idrætsaktivitet kan være starten på en positiv 'deltagelses-spiral', hvor personen kommer i gang med at udvikle færdigheder, som han kan tage med ind i andre sammenhænge.

I alle kontekster ser det imidlertid ud til, at deltagelse er betinget af, at fællesskabet, indbefattet personen selv, lægger forholdene tilrette. Det er nødvendigt at personen fremtræder med sin kropslige dysfunktion og ansporer andre til at gøre en indsats for, at hans færdigheder kan virke i fællesskabet.

I mit studie har jeg valgt at se ind i livsverden hos mennesker med fysisk funktionsnedsættelse, der er aktive i mange forskellige sammenhænge, inklusiv i idrættens. Det giver mig mulighed for at forstå, hvordan deltagelse genskabes på tværs af sociale praksisser. Det fortæller mig imidlertid ikke så meget om, hvorfor mange mennesker med handicap ikke deltager fuldgyldigt i samfundets fællesskaber.

På baggrund af erkendelsen af, at deltagelse udvikles i sociale fællesskaber, åbner jeg imidlertid for en diskussion om det hensigtsmæssige i, at vi i samfundet retter pædagogiske, sociale og rehabiliterende indsatser mod individuelle kompenseringer og rettigheder og foreslår, at man i stedet overvejer at knytte rettigheder og støtte til fællesskaber, hvor mennesker med handicap lever og er aktive.

På det teoretiske plan lægger min empiri forsigtigt op til en refleksion over kropsbegrebet og opfattelsen af kropslige færdigheder og handicap inden for kritisk psykologi. Jeg anerkender, at kroppen er forudsætning for deltagelse og at personens færdigheder er betinget af konteksten, men ser ikke i teorien, at kroppen betragtes som den måde mennesket eksisterer i verden på. I forhold til mennesker med fysisk handicap oplever jeg det som en mangel, når man skal diskutere deltagelse i sociale praksis.

Der er her basis for en diskussion i de faglige fællesskaber angående teoriens potentialer i forhold krop og deltagelse.

Jeg afslutter denne afhandling i en erkendelse af, at arbejdet fortsætter. Flere artikler kan skrives og andre diskussioner kan rejses på baggrund af min

forskning. Dette er et foreløbigt stoppested og et bidrag ind i et forskningsfelt, der stadig har meget at gøre, men som er i en spændende udvikling.

Referencer

- Andrews, D. L. (1993) Desperately Seeking Michel: Foucault's Genealogy, the Body, and Critical Sport Sociology. *Sociology of Sport Journal*, 10, 148-167.
- Arbour, K.B., Latimer, A.E., Ginis, K.A.M., & Jung, M.E. (2007). Moving Beyond the Stigma: The Impression Formation Benefits of Exercise for Individuals with a Physical Disability. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 24, 144-159.
- Ashton-Schaeffer, C., Gibson, H. J., Autry, C. E., and Hanson, C. S. (2001). Meaning of Sport to Adults with Physical Disabilities: A Disability Sport Camp Experience. *Sociology of Sport Journal*, 18, 95-114.
- Aspers, P. (2009). Empirical Phenomenology: A Qualitative Research Approach (the Cologne Seminars). *Indo-Pacific Journal of Phenomenology*, vol. 9,2.
- Barnes, C. (1999). Disability Studies: new or not-so-new directions. *Disability and Society*, 14, 4, 577-580.
- Barnes, C. (2003). Rehabilitation for Disabled People: a 'sick' joke? *Scandinavian Journal of Disability Research*, vol 5. No..1.
- Bengtsson, J. (2005). En livsvärldsansats för pedagogisk forskning. I: Bengtsson, J. (red). *Med livsvärlden som grund*. Lund: Studentlitteratur.
- Bengtsson, J. (2006). En livsverdenstilnärmning för helsevetenskaplig forskning. I: Bengtsson, J. (red). *Å forske i sykdoms- og pleieerfaringer. Livsverdensfenomenologiske bidrag*. Kristianssand: Høyskoleforlaget AS.
- Bengtsson, J. (2010). Teorier om yrkesutövning och deras praktiska konsekvenser för lärare. I: Hugo, M. & Segolsson, M. (red). *Lärande och bildning i en globaliserad tid*. Lund: Studentlitteratur.
- Bengtsson, S. (2008). *Handicap og Samfundsdeltagelse 2006*. SFI. Det Nationale Forskningscenter for Velfærd. København.
- Birkler, J. (2005). *Videnskabsteori. En grundbog*. København: Munksgaard.

Blinde, E.M. & McClung, L.R. (1997). Enhancing the Physical and Social Self through Recreational Activity: Accounts of Individuals with Physical Disabilities. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 14, 327-344. Human Kinetics Publishers Inc.

Borg, T. (2004). *Livsførelse i hverdagen under rehabilitering. Et socialpsykologisk studie*. Health, Humanity and Culture, Aarhus, DK.

Bredahl, A. M. (2012). *Freedom of the treadmill – Physical activity, disability and existence*. Ph.d.-dissertation from the Norwegian School of Sport Sciences. Oslo.

Brinkmann, S. & Tanggaard, L. (2010). Introduktion. I: Brinkmann, S. & Tanggaard, L. (red). *Kvalitative metoder. En grundbog*. København: Hans Reizels Forlag.

Crow, L. (1996). Including all our lives: renewing the social model of disability. I: Barnes, C. & Mercer, J. (Eds). *Exploring the Divide: Illness and Disability*. Leeds: The Disability Press.

Dahlberg, K. (2006). The essence of essences – the search for meaning structures in phenomenological analysis of lifeworld phenomena. *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-being*, 1: 11-19.

Dahlberg, K., Dahlberg, H. & Nyström, M. (2006). *Reflective Lifeworld Research*. 2. Ed. Lund: Studentlitteratur.

Danske Handicaporganisationer. www.handicap.dk/politik/tilgaengelighed

Dreier, O. (1999). Læring som ændring af personlig deltagelse. I: Nielsen, K. og Kvale, S. *Mesterlære – læring som social praksis*. København, Hans Reitzels Forlag.

Dreier, O. (2001). Virksomhed- læring – deltagelse. *Nordiske Udkast, Nr. 2*.

Dreier, O. (2007). *Generality and Particularity of Knowledge*. In: Van Deventer, V., Terre Blanche, M., Fure, E. and Segato, P. (eds). *Citizen City. Between constructing agent and constructed agency*. Captus University Publications: Concord: Canada. 188-196.

Dreier, O. (2008). *Psychotherapy in Everyday Life*. Cambridge: Cambridge University Press.

Duesund, L. (2006). Kropp og rehabilitering. I: Kissow, A. M. & Therkildsen, B. (red). *Kroppen som deltager*. Glumsø: Handicapidrættens Videnscenter.

Edwards, S. D. (1998). The body as object *versus* the body as subject: The case of disability. *Medicine, Health Care and Philosophy* 1: 47-56. Kluwer Academic Publishers.

Eichberg, H. & Bøje, C. (1994): Idrættens tredje vej. Om idrætten i kulturpolitikken. Klim, Århus.

Engel, L. (2008). The Dance of the Now – Poetics of Everyday Human Movement. *Forum: Qualitative Social Research, vol. 9, No. 2, Art. 35*.

Finkelstein, V. (2001). *A Personal Journey into Disability Politics*. Leeds: University of Leeds, Centre for Disability Studies.

Foucault, M. (2002/1975) *Overvågning og straf*. Danmark: DET lille FORLAG.

Fraser, N. (2001). Recognition without ethics? *Theory Culture Society, 18: 21*. Nottingham: SAGE.

French, S. (1993). Disability, impairment or something in between? I: Swain, J., Finkelstein, V., French, S. & Oliver, M. (Eds). *Disabling Barriers – Enabling Environments*. London: Sage.

Gadamer, H.-G. (1996). Dekonstruktion og Hermeneutik. *Philosophia, 25 nr 1-2*.

Gadamer, H.-G. (2007/1960). *Sandhed og metode*. København: Hans Reizels Forlag.

Garland-Thomson, R. (2009). *Staring. How We Look*. New York: Oxford University Press.

Giorgi, A. (1997). The theory, practice, and evaluation of the phenomenological method as a qualitative research procedure. *Journal of Phenomenological Psychology*, 28 (2), 235-260.

Goffman, E. (1963). *Stigma. Notes on the management of spoiled identity*. NY: Simon & Schuster, Inc.

Goffman, E. (2009). *Stigma: Om afvigerens sociale identitet*. København: Gyldendal.

Grundén, I. (2005). *Att återerövra kroppen. En studie av livet efter en ryggmärgsskada*. Göteborg: Acta Universitas Gothoburgensis.

Gustavsson, A. (2004). The role of theory in disability research – springboard or strait-jacket? *Scandinavian Journal of Disability Research*, vol 6 (1).

Henriksson, C. & Saevi, T. (2009). 'An Event in Sound'. Considerations on the Ethical-Aesthetic Traits of the Hermeneutic Phenomenological Text. *Phenomenology & Practice*, Vol. 3.

Holzkamp 1983: *Grundlegung der Psychologie*. Frankfurt an Main: Campus Verlag.

Holzkamp, K. (1998). Daglig livsførelse som subjektvidenskabeligt grundkoncept. *Nordiske Udkast* 26 (2).

Holzkamp, K. (2005). Mennesket som subjekt for videnskabelig metodik. *Nordiske Udkast* 33 (2).

Holzkamp, K. (2013). Psychology: Understanding the Individuals' Grounds for Action in their Everyday Conduct of Life. In Osterkamp, U. & Schraube, E. (Eds). *Psychology from the standpoint of the Subject. Selected Writings of Klaus Holzkamp*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Horsdal, M. (1999). *Livets fortællinger – en bog om livshistorier og identitet*. Borgen, København.

Højbjerg, H. (2004). Hermeneutik. I: Fuglsang, L. & Olsen, P. B. (red). *Videnskabssteori i samfundsvidenskaberne*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.

Idræt for alle: Breddeidrætsudvalgets rapport – baggrund og analyse. København: Kulturministeriet.

Jerlinder, K. (2005). *Rättvis idrottsundervisning för elever med rörelsehinder – dilemma kring omfördelning och erkännande.* Studies from The Swedish Institute for Disability Research No. 12. Örebro Universitet.

Jespersen, E. (1999). Idrættens kropslige mesterlære. I: Nielsen, K. og Kvale, S. *Mesterlære – læring som social praksis.* København, Hans Reitzels Forlag.

Jørgensen, P. S. (1995). Generalisering i kvalitativ forskning. I: Lunde, I. M. & Ramhøj, P. *Humanistisk forskning inden for sundhedsvidenskaberne.* København: Akademiske Forlag.

Kasser, S. (2009). Exercising With Multiple Sclerosis: Insights into Meaning and Motivation. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 26, 274-289.

Keller, K. D. (upubl.) *Fænomenologisk forskningsmetode.* Forelæsning i kurset 'Kvalitativ metode' på psykologistudiet ved Aalborg Universitet, 03.10.06.

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Interview. Introduktion til et håndværk.* 2. udg. København: Hans Reitzels Forlag.

Lave, J. (1999). Læring, mesterlære, social praksis. I: Nielsen, K. og Kvale, S. *Mesterlære – læring som social praksis.* København, Hans Reitzels Forlag.

Lave, J. & Wenger, E. (1991). *Situated Learning: Legitimate Peripheral Participation.* Cambridge: Cambridge University Press.

Leder, D. (1990). *The Absent Body.* Chicago: University of Chicago Press.

Lutz, B.J. & Bowers, B.J. (2005). Disability in Everyday Life. *Qualitative Health Research*, 2005, 15, 1037.

Løvgren, M. (2009). *Unge funksjonshemmede. Selvbilde, sosial tilhørighet og deltakelse i fritidsaktiviteter.* Oslo: NOVA Rapport 9/2009.

Merleau-Ponty, M. (1999). *Om sprogets fænomenologi. Udvalgte tekster.* København: Gyldendal.

Merleau-Ponty, M. (2009 /1945). *Kroppens fænomenologi*. 2. udgave. Danmark: DET lille FORLAG.

Murphy, R. F., Sheer, J., Murphy, Y. And Mack, R. (1988). Physical disability and social limitations. A study in the rituals of adversity. *Social Science and Medicine* 26 (2), 235-242.

Murphy, R. F. (1990). *The body silent*. London: W.W. Norton.

Murphy, R. F. (1995). Encounters: The Body Silent in America. In: Ingstad, B. & Whyte, S. R. *Disability and Culture*. University of California Press

Oliver, M. (1990). *The Politics of Disablement*. London: Macmillan Education LTD.

Oliver, M. (1992). Intellectual masturbation: a rejoinder to Söder and Booth. *European Journal of Special Needs Education*, vol. 7, No. 1.

Oliver, M. (1996). *Understanding Disability*. London: Macmillan.

Page, S.J, O'Connor, E., & Peterson, K. (2001). Leaving the Disability Ghetto. A Qualitative Study of Factors Underlying Achievement Motivation among Athletes With Disabilities. *Journal of Sport and Social Issues*, vol. 25, No. 1, February 2001, pp. 40-55.

Papadimitriou, C. (2008). Becoming en-wheeled: the situated accomplishment of re-embodiment as a wheelchair user after spinal cord injury. *Disability and Society*, vol. 23. 7, 691-704.

Rehabilitering i Danmark: Hvidbog om rehabiliteringsbegrebet (2004). Aarhus: MarseisborgCentret og Rehabiliteringsforum Danmark.

Rendtorff, J. D. (2003). Merleau-Ponty: Krop og Sansning. I: P. Lübcke (ed.), *Fransk filosofi: Engagement og struktur*. København: Politikens forlag.

Ricoeur, P. (1973). *Filosofiens kilder*. Vintens forlag, København.

Ricoeur, P. (1979). *Fortolkningsteori*. København: Vintens forlag.

Røn Larsen, M. (2011). *Samarbejde og strid om børn i vanskeligheder – organisering af specialindsatser i skolen*. Ph.d.-afhandling. Roskilde Universitet.

Rønholt, H. (2006). Kroppen som fortæller – om 'det som viser sig' blandt børn i idrætstimer. I: Engel, L., Rønholt, H., Nielsen, C. S., Winther, H. (2006). *Bevægelsens poetik*. Institut for Idræt og Museum Tusulanums Forlag, Københavns Universitet.

Sandø, M. & Gruber, T. (2004). *Handicap og foreningsliv: Et temabæfte om handicappede blandt medlemmer i idrætsforeninger og i kultur- og fritidsforeninger*. Udviklings- og formidlingscentret på handicapområdet.

Sartre, J. P. (1956). *Being and Nothingness: An Essay on Phenomenological Ontology*. New York: Philosophical Library.

Scheper-Hughes, N. & Lock, M. M. (1987). The Mindful Body: A Prolegomenon to Future Work in Medical Anthropology. *Medical Anthropology Quarterly*, 1(1), 6-41.

Schütz, A. (1999). *Den sociala världens fenomenologi*. Göteborg: Daidalos.

Shakespeare, T. (2004). Social models of disability and other life strategies. *Scandinavian Journal of Disability Research*, vol 6 (1).

Shakespeare, T. (2006). *Disability Rights and Wrongs*. London: Routledge.

Sousa, A.I., Corredeira, R., & Pereira, A.L. (2009). The Body in Persons with an Amputation. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 2009, 26, 236-258. Human Kinetics, Inc.

Stiker, H.-J. (1999). *A History of Disability*. Michigan: The University of Michigan Press.

Söder, M. (1989). Disability as a social construct: the labeling approach revisited. *European Journal of Special Needs Education*, vol. 4, No. 2.

Taub, D.E., Blinde, M., & Greer, K.R. (1999). Stigma Management through Participation in Sport and Physical Activity: Experiences of Male College

Students with Physical Disabilities. *Human Relations; Nov 1999; 52, 11; ABI/INFORM Global pg. 1469.*

Tetler, S. (2004). Rummelighed i skolen – om paradokser, dilemmaer og udfordringer. I: Andersen, J. (red). *Den rummelige skole – et fælles ansvar*. Vejle: Kroghs Forlag.

Thomas, C. (2004). Rescuing a social relational understanding of disability. *Scandinavian Journal of Disability Research, vol 6 (1)*.

Thøgersen, U. (2010). *Krop og fænomenologi. En introduction til Maurice Merleau-Pontys filosofi*. København: Academia.

Toombs, K. (1992). The Body in Multiple Sclerosis: A Patient's Perspective. I: Leder, D. (ed.). *The Body in Medical Thought and Practice*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.

Toombs, S. K. (1995). *The lived experience of disability*. Human Studies 18:9-23. Netherlands: Kluwer Academic Publisher.

Turner, V. (1967). Betwixt and between. In: *The Forest of Symbols*. 93-111. New York: Cornell University Press.

Tøssebro, J. (2004). Understanding disability. *Scandinavian Journal of Disability Research, 6, 1, 3-7*.

Tøssebro, J. (2009). Innledning – norsk forskning om funksjonshemning. I: Tøssebro, J. (red). *Funksjonshemning, politikk, hverdagsliv og arbeidsliv*. Oslo: Universitetsforlaget.

UN (2006). *Convention of the rights of people with disabilities*. United Nations, NY.

WHO, 2001. *International classification of functioning, disability and health*. Geneva: WHO.

Whyte, S. R. (1994). Diskurser om defekte kroppe. *Tidskriftet Antropologi, 29, 57-70*.

Winther, H. & Stelter, R. (2008). Gypsy or hedgehog? Movement, energy and change in dance therapeutic processes in Dansergica. *Body, Movement and Dance in Psychotherapy. An international Journal for Theory, Research and Practice*, 3(1), 45-56.

World Health Organization and The World Bank: World Report on Disability, 2011.

Dansk resumé

Idræt, handicap og social deltagelse

Denne afhandling handler om sammenhængen mellem deltagelse i idræt og det øvrige hverdagsliv hos mennesker med fysisk funktionsnedsættelse.

Afhandlingen består af et litteraturstudie, en kvantitativ undersøgelse og et kvalitativt studie af fænomenologisk hermeneutisk tilsnit.

Tidligere forskning undersøger ikke denne problemstilling direkte, men afhandlingens litteraturstudie giver et afsæt til at undersøge feltet nærmere.

Det kvantitative studie undersøger den statistiske sammenhæng mellem idrætsdeltagelse og deltagelse på andre områder i samfundet hos 922 mennesker med forskellige former for handicap. Det peger på, at regelmæssigt idrætsaktive sammenlignet med ikke-idrætsaktive med signifikant større sandsynlighed er beskæftiget på arbejdsmarkedet, udfører frivilligt arbejde, er aktive i handicaporganisationer, deltager i fritidsundervisning samt har et højere uddannelsesniveau.

Afhandlingens kvalitative studie tager udgangspunkt i personernes livsverden. Gennem livshistoriske, narrative interviews og observation af udvalgte sociale praksisser i hverdagslivet hos syv idrætsaktive personer med fysisk handicap, undersøges, hvorvidt de gennem deltagelse i idrætsaktiviteter opnår erfaring og handleevne, som kan forandre og udvikle deres måde at deltage i andre sociale sammenhænge.

Undersøgelsen viser, at idrætsudøverne er aktive i mange forskellige kontekster i samfundet, at de trækker erfaringer med sig fra den ene kontekst til den anden, og at deltagelse i den ene sammenhæng befordrer deltagelse i den anden. Ligeledes oplever personerne, at idrætskonteksten indebærer særlige muligheder for at udvikle færdigheder, som de kan tage med ind i andre kontekster, og at deres fremtræden som aktive åbner døre for deltagelse, idet omgivelserne viser interesse for dem, bliver mindre usikre ved deres tilstedeværelse og ser dem som en ressource.

Personernes deltagelse viser sig at være betinget af, at det sociale fællesskab er parat til at arrangere praksis og gøre en indsats for, at deres færdigheder kan bruges i den konkrete kontekst fra den position, den enkelte har. I alle sammenhænge, hvor det sker, kan personen deltage som den krop, hun er, og udvikle sin deltagelse.

Idrætten tilbyder med dens særlige tilrettelæggelse mulighed for, at personen glemmer kroppen og dermed kan rette bevidstheden ud mod verden, men den indebærer også en følelse af eksistentiel frihed og en 'jeg-kan' oplevelse,

hvor man udfordrer sin kropslige formåen. Samtidig er det en kontekst, hvor personer med fysisk funktionsnedsættelse på grund af idrættens organisering relativt let kan deltage, sammenlignet med mange andre sociale fællesskaber i samfundet. Så idrætsaktivitet kan være starten på en positiv 'deltagelses-spiral', hvor personen kommer i gang med at udvikle færdigheder, som han kan tage med ind i andre sammenhænge.

Afhandlingen er artikelbaseret og består af fire artikler og en 'kappe', som binder afhandlingens undersøgelser sammen og beskriver teorier og analysestrategier. Artiklerne er:

'Participation in physical activity and everyday life of people with physical disabilities: A review of the literature.'

Artiklen er optaget til publikation i Scandinavian Journal of Disability Research.

'Participation in physical activities and everyday life of people with disabilities.'

Artiklen er publiceret i European Journal of Adapted Physical Activity.

'Krop og handicap – deltagelse i sociale fællesskaber.'

Artiklen er indsendt til Nordiske Udkast

'You have to show you're capable of something: Social participation as experienced by sports active people with physical disability.'

Artiklen er under review i Scandinavian Journal of Disability Research

English Abstract

Physical activity, disability and social participation.

The theme of this thesis is the relation between participation in physical activity and other occurrences of everyday life of people with physical disabilities.

The thesis consists of a review of the literature, a quantitative study, and a qualitative study with a phenomenological hermeneutic method.

Former research does not investigate this problem directly, but the study of the literature provides a basis for a further investigating of the field.

The quantitative study examines the statistic correlation between participation in physical activity and participation in other fields of society in a population of 922 persons with various disabilities. The study indicates that persons who are regularly sports active are employed, are volunteering, are active in disability organisations, are joining evening classes and have a higher educational level with significantly higher probability compared to persons who are not physically active.

The qualitative study of the thesis is based on the life world of the persons. Using narrative life history interviews and observations of selected social practices of the everyday life of seven persons with a physical disability it is investigated, whether the persons achieve experience and power to act, thus being able to change and develop the way they participate in other social contexts.

The study shows that sports active people are active in numerous various contexts of society, they bring experience from one context to another, and participation in one context promotes participation in another one.

The persons experience that the context of physical activity provides certain possibilities to develop abilities which they can carry into other contexts. They find that their appearance as active people opens doors of participation while other people shows them interest. Other people's uncertainty at their presence seems to decrease and they are regarded as a resource.

The participation of the physically disabled person shows to be contingent on the readiness of the social community to arrange practice and to support that his/her abilities may be useful in that certain contexts from his/her certain position in the community. When that happens, the person is able to participate as the body, he/her is, and develop participation.

With its particular arrangements physical activity provides options for the person to forget the body, thus directing consciousness towards the surrounding world. But it also provides a certain feeling of existential freedom and a feeling of 'I-can'. At the same time it is a context in which people with a physical disability rather easily can take part, compared to several other social communities in society. Thus physical activity may be the beginning of a 'good spiral of participation' in which the person gets to develop abilities, which he/she may carry into other contexts of social practice.

The thesis consists of four articles and a 'mantle', which binds together the studies of the thesis and describes theories and strategies of analysis.

The articles are:

'Participation in physical activity and everyday life of people with physical disabilities: A review of the literature.'

Accepted in Scandinavian Journal of Disability Research.

'Participation in physical activities and everyday life of people with disabilities.'

Published in European Journal of Adapted Physical Activity.

'Krop og handicap – deltagelse i sociale fællesskaber.' (Body and disability – participation in social communities)

Submitted to Nordiske Udkast

'You have to show you're capable of something: Social participation as experienced by sports active people with physical disability.'

In review in Scandinavian Journal of Disability Research

Afhandlingens artikler

'Participation in physical activity and everyday life of people with physical disabilities: A review of the literature.'

Artiklen er accepteret til publikation i Scandinavian Journal of Disability Research.

'Participation in physical activities and everyday life of people with disabilities.'

Artiklen er publiceret i European Journal of Adapted Physical Activity.

'Krop og handicap – deltagelse i sociale fællesskaber.'

Artiklen er indsendt til Nordiske Udkast

'You have to show you're capable of something: Social participation as experienced by sports active people with physical disability.'

Artiklen er under review i Scandinavian Journal of Disability Research